

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

Εισήγησις εἰς τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
(4-10-2016)

*«Ἡ Πολιτεία γεννιέται ἀπὸ τοὺς πολίτες της,
ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία γεννᾷ τὰ μέλη της»*

*«Τὰ πνευματικά ὄπλα δέν εἶναι εὐκόλο νά συγκριθοῦν μέ τὰ κοσμικά καί ἅπαξ
ξεφύγουν ἀπὸ τὰ χέρια τῆς ἐξουσίας, εἶναι δύσκολο νά τὰ ξανακερδίσουν»
(T. Wyse, πρὸς κόμη Malmesbury, Ἀθήνα 7 Ἰουνίου 1852)*

Περιεχόμενα

1. Πρόλογος
2. Ἐκκλησιαστικοί Προβληματισμοί. Χθές, Σήμερα, Αύριο.
3. Αποστολή τῆς Ἐκκλησίας.
4. Συνεργασία Ἐκκλησίας-Πολιτείας.
5. Ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων στό Ἄργος.
6. Τό Νέο Πνεῦμα.
7. Τό Νέο Γενικό Ἐκκλησιαστικό Ταμεῖο (ΦΕΚ 270/Α'/19-9-1909) καί ἡ ἴδρυση τοῦ ΟΔΕΠ (ΦΕΚ 150/Α'/10-5-1930). Οἱ Μεγάλες ἀπολλοτριώσεις.
8. Σύμβασις Ἐκκλησίας-Πολιτείας (1952).
9. Σήμερα.
10. Χωρισμός Ἐκκλησίας-Πολιτείας.
11. Διακριτοί Ρόλοι.
12. Νομοθετικές λύσεις σέ ἐκκλησιαστικά θέματα (Φεβρουάριος 2008 – Σεπτέμβριος 2016).
13. Στελέχωση τῆς Ἐκκλησίας.
14. Ἐκκλησιαστική Περιουσία καί ἀξιοποίηση αὐτῆς.
15. Τά οἰκονομικά μας.
16. Τί συμβαίνει στή Γερμανία.
17. Προτάσεις μου.

1. Πρόλογος

Σεβασμιώτατοι, ἅγιοι Ἀδελφοί

Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας μας συνερχομένη εἰς τὸ μέσον μιᾶς ταραχώδους καὶ κρίσιμης ἐποχῆς γιὰ τὸν τόπο, τὴν κοινωνία καὶ τὴν ἀνθρωπότητα γενικώτερα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιπαρέλθει καὶ νὰ μὴν λάβει ὑπ' ὄψιν τῆς μικρὰ καὶ μεγάλα θέματα τοῦ καθημερινοῦ δημόσιου λόγου καὶ ἰδιαίτερα τὰ «μυθεύματα» καὶ τὶς ἀνώριμες σκέψεις ἢ ἂν θέλετε τὶς ιδεοληψίες καὶ τὰ παράγωγά τους εἰς βάρος τῆς Ἐκκλησίας μας, πὺ θέλουν νὰ μᾶς γυρίσουν εἰκοσαετίες πίσω.

Τὴν ἴδια ὥρα πὺ ὁ ἴδιος ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Χώρας μας κάνει λόγο γιὰ συνταγματικὲς μεταρρυθμίσεις καὶ ἀλλαγές, στὸ Κοινοβούλιο γίνονται ἀτέρμονες μονομαχίες γιὰ οὐσιαστικὰ τῆς ζωῆς θέματα, στὸν ἡμερήσιο Τύπο καὶ τὰ Μ.Μ.Ε. ὑπεύθυνοι ἢ ἀνεύθυνοι μᾶς βομβαρδίζουν μέ δημοσιεύματα καὶ ξύλινους λόγους στηριγμένοι σὲ μυθεύματα καὶ μυθοπλασίες πὺ τοὺς ἀνέθρεψαν κατὰ τὸ παρελθόν, πιστεύω, ὅτι καὶ τὸ σῶμα τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας μας ἔχει χρέος νὰ ἐκφράσει τὶς θέσεις τῆς σὲ θέματα οὐσίας, νὰ ἐκζητήσῃ αὐτὰ πὺ τῆς ἀνήκουν καὶ τῆς πρέπουν, ὄχι σήμερα ἀλλὰ ἀπὸ αἰῶνες.

Σὲ ἓνα καινούργιο κύκλο μιᾶς ἐποχῆς πὺ ἤδη ἔχει ἀνοίξει μπροστὰ μας τὶ εἶναι αὐτὸ πὺ ζητᾶμε, πῶς θὰ ἐργασθοῦμε, ποιά εἶναι τὰ μέσα καὶ τὰ μέτρα πὺ θὰ ἐφοδιάσουν τὴν ψυχὴ μας, τὸν νοῦ μας, τὰ χέρια μας, τὴν διακονία μας γιὰ μία διακονία τοῦ λαοῦ μας κάθετη καὶ ὀριζόντια. Δηλαδή τοῦ δρόμου τοῦ Οὐρανοῦ καὶ ἐκείνου τῆς ἀνθρώπινης καὶ πονεμένης κοινωνίας.

Καὶ τοῦτο μὲ τὴν συναίσθηση, ὅτι δὲν εἴμαστε ἡ Ἐκκλησία τῶν ἀλαθῆτων ἢ τῶν τελείων. Εἴμαστε ἡ Ἐκκλησία τῶν

μετανοούντων. Καὶ φανέρωση τῆς πραγματικῆς μετάνοιας δὲν εἶναι νὰ ἀναμηνυκάζει κανεὶς τὸ παρελθὸν καὶ νὰ μεμψιμοιρεῖ, ἀλλὰ νὰ κοιτᾷ μπροστὰ κατὰ τὸ: «ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι»¹.

Ὅλοι οἱ προβληματισμοὶ ποὺ μὲ καλὴ προαίρεση καὶ πραγματικὴ ἀγωνία τέθηκαν μπροστὰ μας, δὲν ἀναιροῦν τὴν δική μας ὑποχρέωση γιὰ αὐτοκριτικὴ, γιὰ ἀναστοχασμὸ καὶ γιὰ ἐπαναπροσδιορισμὸ τῶν κινήσεων μας.

Ὅλα αὐτὰ μὲ παρεκίνησαν νὰ ζητήσω ἀπὸ τὴν Δ.Ι.Σ. τῆς Ἐκκλησίας μας νὰ εἶμαι Εἰσηγητὴς στὴν παροῦσα σύναξη τῆς Ἱεραρχίας μας. Εὐχαριστῶ τοὺς ἀδελφούς ποὺ τό δέχθηκαν.

Τὸ θέμα ποὺ θὰ ἀναπτύξω εἶναι:

**«ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ
ΧΘΕΣ-ΣΗΜΕΡΑ-ΑΥΡΙΟ»**

2. Ἐκκλησιαστικοὶ Προβληματισμοί.

Χθές, Σήμερα, Αὔριο

Οἱ προβληματισμοί μας, τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ τὰ προβλήματα τῶν συναθρώπων μας, οἱ παρεμβάσεις, οἱ διαμαρτυρίες, τὰ παράπονα, ἀκόμη καὶ οἱ ἀπαντήσεις μας πολλές φορές δὲν γίνονται κατανοητὰ ἢ παρεξηγοῦνται ἀπὸ διάφορους φορεῖς τῆς δημόσιας ζωῆς, ἀκόμη καὶ ἀπὸ θεσμικοὺς παράγοντες τῆς Πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ἐνίοτε οἴκοθεν, ἀπὸ ἀνθρώπους τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χώρου, διότι εἴτε λόγω παρανοήσεων εἴτε καὶ λόγω δικῶν μας ἐκτροπῶν τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ παρόντος, λησμονεῖται ὅτι ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν εἶναι λόγος ἐνὸς ιδεολογικοῦ φορέα, δὲν εἶναι ἓνας ἄσαρκος φιλοσοφικὸς στοχασμὸς, δὲν εἶναι ἓνα κομματικὸ μανιφέστο, δὲν εἶναι λόγος διχαστικὸς καὶ ἐριστικὸς, ἀλλὰ Λόγος Χριστοῦ, λόγος θεολογικὸς καὶ βαθύτατα ἐκκλησιαστικὸς, καὶ ὡς ἐκ τούτου μία ζωντανὴ καὶ ἐναργῆς ὑπεριστορικὴ μαρτυρία ἐντὸς τῆς ἱστορίας.

Γι' αὐτὸ πρὶν ἀπὸ ὅ,τιδήποτε ἄλλο κρίνω ἀπαραίτητο νὰ θέσω τὸ θεολογικὸ ὑπόβαθρο πάνω στὸ ὅποιο ἐδράζονται καὶ μποροῦν νὰ γίνουν κατανοητοὶ ὅλοι οἱ περαιτέρω εἰδικότεροι προβληματισμοί, πὺ θὰ σᾶς ἐκθέσω.

3. Αποστολή τῆς Ἐκκλησίας

Γιὰ νὰ προχωρήσει κανεὶς στὴν διατύπωση καίριων πρακτικῶν ἐκκλησιαστικῶν προβληματισμῶν ὀφείλει νὰ τολμήσει νὰ θέσει τὸ πρωταρχικὸ ἐρώτημα «τὶ εἶναι Ἐκκλησία» καὶ κατ' ἐπέκταση ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ ποιὰ ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας μέσα στὴν ἱστορία καὶ πέρα ἀπὸ αὐτήν.

Διότι ἡ Ἐκκλησία πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ζωὴ καὶ ἡ ζωὴ δὲν ὀρίζεται, ἀλλὰ βιώνεται. Βιώνεται μέσα ἀπὸ τὸν διάλογο, πού ὁ ἴδιος ὁ Κύριος μας ἀνοίγει μὲ τὸν ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς προκειμένου νὰ ἀπαντήσῃ στὰ μεγάλα ὑπαρξιακά του προβλήματα καὶ ἐρωτήματα.

Ἔρχεται ὁ Χριστὸς μέσα στὴν καρδιὰ τῆς ἀνθρώπινης περιπέτειας καὶ ἀναζήτησης καὶ προκαλεῖ τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία δίνοντας τοὺς ὅρους καὶ τὰ ὅρια, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νὰ ζήσει τὴν ὄντως ζωὴ: **«ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται»².**

Ἐν ὅλο τὸ νόημα τῆς ζωῆς, ἄρα καὶ ἡ φύση τῆς Ἐκκλησίας, βρίσκεται σὲ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ ζωῆς. Στὴν ἀγαπητικὴ κοινωνικότητα καὶ κινητικότητα τόσο στὴν κάθετη ὅσο καὶ στὴν ὀριζόντια διάστασή της. Ἐνας κόσμος πού μπορεῖ νὰ στρέψῃ τὴν ἐλευθερία του στὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ στὴν ἀγάπη πρὸς τὸν ἄλλον ἄνθρωπο εἶναι ἡ Ἐκκλησία.

Ἡ Ἐκκλησία δηλαδὴ εἶναι ὁ κόσμος ὅπως τὸν θέλει ὁ Θεὸς ἕως τὴν ἐσχατολογικὴ ἀκεραίωσή του. Ἡ Ἐκκλησία δὲν

εἶναι ἡ Βασιλεία ἀλλὰ εἰκόνα Της. Παραπέμπει σὲ αὐτὴ προληπτικά, προσ-καλεῖ στὴν ἐνθαδικὴ μετοχὴ τῆς ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος. Τὰ συστατικὰ στοιχεῖα αὐτῆς τῆς κοινότητος τῶν ἐσχάτων διαφοροποιοῦν οὐσιωδῶς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἄλλο θεσμοῦ τοῦ κόσμου τούτου, γι' αὐτὸ καὶ πολλὰς φορὰς εἶναι δύσκολο νὰ μᾶς καταλάβουν καὶ νὰ μᾶς κατανοήσουν, καὶ συγχρόνως πολὺ εὐκόλο νὰ μᾶς παρεξηγήσουν, νὰ μᾶς δοῦν μὲ ἐπιφυλακτικότητα, νὰ μᾶς ἀντιμετωπίσουν μὲ καχυποψία.

Ἀσφαλῶς ἐμεῖς δὲν παρεξηγοῦμε αὐτοὺς ποὺ δὲν μποροῦν νὰ μᾶς καταλάβουν καὶ νὰ μᾶς ἀποδεχθοῦν. Δὲν εἶναι εὐκόλο κανεὶς νὰ κατανοήσῃ ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἓνας θεσμὸς ποὺ ἐνῶ τόσο πολὺ μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ ὁμοιάζει ἐξωτερικὰ μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους θεσμοὺς – νὰ ἔχει συγκεκριμένη θέση στὸ πολιτικὸν status, νὰ ἔχει (αὐτο)διοίκηση, ἐσωτερικὸ δίκαιο καὶ κανονιστικὴ νομοθεσία, δομὴ καὶ ὀργάνωση, οἰκονομικὴ αὐτοτέλεια καὶ τεχνογνωσία, κατηρητισμένον προσωπικὸν καὶ ἐξειδικευμένα στελέχη – καὶ συγχρόνως μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ διαφέρει τόσο πολὺ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους θεσμοὺς, διότι ἀσκεῖ μία καὶ μοναδικὴ ἐξουσία: **τὴν ἐξουσίαν νὰ ἀγαπᾷ. Νὰ ἀγαπᾷ ὀλοκληρωτικὰ τὸν Θεὸν καὶ ἀπροϋπόθετα τὸν ἄνθρωπον.**

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὡς τέτοια οὔτε μάχεται οὔτε λησμονεῖ τοὺς ὑλικοὺς καὶ ἱστορικοὺς ὄρους τῆς ἱστορίας. **Ἡ Ἐκκλησία προσλαμβάνει, θεραπεύει καὶ ἀναφέρει στὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ τὸν κόσμον, τὶς συστατικὰς προϋποθέσεις καὶ τὴν λειτουργίαν τους.**

Αὐτὴ ἡ ἀγαπητικὴ πρόσληψη τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν δὲν χωράει διακρίσεις οὔτε ὑπόκειται σὲ κανενὸς εἶδους περιορισμό.

Δὲν εἶναι τυχαῖο ἄλλωστε ὅτι ὁ Κύριος μας στὸν διάλογό του μὲ τὸν ἀνήσυχο ἄνθρωπο ποὺ ἀναζητᾷ τὴν αἰώνια, τὴν ἀληθινὴ δηλαδὴ ζωὴ, ἐξειδικεύει καὶ ἐρμηνεύει τὸ νόημα τῆς πραγματικῆς ἀγάπης μέσα ἀπὸ τὴν παραβολὴ τοῦ καλοῦ σαμαρείτη³ καὶ ἀπαντᾷ τόσο τολμηρὰ καὶ ρηξικέλευθα στὴν πάντοτε ἐπίκαιρη ἐρώτηση: «τίς ἐστὶ μου πλησίον».

«Πλησίον» δὲν εἶναι ὁ ὁμοεθνής, δὲν εἶναι ὁ ὁμόθρησκος, δὲν εἶναι ὁ ὁμόγλωσσος, δὲν εἶναι ὁ ὁμοιδεάτης, δὲν εἶναι ὁ συστρατευμένος σὲ μία κοινὴ πεποίθηση ἢ ἰδεολογία. «Πλησίον» εἶναι «ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος». Ὅρος καὶ προϋπόθεση τῆς ἀληθινῆς ζωῆς εἶναι ἡ εὐσπλαχνία, ἡ ἀγάπη ἢ θυσιαστικὴ, αὐτὴ ἡ ἀγάπη ποὺ ὑπερβαίνει κάθε ἐγωιστικὴ ἀγκίστρωση, κάθε προκατάληψη, κάθε ἐμπόδιο. Ὁ ἄλλοεθνὴς σαμαρείτης γίνεται τύπος καὶ τόπος τοῦ Χριστοῦ, γιὰ νὰ φανερώσει ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ «πανδοχεῖον» τῆς ἀγάπης, ἀφοῦ δέχεται τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα, προσλαμβάνει καὶ θεραπεύει τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα: «τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον καὶ ἀθεράπευτον, ὃ δὲ ἦνεται τῷ Θεῷ τοῦτο καὶ σώζεται»⁴ κατὰ τὸν Ἅγιο Γρηγόριο τὸν Θεόλογο.

Συνεπῶς ἡ προοπτικὴ αὐτὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀφορᾷ ἀνεξαιρέτως στὸν κάθε τραυματισμένο ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς, τὸν ὁποῖο σπλαχνίζεται καὶ δένει τὰ τραύματά του «ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον».

Ἡ Ἐκκλησία οὔτε συσχηματίζεται μὲ τὴν ἱστορία καθιστάμενη ἄθυρμά της, οὔτε δραπετεύει ἀπὸ αὐτήν· τὴν προσλαμβάνει, «ἐπιβιάσας αὐτήν εἰς τὸ ἴδιον κτήνος», καὶ τὴ μεταμορφώνει. Μεταμόρφωση σημαίνει τὴν ἀνακαινιστικὴ διάρρηξη τοῦ παρόντος ἀπὸ τὸ μέλλον. Γιατὶ ἡ Ἐκκλησία λαμβάνει ταυτότητα ἀπὸ τὰ ἔσχατα.

Αὐτὴ ἡ ἐσχατολογικὴ πραγματικότητα ξεκαθαρίζει μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια καὶ κατηγορηματικότητα ὅτι αἰώνια ζωὴ ὑπάρχει μόνο στὴν ἀληθινὴ ἀγάπη: «ἐπέινασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην, καὶ συνηγάγετέ με, γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με, ἡσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἦμην, καὶ ἦλθετε πρὸς με»⁵.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ στὸν βαθμὸ πού βιώνει μέσα στὴν τραγικότητα τῆς ἱστορίας αὐτὴν τὴν ἐσχατολογικὴν πραγματικότητα. Ὅταν δηλαδὴ ὑπάρχει γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ὄχι ὅταν ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος γι' αὐτήν. Ὅταν ὑπάρχει γιὰ τὸν ἀναγκεμένο καὶ πονεμένο ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς. Καὶ ὅταν τὸν διακονεῖ ἀγαπητικά, γιὰτὶ στὸ πρόσωπο τοῦ κάθε ἐλαχίστου ἀδελφοῦ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός: «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε»⁶.

Ὡς πυρηνικὸ στοιχεῖο κατανόησης τὸ παραπάνω, προσανατολίζει τὴν Ἐκκλησία στὸ ραγδαία μεταβαλλόμενο περιβάλλον τῆς παρούσης ἐποχῆς. Ἐκκοσμίκευση, φονταμενταλισμοί, ἐθνικισμοί, οἰκολογικὴ κρίση, φτώχεια, πόλεμοι, προσφυγιά, ἄσκηση κάθε μορφῆς βίας, οἰκονομικοὶ ἀνταγωνισμοί, σύγκρουση συμφερόντων, μηδενιστικὴ σχετικοκρατία, δικαιωματοκεντρισμὸς εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ σπαρασσόμενου κόσμου μας.

Θυμίζει ἡ ἐποχὴ μας καὶ ὁ κόσμος μας αὐτὸν τὸν φιλόδοξο νέο, πὺ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὶς ρίζες τῆς πραγματικῆς ζωῆς, αὐτονομήθηκε ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια καὶ σιγουριὰ τῆς παραδόσεώς του, καὶ «ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακράν, καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ζῶν ἀσώτως»⁷.

Ἡ Ἐκκλησία παραμένει αὐτὴ ἡ ἀνοιχτὴ εὐσπλαχνικὴ ἀγκαλιά, πὺ προσμένει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἔλθει «εἰς ἑαυτόν»,

νά βρεῖ τὴν δύναμη νά πεί «ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου»⁸, νά μετανοήσῃ δηλαδή, νά ἀλλάξῃ νοῦ, τρόπο σκέψης, νοοτροπίας καὶ ζωῆς, καὶ ἀπὸ αὐτοκαταστροφικὴ θεότητα νά μεταμορφωθεῖ σὲ κατὰ χάριν Θεό.

Ἡ Ἐκκλησία στὸν σύγχρονο κόσμο τῆς διαρκοῦς ρευστότητας διαθέτει τὸ ἀκίνητο - ἀμετάβλητο (δόγμα) στοιχεῖο τῆς Ἀποκάλυψης καὶ τὸ κινητό - μεταβαλλόμενο (ποιμαντικὴ πράξη) στοιχεῖο τῆς προκειμένου νά φανερώνῃ τὸ εἶναι Τῆς. Δὲν ἀποτελεῖ ὑποχρέωση «προοδευτικότητας» ἢ συνεχῆς ποιμαντικὴ μέριμνα προσαρμογῆς στὰ σύγχρονα δεδομένα ἀλλὰ ὄρο ἐπαλήθευσης τῆς φύσης τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἡ ἐκκοσμίκευση καὶ ἡ ἀπολίθωση εἶναι δύο ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος, πὺ φανερώνουν ἀπουσία τοῦ μυστηρίου τῆς Πεντηκοστῆς: ἀγιοπνευματικὴ ἐνότητα ἐν ἑτερότητι.

Τὸ ζητούμενο αὐτὸ τῆς ἐνότητας τὸ διαζωγραφίζουσιν τὰ λόγια τοῦ Ὁσίου Πορφυρίου τοῦ Κουσοκαλυβίτου ὡς ἐξῆς: «ὁ Χριστὸς προσεύχεται στὸν Πατέρα Του λέγοντας "ἵνα ὧσιν ἐν." Τὸ λέει καὶ τὸ ξαναλέει κι οἱ ἀπόστολοι παντοῦ τὸ τονίζουν. Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερο βάθος, ἡ μεγαλύτερη ἐννοια πὺ ἔχει ἡ Ἐκκλησία. Ἐκεῖ βρίσκεται τὸ μυστήριον· νά ἐνωθοῦν ὅλοι σὰν ἕνας ἄνθρωπος ἐν Θεῷ. [...] Εἴμαστε ἕνα ἀκόμη καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους πὺ δὲν εἶναι κοντὰ στὴν Ἐκκλησία»⁹.

Μέσα ἀκριβῶς σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο κινεῖται καὶ πορεύεται ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ὅπου γῆς, ἐδῶ καὶ εἴκοσι καὶ πλέον αἰῶνες. Ὅποιες καὶ ἂν εἶναι οἱ ἱστορικὲς συνθήκες παρουσίας τῆς Ἐκκλησίας, ὅποιο καὶ ἔαν εἶναι τὸ πολιτιστικὸ περιβάλλον κάθε ἐποχῆς, ὅποιες καὶ νά εἶναι οἱ οικονομικὲς περιστάσεις, ὅπως καὶ ἂν διαμορφώνονται κατὰ περίοδο οἱ ἱστορικοὶ καὶ γεωπολιτικοὶ συσχετισμοί, ἡ Ἐκκλησία ἀκολουθεῖ ἀταλάντευτα τὴν πορεία τῆς

μέσα στὸν κόσμον πάνω ἀκριβῶς στὸ σταθερὸ θεμέλιο τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπο.

Ἡ ἀδιάφραστη ἐμπειρία τῆς ἱστορίας ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔχει ἀποδείξει ὅτι ἡ Ἐκκλησία πορεύεται «ἐν τῷ κόσμῳ», ἀλλὰ δὲν εἶναι «ἐκ τοῦ κόσμου τούτου»¹⁰. Διότι εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς ἐκ τούτου «οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι», ἀλλὰ «διακονῆσαι».¹¹

Ἡ ὑπερδισχιλιετὴς παρουσία τῆς Ἐκκλησίας μέσα στὴν οἰκουμένη δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ μία διακονία ἀγάπης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Αὐτὴ ἡ διακονία τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης καὶ θυσιαστικῆς προσφορᾶς, μὲ ὅλες τὶς ἐπιμέρους μορφές καὶ ἐκφράσεις της, δημιούργησε καὶ τὴν λεγόμενη ἐκκλησιαστικὴ περιουσία, τὸ ἀπαραίτητο ὑλικὸ μέσο γιὰ τὴν εὐδωσὴ τῶν σκοπῶν τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἡ ἀγάπη τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἕνας ἄγευστος συναισθηματισμὸς, μία ἀνούσια ἀγαπολογία, ἀλλὰ ἀγάπη σαρκωμένη, ἀγάπη ποὺ σαρκώνεται στὰ προβλήματα καὶ στὸν πόνο τῶν ἀνθρώπων κάθε ἐποχῆς.

Σὲ πολὺ λίγα χρόνια συμπληρώνονται διακόσια χρόνια ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης καὶ τὴν μὲ πολλοὺς ἀγῶνες δημιουργία τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μὲ πολλὴ φρόνηση καὶ σύνεση συγκρότησε εἰδικὴ ἐπιτροπὴ, ἀπηρτισμένη ἀπὸ ἀξιόλογα στελέχη της, Κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. Ἐπιλογή τους ἦταν μὲ σύμφωνη γνώμη τῆς Διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου νὰ πραγματοποιεῖται κατ' ἔτος σχετικὸ μὲ τὸ θέμα συνέδριο, νὰ ἐκδίδεται κατ' ἔτος σχετικὸς τόμος μὲ τὶς ἀνακοινώσεις τῶν συνεδρίων, μὲ στόχο τὸ ἔτος 2021 νὰ ἔχουν ἐκδοθεῖ δέκα τόμοι ποὺ θὰ ἀναφέρονται στὸ μεγάλο αὐτὸ γεγονὸς καὶ σὲ ὅ,τι συνδέεται μὲ αὐτό.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ ἡ πορεία αὐτῶν τῶν διακοσίων περιόδου ἐτῶν μέχρι σήμερα ἀποτελεῖ μίᾳ πολύτιμη ἐμπειρία, ποὺ φανερῶνει τὸ πῶς ἡ ἀγάπη τῆς Ἐκκλησίας σαρκώνεται μέσα στὴν ἱστορία, ἀλλὰ καὶ τὸ πῶς οἱ πειρασμοὶ τῆς ἱστορίας στέκονται ἀπέναντι στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν προσφορά της, τότε ἀλλὰ καὶ κυρίως σήμερα...

Ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ τοῦ ἔθνους ποτίστηκε ἀπὸ τὸ αἷμα καὶ τὴν ψυχὴ τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐνέπνευσε καὶ τοὺς ὑπόδουλους Ἕλληνες.

«Ἐβδομηῆντα τρεῖς Ἀρχιερεῖς ἔλαβαν ἐνεργὸ μέρος στὸν Ἀγῶνα, σαράντα δύο ἀρχιερεῖς ὑπέστησαν ταπεινώσεις, ἐξευτελισμούς, φυλακίσεις, διώξεις κάθε εἴδους, βασανιστήρια, ἐξορίες κλπ. Δύο Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχες (Γρηγόριος ὁ Ε΄ καὶ Κύριλλος ὁ ΣΤ΄) καὶ σαράντα πέντε Ἀρχιερεῖς (Μητροπολίτες) ἐκτελέσθηκαν ἢ ἔπεσαν σὲ μάχες.

Κατὰ τὸν Γάλλο Πρόξενο Πουκεβίλ οἱ κληρικοὶ θύματα τοῦ Ἀγῶνα ἀνέρχονται συνολικὰ σὲ ἕξι χιλιάδες».

Κατὰ τὸν τουρκο Μώραλη Μελικ Μπέη «τὸν λαὸν (τῆς Πελοποννήσου) ὑπεκίνησαν οἱ ἔχοντες συμφέροντα καὶ σχέσεις μετὰ τούτων οἱ ἔμποροι, οἱ πρόκριτοι, καὶ κυρίως οἱ Μητροπολίται καὶ γενικῶς οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸν κλῆρον, δηλαδὴ οἱ πραγματικοὶ ἡγέται τοῦ ἔθνους».

Ὁ δὲ Ζανὶ Ζαντὲ σημειώνει «τὰ σχέδια ἐτηροῦντο μυστικὰ μεταξὺ τοῦ Πατριάρχου, τῶν Μητροπολιτῶν, τῶν Παπάδων, τῶν Δημογερόντων»¹².

Δὲν θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ λησμονεῖται ὅτι τὸ νέο ἑλληνικὸ κράτος δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει ὑπόσταση καὶ νὰ κάνει ὄχι μόνο τὰ πρῶτα, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ

καὶ τὰ ἐπόμενα βήματά του, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ τεράστια προσφορὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς παρουσίας της.

Αὐτὸ τουλάχιστον βεβαιώνουν καὶ ἀποδεικνύουν ἱστορικὰ κείμενα, γεγονότα καὶ πηγές.

4. Συνεργασία Ἐκκλησίας – Πολιτείας

Μέ τήν ὑποταγή τῆς Βυζαντινῆς στήν Ὀθωμανική αὐτοκρατορία ἡ τύχη τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων ἀφέθη στά χέρια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὑπευθύνου πλέον γιά τήν διοίκηση, τήν καθοδήγηση καί τήν φροντίδα τῶν προβλημάτων του.

Οἱ κοινότητες τῶν ὑποδούλων πού ἄρχισαν ἀργότερα σιγά-σιγά νά δημιουργοῦνται, σχημάτισαν τήν φύτρα δημιουργίας φορέων συνεργασίας καί συναλληλίας γιά τήν ἀνάπτυξή τους.

Μέσα ἀπό αὐτές τίς δομές θά καλλιεργηθεῖ ὁ ἔρωτας γιά τήν ἐλευθερία, ἡ σιωπηλά ἀναδυόμενη προεπαναστατική περίοδος, τό ξέσπασμα τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ἀπόκτησις τῆς Ἐλευθερίας. Κυρίαρχο σύνθημα τοῦ ἀγῶνος ἦταν τό «**Γιά τοῦ Χριστοῦ τήν πίστη τήν ἀγία καί τῆς πατρίδος τήν ἐλευθερία**».

Ὁ Ἀνδρούσης Ἰωσήφ.

Ἦταν ἀπό τούς πολύ λίγους ἐπισκόπους πού σώθηκε ἀπό τίς τουρκικές φυλακές τῆς Τριπολιτσᾶς ἀλλά καί ὁ θεμελιωτής τῆς ιδέας τῆς ἀγνῆς συνεργασίας (συναλληλίας) Πολιτείας καί Ἐκκλησίας γιά τό καλό καί τήν πρόοδο τοῦ γένους.

Ὡς μινίστρος (Ὑπουργός) τῆς Θρησκείας γράφει στίς 15 Μαρτίου 1828: «**Πρός τόν ἐκλαμπρότατον τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ**».

« . . . Ἐπειδή τό ἔθνος εἰ μὲν ἔχει τώρα παρὰ ποτέ τήν μεγίστην ἀνάγκην καί δεῖται χρημάτων ὅσων εἰς ἀπάντησιν τῶν δεινῶν καί δέν ὑπάρχουν ἄλλοθεν δανεισταί, κρίνω συμφέρον καί ἀναγκαῖον καί ὅσιον τό νά ἐξαργυρωθῶσιν ἐκ τῶν ἱερῶν σκευῶν μερικά, διά τά ὁποῖα νά δώση τό Γένος εἰς τούς πατέρας ἐθνικάς ὁμολογίας καί νά λάβη τοῦτα τά

ἀργυρᾶ σκεύη οἶον κανδήλας ἀργυρᾶς, θυμιατήρια, ζώνας, δίσκους, θήκας ἱερῶν λειψάνων καί ἄλλα ὅμοια, ἐπειδή ταῦτα, ἄν, ὃ μή γένοιτο, ἀποτύχη τό Γενός, θέλουσι μείνει τῶν τυχόντων, εὐδοκιμῆσαι ὅμως, δύναται νά ἀναπληρώση σύν τόκῳ τό δάνειον . . . ».

Τῆ 15 Μαρτίου (1852) ἐν Κορίνθῳ

Ὁ Μινίστρος τῆς Θρησκείας Ἀνδρούσης Ἰωσήφ

Ἡ πρότασις τοῦ Μινίστρου τῆς Θρησκείας ἔγινε ἀποδεκτὴ καί ἔτσι ἦ:

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ ΕΘΕΣΠΙΣΑΤΟ:

Ἐπειδὴ νέος στόλος ἐχθρικός, ἐκπλεύσας ἀπὸ τόν Ἑλλήσποντον, διευθύνεται καθ' ἡμῶν·

Ἐπειδὴ ὁ ἄσπονδος ἡμῶν ἐχθρός, καίτοι ἐπιμένει νικηθεὶς ἀπὸ τὰ ὄπλα μας, ἐπιμένει μεταχειριζόμενος ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα, διὰ νά ἐκπληρώσῃ τούς ἐκδικητικούς αὐτοῦ σκοπούς ἐναντίον τῆς πατρίδος καί τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας.

Ἐπειδὴ, ἐφ' ὅσον φαίνεται μεγαλυτέρα ἢ ἐπιμονὴ τοῦ ἐχθροῦ πρὸς κατόρθωσιν τῶν ἀδίκων καί ἀνοσίων σκοπῶν του, ἐπὶ τοσοῦτον καί ἡμεῖς, θαρροῦντες εἰς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν, εἰς τό δίκαιον τοῦ ἐπιχειρήματος καί εἰς τὰς προσητέρας μας τύχας, νά διπλασιάσωμεν τὴν προθυμίαν μας, καί νά δείξωμεν εἰς τόν ἐχθρόν καί εἰς ὅλον τόν κόσμον, ὅτι ἀπεφασίσαμεν νά θυσιάσωμεν τό πᾶν, διὰ νά ὑπερασπισθῶμεν τὴν πίστιν, πατρίδα, ἐλευθερίαν, τιμὴν, τὰ ὑπάρχοντα καί τὴν ἰδίαν μας ὑπαρξιν.

Ἐπειδὴ, ὁμολογουμένως, τό ἀρμοδιώτερον μέσον εἰς ματαίωσιν τῶν σκοπῶν τοῦ ἐχθροῦ εἶναι ἡ ταχίστη ἐκπλευσις τοῦ ἐθνικοῦ στόλου, ἢ δέ στέρησις τῶν χρημάτων εἶναι τό μόνον

ἐμπόδιον τοῦ ἀναγκαίου τούτου ἐπιχειρήματος, καί ἐπομένως μᾶς ἀναγκάζει νά προσδράμωμεν εἰς ἀμέσους πηγάς, ὅσον εἰμποροῦν νά μᾶς δώσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου τήν ἀπαιτουμένην χρηματικήν ποσότητα· ἐπειδή μόναι ἄμεσοι πηγαί, ὅπου πρέπει νά κατεφύγωμεν εἰς τοιαύτην κατεπείγουσαν χρείαν, εἶναι ὁ χρυσός καί ὁ ἄργυρος τῶν Μοναστηρίων καί Ἐκκλησιῶν, μέταλλα, τά ὅποια γινόμενα νομίσματα, προσφέρουσι τό ἐτοιμότατον μέσον διά νά πλουτήσῃ τό ἐθνικόν ταμεῖον, καί οὕτω νά κατασταθῇ ἐπιτήδειον εἰς τό νά παρέξῃ τὰς ἀπαιτουμένας δαπάνας πρός ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος· ἡ δέ ἀφαίρεσις αὕτη τοῦ χρυσοῦ καί τοῦ ἀργύρου, ἀπλῶν κοσμημάτων καί ἔργων πολυτελείας θεωρουμένων, δέν ἀντιβαίνει ποσῶς εἰς τό πρός τήν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὀφειλόμενον σέβας, τῆς ὁποίας ὁ θεμελιωτής καί νυμφίος ἠγάπησε τήν ἀπλότητα, ταπείνωσιν καί πτωχείαν.

Ἐπειδή τό συμφέρον καί ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος εἶναι σφικτά ἐνωμένα μέ τήν ὑπαρξιν καί λαμπρότητα τῆς θρησκείας, καί ἐάν ἐκείνη χαθῇ, αὕτη βεβαίως καθυβρίζεται καί καταπιέζεται, ὥστε καί ὁ μόνος αὐτός ὁ ἰσχυρός καί ἀναντίρρητος λόγος δικαιώνει ἱκανῶς τά πρός σωτηρίαν τῆς Πατρίδος λαμβανόμενα μέτρα:

α: Ὅλα τά χρυσᾶ καί ἀργυρᾶ σκεύη τῶν Μοναστηρίων καί Ἐκκλησιῶν, τῶν κατά πᾶσαν τήν ἑλληνικήν ἐπικράτειαν, νά δοθῶσιν εἰς τό ἐθνικόν ταμεῖον.

β: Τά αὐτά σκεύη ἢ τό ἀντίτιμον αὐτῶν ἐξ ἐθνικῶν κτημάτων νά ἀφιερωθῶσι πάλιν εἰς τά Μοναστήρια καί Ἐκκλησίας, ἀφ' ὧν ἐλήφθησαν, μετά τήν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων τῆς Πατρίδος.

γ: Ἐξαιροῦνται ἀπό τόν ἀριθμόν τῶν εἰρημένων σκευῶν αἱ εἰκόνες, τά ἱερά δισκοπότηρα καί αἱ λαβίδες.

.....

Ἡ πρωτοβουλία καί σωτήρια αὐτή ἐνέργεια τοῦ Ἰωσήφ Ἀνδρούσης ἀπέφερε ὀκτακόσιες (800) ὀκάδες χρυσοῦ καί ἀργύρου, πού ἐτέθησαν στήν διάθεση τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου «ὥστε αὐτό, κατά τόν σκοπόν, νά κατασταθῇ ἐπιτήδειον εἰς τό νά παρέξῃ τὰς ἀπαιτούμενας δαπάνας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος».

Ἀναφερόμενος ὁ ἱστορικός (Κωνσταντῖνος Οἰκονόμου) στό συγκλονιστικό αὐτό γεγονός τό περιγράφει ἀπλᾶ:

«Καί συνεισέφερον προθύμως αἱ κατά τόπους Ἐκκλησίαι καί Μοναί: λυχνίας ἀργυρᾶς, καί κηροπήγια καί εἴ τι τῶν ἐντός τῆς Θείας Τραπεζῆς καθιερωμένων χρυσῶν καί ἀργυρῶν, ἐπαρκοῦσαι πρὸς διατροφήν τῶν ἀγωνιζομένων πενήτων, καί κουφίζεσθαι τό δυνατόν τὰς φοβερὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Συνήχθησαν δέ περίπου λίτραι δισχίλια τετρακόσiai (ἢ 800 ὀκάδες) ἀργύρου καί χρυσοῦ καί νόμισμα ἀπό τούτων ἤθελον κόπτειν».

5. Ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων στό Ἄργος (11 Ἰουλίου 1829)

Στίς ἐργασίες αὐτῆς τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, στήν ὁποία συμμετεῖχαν καί ἀρκετοί Ἀρχιερεῖς, φαίνεται ἡ ἐπικράτηση τοῦ πνεύματος συνεργασίας Ἐκκλησίας καί Πολιτείας ὅπως τό ἐξέφρασε ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ καί ἀποδεικνύεται περίτρανα ἀπό τίς ἀποφάσεις της. Ἐκεῖ διαβαζουμε:

« ...πολλά περί πολλῶν ἐψηφίσθησαν πρός ἐπανόρθωσιν τῆς πατρίδος· ἐξετασθέντος δέ καί τοῦ προβλήματος πόθεν ἂν ἔχοι ἡ Κυβέρνησις ἀσφαλῆ καί διαρκῆ τόν πόρον εἰς βελτίωσιν τῆς παρούσης καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν καί τῆς Παιδείας» ἀπεφάσισε:

«Γ' Ἡ Κυβέρνησις θέλει συστήσει Γαζοφυλάκιον ὑπό τήν ἰδίαν τήν ἄμεσον διεύθυνσιν, εἰς τό ὁποῖον θέλει ἀποτίθεσθαι τά ἐπί τῶν κληροδοσιῶν καί τά ἀπό τῶν ἱερῶν καταστημάτων (Μοναστηριῶν, Ἐκκλησιῶν) συλλεγόμενα χρήματα προσδιωρισμένα ἐξηρημένως εἰς βελτίωσιν τοῦ Ἱερατείου, εἰς προικισμόν τοῦ Ὀρφανοτροφείου, εἰς ὑποστήριξιν τῶν Ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων, Σχολείων τυπικῶν, Σχολείων διά τούς ἐκκλησιαστικούς, πολιτικούς κ. ἄ.»

Ὁ Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας πού ἦλθε στήν Ἑλλάδα στίς 5 Ἰανουαρίου 1828, ἀπηύθυνε στίς 8 Ὀκτωβρίου 1829 ἐγκύκλιον «Πρός τούς ἱερωτάτους Μητροπολίτας, Θεοφιλεστάτους Ἐπισκόπους καί Ἐκκλησιαστικούς Τοποτηρητάς στήν ὁποίαν μεταξύ τῶν ἄλλων λέγει:

«... Τό ὑπ' ἀριθ. ΙΑ ψήφισμα τῆς εἰς τό Ἄργος Δ' Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων συνελεύσεως σκοπόν ἔχει τήν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Κλήρου.

Προθυμούμενος νά ἐνεργήσωμεν ὅσον τάχιστα τό ψήφισμα τοῦτο, κατεστήσαμεν διά τοῦ ΛΔ' ψηφίσματος τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καί τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείαν, θεωροῦντες τάς δύο ταύτας ὑπηρεσίας ἀχωρίστους, ὡς μίαν ἔχουσαν ἀρχήν, τόν πατέρα τῶν φώτων, καί πρὸς ἓνα συντρεχούσας σκοπόν, τήν ἠθικὴν τῶν πολιτῶν διαμόρφωσιν, ἣτις εἶναι ἡ βᾶσις τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ἐπανορθώσεως».

.....

«Προσκαλεῖσθε καί ἡμεῖς σεβάσμιοι Ἱεράρχαι, νά διευθύνησθε πρὸς τήν Κυβέρνησιν διά τῆς Ὑπηρεσίας ταύτης καθ' ὅσον ἀνάγεται εἰς τήν σφαιρᾶν τῶν καθηκόντων της, χορηγοῦντες ὅλας τάς πληροφορίας, δι' ὧν θέλει δυνηθῆ νά συντελέσῃ εἰς τόν σκοπόν τοῦ ἔθνους καί τῆς Κυβερνήσεως, ὅστις εἶναι ἡ βελτίωσις τῶν ἀναγκαίων εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ, ἵνα σχολάζοντες τῶν βιοτικῶν μεριμνῶν ἐνασχολῶνται ἐπιμελέστερον περὶ τήν ὑπηρεσίαν τῶν θείων καί τήν τῶν ψυχῶν παιδαγωγίαν καί προστασίαν».

6. Τό Νέο Πνεῦμα

Μετά τή δολοφονία τοῦ πρώτου Κυβερνήτου τῆς χώρας μή φαντασθῆτε, ὅτι ἀφέθη ἡ πρωτοβουλία στούς Ἕλληνες νά ἐπιλέξουν τήν διαδοχή του.

Ὁ ἱστορικός Charles A. Frazee μέ τό ἐξαιρετο βιβλίο του «Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος» φανερώνει μέ πηγές ἀπό τά ἀρχεῖα τῶν πρεσβειῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας καί Ρωσίας τίς δραστηριότητες καί πρωτοβουλίες γιά τήν πλήρωση τῆς κενωθείσης θέσεως τοῦ νέου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος.

Τό χειμῶνα τοῦ 1831 οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν μεγάλων δυνάμεων (ἐρήμην τῶν Ἑλλήνων) διαβουλεύονταν μέ σκοπό νά ἐπιβάλλουν τόν μελλοντικό Κυβερνήτη τῆς χώρας μας. Μετά τήν ἄρνηση τοῦ πρίγκιπος Λεοπόλδου σκέφθηκαν τόν δευτερότοκο γιό τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, ὁ ὁποῖος δέχθηκε τήν πρότασιν τῶν πρεσβευτῶν ὑπό τόν ὄρον ὅτι ὁ γιός του Ὅθωνας θά συνοδευόταν ἀφ' ἑνός μὲν ἀπό Ἀντιβασιλεία, γιατί ἦταν μόνο δεκαἕξ χρόνων καί ἀφ' ἑτέρου ἀπό ἕνα βοηθητικό σῶμα Βαυαρῶν στρατιωτῶν. Οἱ ἴδιες ξένες δυνάμεις κατά τά συμφέροντά τους φρόντισαν νά ἐπιλεγοῦν ὡς Ἀντιβασιλεῖς ἄνθρωποι εὐνοούμενοι τῶν Κυβερνήσεών των. Αὐτοί ἦσαν ὁ συνταγματάρχης Εὐδεκ, ὁ Μάουρερ, μέχρι τότε κυβερνητικός ἀξιωματοῦχος στό Μόναχο καί ὁ κόμης Ἰωσήφ Ἄρμανσπεργκ.

Ἐπιλεγμένοι στόχοι τῆς Ἀντιβασιλείας ἦσαν α) ἡ ἀποκοπή τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, β) τό κλείσιμο τῶν Ὁρθοδόξων Μοναστηριῶν καί δήμευση τῆς περιουσίας των, γ) ὁ ἀσφυκτικός διοικητικός ἔλεγχος τῆς Ἐκκλησίας ἐν παντί. Γί' αὐτό καί ὠμολόγησε τά ἐξῆς: **«Καί ὅσο γιά μένα, πείστηκα ὅτι αὐτό τό παγκοσμίου σημασίας**

ιστορικό κείμενο θά σφραγίση τήν ἀρχή μιᾶς νέας ἐποχῆς καί ὄχι μόνο τήν Ἑλληνική Ἐκκλησία».

Ὁ πρωταρχικός ἀρχιτέκτονας τῆς ἐκκλησιαστικῆς διαμόρφωσης στήν Ἑλλάδα ἦταν ὁ ἀντιβασιλέας Georg Μάουρερ, ἕνας Γερμανός Προτεστάντης μέ νομική κατάρτιση, πού τήν ἀπέκτησε στή Γαλλία τοῦ Ναπολέοντα. Στό ἐπιστημονικό του πεδίο ἦταν μεγαλοφυΐα. Σέ διάστημα μικρότερο ἀπό χρόνο, εἶχε συντάξει ὄχι μόνο τό καταστατικό τῆς Ἐκκλησίας ἀλλά καί ἕναν ἀστικό κώδικα πού ἡ ἀξία του ἀπεδείχθη μεγάλη γιά πολλά χρόνια.

Τώρα πού δημοσιεύθηκαν τά ἀρχεῖα τῆς περιόδου ἐκείνης ἀποκαλύπτονται τό ἔργον τῶν ξένων δυνάμεων καί ὁ σημαντικός ρόλος τῶν πρεσβευτῶν τους στήν τραγική πορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Πρώτη ἐπιδίωξη τοῦ Μάουρερ ἦταν ἡ ἀποκοπή τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Καί τοῦτο γιατί σύμφωνα μέ τή γνώμη του, ἦταν φανερό σέ ὅλους, ὅτι ἡ Ρωσία εἶχε ἐπεκτατικά ἐνδιαφέροντα σέ βάρος τῶν Ὀθωμανῶν καί ὅτι αὐτή ἡ χώρα θά μπορούσε νά χρησιμοποιήσει τούς Ὀρθοδόξους πληθυσμούς τῶν Βαλκανίων γιά νά ἐπιτύχει τόν σκοπό της. Πολλοί Ἕλληνες κληρικοί ἦταν ἀφοσιωμένοι στή Ρωσία καί θά μπορούσαν νά ὑποστηρίξουν τίς φιλοδοξίες τῶν Ρώσων σ' αὐτή τήν περιοχή. Ὁ Μάουρερ ὑποστήριζε ὅτι ὁ τσάρος θά μπορούσε εὐκολά νά χρησιμοποιήσει τόν διορισμό τοῦ Πατριάρχη ὡς μέσο γιά νά ἐλέγχει τήν Ἑλληνική Ἐκκλησία, ἔτσι ὥστε ὁ μόνος τρόπος πού ὑπῆρχε γιά τό καινούργιο κράτος τῆς Ἑλλάδος νά ἀποκρούσει αὐτήν τήν πίεση θά ἦταν μία Σύνοδος ἀνεξάρτητη ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Μάουρερ, ὡς προτεστάντης ἔβλεπε τήν Ἐκκλησία ὡς ὑπηρεσία καί ὑφιστάμενο τοῦ Κράτους. Ὁ δέ Γάλλος ὑπουργός ἐσχολίασε

ὡς ἐξῆς τό θέμα: «ὁ χωρισμός τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πράγμα στό ὁποῖο ἡ Ἀντιβασιλεία εἶχε προσδώσει τή μεγαλύτερη σπουδαιότητα, ὁ πρωταρχικός σκοπός τοῦ ὁποίου εἶναι ἐμφανῶς νά μετακινήσει τούς μελλοντικούς ἰσχυρούς τρόπους ἐπιρροῆς τῆς Ρωσίας». Στό ἔργο αὐτό συνεργάστηκαν ἄριστα οἱ πρεσβευτές τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Γαλλίας. Γιά τούς λόγους αὐτούς προώθησαν τήν «**Διακήρυξη τῆς Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας πού δημοσιεύθη στίς 23 Ἰουλίου (4 Αὐγούστου) 1833.**

Στό ἄρθρο 1: Ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολική Ἀποστολική Ἐκκλησία τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐν πνεύματι μέν ἀναγνωρίζει ὡς κεφαλὴν τόν Κύριον καί Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, κατὰ δέ τό διοικητικόν μέρος ἔχει ἀρχηγόν τόν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος...».

Κατά τό 2 ἄρθρο: Ἡ ὑπέριστα Ἐκκλησιαστική ἐξουσία ἐναπόκειται ὑπό τήν τοῦ Βασιλέως κυριαρχίαν εἰς χεῖρας Συνόδου διαρκοῦς, φερούσης τό ὄνομα «**Ἱερά Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος**».

Στά ἄρθρα 6 καί 7: Γίνεται λόγος γιά τόν Βασιλικόν Ἐπίτροπον, ὁ ὁποῖος προεδρεύει εἰς ὅλας τάς συνεδριάσεις τῆς Συνόδου καί ἀντιπροσωπεύει παρ' αὐτήν τήν Κυβέρνησιν □ κάθε πρᾶξις γενομένη ἐν ἀπουσία του εἶναι ἄκυρος.

Συνολικά ὑπῆρχαν εἴκοσι πέντε ἄρθρα πού τό καθένα ἀπ' αὐτά ὑποδούλωνε ὅλο καί πιό πολύ τήν Ἐκκλησία στήν Πολιτεία. Ἄν ὑπῆρξε ποτέ μιὰ Ἐκκλησία χωρίς κῦρος καί σέ πλήρη ἐξάρτηση ἀπό τήν Πολιτεία, αὐτό ἔγινε στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μέ τό καταστατικό τοῦ Μάουρερ.

Γιά νά μήν σᾶς καταπονήσω δέν θά σταθῶ στά τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου παρά μόνον εἰς ὅσα ἀναφέρονται εἰς τά περί διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. « . . . ἡ ἐν τῷ Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀρχηγόν ἔχουσα καί κεφαλὴν, ὡς καί πᾶσα ἡ καθολική καί Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, τόν Κύριον καί Θεόν καί Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχη τοῦ λοιποῦ κανονικῶς αὐτοκέφαλος ὑπερτάτην Ἐκκλησιαστικήν ἀρχήν γνωρίζουσα Σύνοδον διαρκῆ, συνισταμένην ἐξ Ἀρχιερέων προσκαλουμένων ἀλληλοδιαδόχως κατὰ τά πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας, πρόεδρον ἔχουσαν τόν κατὰ καιρόν ἱερώτατον Μητροπολίτην Ἀθηνῶν, καί διοικοῦσαν τά τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τούς θείους καί ἱερούς Κανόνας ἐλευθέρως καί ἀκωλύτως ἀπό πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως»...

Οἱ ὅροι πού ἔθετε ὁ Τόμος δέν ἦταν ἀρεστοί στόν βασιλιά Ὅθωνα, ὅμως δέν ἤθελε νά τούς ἀπορρίψει στά φανερά γιατί θά προκαλοῦσε θύελλα διαμαρτυριῶν στήν Ἑλλάδα. Κατέφυγε στή μέθοδο τῆς καθυστέρησης. Τώρα πού ἡ Ἐκκλησία εἶχε ἀναγνωριστεῖ, ἡ κυβέρνησις θά μπορούσε νά προχωρήσει μέ νόμους τίς ἐσωτερικές ἀλλαγές μ' ἓνα βραδύ ρυθμό. Δέν ἦταν ὑπέρ τοῦ Ὅθωνα τό γεγονός ὅτι ἀνατράπηκε τελείως τό Καταστατικό τοῦ Μάουρερ τοῦ 1833.

Λίγες μέρες μετά τή λήξη τῶν συνεδριάσεων ὁ Ὅθωνας ἀναχώρησε γιά τό ἐξωτερικό καί ἡ βασίλισσα Ἀμαλία ἀνέλαβε τίς βασιλικές εὐθῦνες.

Ἐνῶ ἀναμενόταν ἡ ἐπιστροφή τῶν ἀπεσταλμένων ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη στήν Ἀθήνα μέ τά ἔγγραφα, ὁ Sir Thomas Οὐάις ἔγραφε στό Λονδίνο, πώς οἱ προφορικές ἀναφορές γιά τόν Τόμο καί τό περιεχόμενό του εἶχαν προκαλέσει μεγάλη

ἀναταραχή στήν Ἀθήνα, ἐπειδή οἱ ὀδηγίες πού εἶχαν δοθεῖ στους διαπραγματευτές ἦταν πώς ἡ ἀναγνώριση, ἔπρεπε νά παραχωρηθεῖ «χωρίς ὀποιοδήποτε ὄρο καί συνθήκη» καί σύμφωνα μέ τό δεύτερο ἄρθρο τοῦ Συντάγματος πού ἀπαγόρευε στήν Ἐκκλησία νά τεθεῖ ὑπό ξένην ἐκκλησιαστική ἐξουσία. Τώρα, ὅπως ἔγραφε, ἡ ἑλληνική κυβέρνηση ἀκούγοντας τό ἀποτέλεσμα, θεωροῦσε ὅτι ἡ ἀναγνώριση, ἂν καί εἶχε ἐπιτευχθεῖ, ἦταν «κατά κάποιον τρόπο τό ἀντίθετο ἀπ' αὐτό πού σκόπευε καί προσδοκοῦσε ἡ Μεγαλειότης Του». Ἡ συνέπεια τῶν διαδικασιῶν αὐτῶν ἦταν ὅτι «οἱ ὑπουργοί καί ἡ αὐλή εἶχαν πέσει στή μεγαλύτερη σύγχυση. Ὁ Αἰών καί τά ρωσικά ὄργανα καί οἱ πράκτορες εἶναι γεμάτοι ἀγαλλίαση ἐνῶ ἡ συνταγματική μερίδα (ἀγγλική), διαιρεμένη ὡς πρός τίς γνώμες γιά τίς αἰτίες καί τίς συνέπειες, φαίνεται ὡς πρός τό μεγαλύτερο μέρος της ἀδρανῆς, μέχρι νά ἔρθουν οἱ ἐπίσημες πληροφορίες καί ἡ κυβέρνηση νά ἀναλάβει δράση γιά νά ἀνακτήσει τόν ἔλεγχο τῆς κατάστασης». Πολλοί εἶδαν σ' αὐτό ἕνα στρατήγημα τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς γιά νά σύρει τήν Ἐκκλησία καί μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας τό ἔθνος, ὑπό τόν ἔλεγχό της.

Κυβερνητικοί ἀξιωματοῦχοι εἶπαν στον Οὐάϊς, ὅτι πρότειναν νά καθυστερήσουν τήν ἄφιξη τῶν ἐγγράφων καί τῶν διαπραγματευτῶν μέχρις ὅτου τοποθετηθεῖ μία καινούργια Σύνοδος. Αὐτό θά ἔδινε χρόνο στήν Κυβέρνηση νά ἐπεξεργαστεῖ τήν περαιτέρω πολιτική της. Ὁ Βρετανός πρεσβευτής δέν μπορούσε νά ἐξηγήσει τό γιατί ὁ ἀπεσταλμένος τῆς ἴδιας κυβέρνησης θά ἔπρεπε νά ἀποδεχθεῖ τούς ὄρους τοῦ Τόμου. «Ἡ συμπεριφορά, γράφει, τοῦ Δεληγιάννη θεωρεῖται πολύ ἀνεξήγητη □ μερικοί πιστεύουν πώς ἔχει ἀπατηθεῖ, ἄλλοι ὅτι ἔχουν ἀπατηθεῖ οἱ συνάδελφοί του καί ἡ κυβέρνηση ἀπό τήν

ρωσική διπλωματία και από συνωμοσίες». Πιστεύει ότι ο Όθωνας θα ακολουθήσει «τή συνηθισμένη του πολιτική τῆς χρονοτριβῆς . . . Ἄν ἔτσι γίνουν τὰ πράγματα, τότε τὰ δύο λάθη θὰ διαπραχθοῦν, ἡ θεληματική συναίνεση στήν πρόταση καί ἡ τόσο καθυστερημένη συμφωνία πού δέν μπορεῖ νά δώσει κανένα εὐεργέτημα στόν ἴδιο καί στή χώρα».¹³

Ὁ Γάλλος πρεσβευτής Σαμπατιέ μέ τήν ἀναφορά του πού ἔστειλε στό Παρίσι, φαίνεται ὅτι ἡ ἀποψή του ἦταν παρόμοια μέ ἐκείνη τῶν Βρετανῶν. Γράφει: «Εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ M. de Titon, ἦταν ὁ μέγας ὑποκινητής ὅλης αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης στήν Κωνσταντινούπολη καί ὅτι ἡ ρωσική ἐπιρροή ἔχει ὑπαγορεύσει τό πατριαρχικό διάταγμα. Ὁ Δεληγιάννης ἀπομωράθηκε ἢ ἀποπλανήθηκε. Ἡ ἑλληνική κυβέρνησις, πιεσμένη ἀπό τίς περιστάσεις ἔχει ἀποδεχθεῖ τὰ πάντα γιά νά κερδίσει χρόνο, ἀλλά ἡ διαδικασία δέν ἔχει τελειώσει καί πρέπει νά κριθεῖ ὡς τό τελευταῖο σημεῖο στήν ἐπόμενη συνέλευσις». Ὁ Σαμπατιέ πίστευε ὅτι οἱ Ρῶσοι πιθανῶς νά ἐξασκοῦσαν ἰσχυρή ἐπιρροή στήν Ἑλλάδα μόλις τοποθετεῖτο ἡ Σύνοδος σύμφωνα μέ τούς ὅρους τοῦ Τόμου¹⁴.

Ὁ Ἀρχιμ. Μισαήλ Ἀποστολίδης καί ὁ Δεληγιάννης ἐφθασαν στόν Πειραιᾶ στίς 16 Ἰουλίου φέροντας τόν Τόμο καί τὰ ἄλλα ἔγγραφα. Ὁ Όθωνας συζήτησε μέ τό Δεληγιάννη πάνω ἀπό δύο ὥρες γιά ὅσα συνέβησαν στό Φανάρι καί κατόπιν, πρὸς κατάπληξη ὄλων, τούς ἀνήγγειλε ὅτι ἐπρόκειτο νά λείψει γιά δύο μῆνες ἀπό τήν Ἑλλάδα καί ὅτι τῆ θέσι τοῦ ἀντιβασιλέα θὰ τήν ἀνελάμβανε ἡ βασίλισσα Ἀμαλία¹⁵.

Ὁ Όθωνας ἐπέστρεψε στήν Ἑλλάδα ἀπό τό ταξίδι του στή Δύση μετά τόν Μάιο τοῦ 1851, χωρίς ὅμως διάθεση νά κινήσει

διαδικασίες για τήν απαραίτητη νομοθεσία για τόν Τόμο. Ὁ Αἰών κατάλαβε τήν πολιτική του Ὅθωνα καί διακήρυξε τήν καταγγελία του: «τά Ἐκκλησιαστικά νομοσχέδια κοιμῶνται εἰς τόν συνήθη βαρύν ὕπνον οὐδέποτε ἐξυπνήσοντα. Ποῖος δε, καί ἄ λίγον συλλογιζόμενος ἄνθρωπος, ἤλπισε ποτέ νά ἴδῃ αὐτά ἐπιψηφιζόμενα καί ἐφαρμοζόμενα»¹⁶.

Ὁ Βαυαρὸς ἀπεσταλμένος Maximilian Pergler von Perglas κατάλαβε ἐπίσης τήν πολιτική τοῦ Ὅθωνα καί εἰδοποίησε σχετικά τόν Λουδοβίκο II: «...θά εἶναι καταστροφικό γιά τήν Ἑλλάδα, ἂν ἀναγκαστεῖ νά ἐφαρμόσει τόν Τόμο κατά γράμμα, ὅπως θέλει τό κόμμα τῶν Ναπαίων, τό ὄργανο τῶν Ρώσων»¹⁷.

Ὁ Οὐάις, ὁ βρετανὸς πρεσβευτὴς καί ὁ Forth Ρενάν ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς παρακινουῦσαν τόν Ὅθωνα καί τοὺς φιλελευθέρους τοῦ ὑπουργικοῦ σώματος νά τροποποιήσουν τά τοῦ τόμου. Ὁ Οὐάις συμβούλευε: «τά πνευματικά ὄπλα δέν εἶναι εὐκόλο νά συγκριθοῦν μέ τά κοσμικά καί ἅπαξ ξεφύγουν ἀπό τά χέρια τῆς ἐξουσίας, εἶναι δύσκολο νά τά ξανακερδίσουν»¹⁸. Τελικά ἐπεκράτησεν ἡ ἄποψις τῶν πρεσβειῶν καί ὁ Νόμος ΣΑ'(201) παρέλειπε κάθε ἀναφορά στόν Τόμο.

Τελικά μετὰ πολλές παλινωδίες ἐψηφίσθη στίς 9 Ἰουνίου 1852 ὁ νόμος χωρίς οὐσιαστικά σεβασμό τοῦ Πατριαρχικοῦ τόμου πλὴν μερικῶν ἀνώδυνων λεπτομερειῶν.

Ἀπόδειξις τούτου τό ἄρθρο C' πού ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Παρά τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ διορίζεται ὑπό τοῦ Βασιλέως Βασιλικὸς ἐπίτροπος, ὅστις, πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τά καθήκοντά του, δίδει ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως τόν νενομισμένον ὄρκον τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου.

Ἐπειδὴ δέ εἰς τήν ὑπερτάτην Βασιλικὴν ἐξουσίαν, εἰς ἣν ἐναπόκειται ἡ Κυριαρχία τοῦ Κράτους, ἀνήκει καί ἡ ἐποπτεία

ἐφ' ὅλων τῶν ἐντός τοῦ Βασιλείου γινομένων, ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος ἔχει τὸ καθήκον νὰ παρευρίσκεται, ἄνευ ψήφου, εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ νὰ προσυπογράφεται εἰς ὅλα τὰ πρωτότυπα τῶν παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐκδιδομένων ἀποφάσεων καὶ πράξεων, ἀναγομένων εἴτε εἰς τὰ ἐσωτερικά εἴτε εἰς τὰ ἐξωτερικά αὐτῆς καθήκοντα. Πᾶσα δὲ ἀπόφασις ἢ πράξις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου γινομένη ἐν ἀπουσία τοῦ Βασιλικοῦ Ἐπιτρόπου, ἢ μὴ φέρουσα τὴν προσυπογραφὴν αὐτοῦ, εἶναι ἄκυρος». Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος θὰ σημειώσῃ: «Κατὰ ταῦτα λοιπὸν οἱ μὲν θεῖοι τῆς Ἐκκλησίας Θεσμοί ἐφिमώθησαν» στήν πράξιν ἐπανελήφθη ὁ καταστατικὸς χάρτης τοῦ Μάουρερ πού ὑποστήριζε ὅτι πολλές δραστηριότητες τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν διπλὴ ὄψιν, θρησκευτικὴ καὶ κοσμικὴ. Γι' αὐτὸ ὅλες αὐτές οἱ ἐνέργειες πρέπει νὰ ὑπόκεινται στὸν ἔλεγχο τῆς πολιτείας καὶ ἂν ἀποδειχθῶν ἐπιζήμιες γιὰ τὸ δημόσιο συμφέρον νὰ μπορεῖ ἡ πολιτεία νὰ θέσῃ βέτο. Σ' ἓνα σχετικὸ κατάλογο, πού προκαλεῖ ἐκπληξιν, σ' αὐτές τίς δραστηριότητες συμπεριλαμβάνονται «διάταξις περὶ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας, περὶ τοῦ καιροῦ αὐτῆς, τοῦ τόπου εἰς ὃν, τοῦ ἀριθμοῦ κ.λ.π., τῆ σύστασις μοναστηριῶν, τίς χειροτονίες, τὴν τέλεση λιτανειῶν, τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν κληρικῶν, ...ἀπαγορεύτηκε στοὺς κληρικούς ἢ ἀλληλογραφία καὶ κάθε ἄμεση ἐπαφή "μέ ἐξωτερικάς κοσμικάς ἢ Ἐκκλησιαστικάς Ἀρχάς". Καὶ τὸ σπουδαιότερο δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ σύναξις τῶν Ἀρχιερέων χωρὶς ἕκδοσιν σχετικοῦ βασιλικοῦ ἢ προεδρικοῦ διατάγματος».

Συνολικὰ ὑπῆρχαν στὸν Καταστατικὸ Χάρτη εἴκοσι πέντε ἄρθρα πού τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ ὑποδούλωνε ὅλο καὶ πῶς πολὺ τὴν Ἐκκλησία στήν πολιτεία. Ἄν ὑπῆρξε ποτέ μία Ἐκκλησία χωρὶς

κανένα κῦρος καί σέ πλήρη ἐξάρτηση ἀπό τήν πολιτεία, αὐτό ἔγινε στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μέ τό καταστατικό τοῦ Μάουρερ. Αὐτή ἡ βαβυλώνειος αἰχμαλωσία ἢ ἰδιότυπη πατρωνία της διήρκεσε μέχρι τό 1910 πού ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἀπευθυνόμενος πρὸς τό λαό τῆς Ἀθήνας εἶχε προσδιορίσει τούς βασικούς ἄξονες τῆς Ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς τῆς παρατάξεώς του λέγοντας «...Ἐκκλησία ἐστερημένη ἐσωτερικῆς ζωῆς περιορισμένη εἰς ξερούς τύπους καί τῆς ὁποίας ὁ ἐνοριακός ἰδία κλῆρος κατατρυχόμενος ὑπό πενίας καί ἀμαθείας εἶναι ἐντελῶς ἀνίκανος ὅπως ἐξυπηρετῇ τήν ὑψηλή αὐτῆς ἀποστολήν»¹⁹. Ἡ φιλοβενιζελική ἐφημερίδα «Πατρίς» σέ πρωτοσέλιδο ἄρθρο της μέ τίτλο «τό Γουδί τῆς Ἐκκλησίας» ἔγραφε: «Μετά τό Γουδί τῆς Πολιτείας ὅπερ ἔφερεν στή σημερινή ἀνόρθωση, ἦτο ἐπιβεβλημένο ἀνάλογο κίνημα πρὸς ἀνόρθωση τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις πρέπει ἐν πάση στιγμῇ νά συμβαδίζη μετά τοῦ Κράτους εἰς τήν ὁδόν τοῦ μεγαλείου ... διότι εἶναι καιρός νά ἀνορθωθῶσι καί νά ἐξυγιανθῶσι τά τῆς Ἐκκλησίας συμφώνως μέ τὰς ὑγιεῖς ἀντιλήψεις. Δέν πρέπει νά λησμονῶμεν ποτέ, ὅτι ἡ θρησκεία ὑπῆρξε διὰ τήν ἑλληνική φυλή ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς ἀντοχῆς της εἰς τὰς δοκιμασίας καί τοῦ σθένους της διὰ τήν πρόοδον. Καί σήμερον ὑπέροποτε τό ἑλληνικόν ἔθνος ἔχει ἀνάγκην Ἐκκλησίας κύρους καί περιωπῆς, διὰ νά συνεχίσῃ τόν ἀγῶνα τῆς ἐπικρατήσεως, τόν ὁποῖον ὑπό τόσους αἰσίους οἰωνούς ἤρχισε.»²⁰.

Ἀφοῦ ἐπετεύχθη ὁ πρῶτος στόχος τῆς ἀντιβασιλείας πού ἦταν ἡ ἀποκοπή τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ἐτέθη εἰς ἐνέργεια ὁ δεύτερος στόχος, πού ἦταν τό κλείσιμο τῶν ὀρθόδοξων μοναστηριῶν καί ἡ δήμευση τῆς

περιουσίας των, κινητῆς καί ἀκινήτου, μέ ληστρικό μάλιστα τρόπο. Ὁ συνολικός ἀριθμός τῶν μοναστηριῶν πού διαλύθηκαν ἀπό τήν κυβέρνηση μέ τό διάταγμα τῆς 25 Σεπτεμβρίου 1833 ἦσαν 412. Στίς ἀρχές τοῦ 1834 ἄρχισαν οἱ δημεύσεις²¹. Ὅλων τούτων τῶν προϊόντων (ἔσοδα ἐκποιήσεων καί φόρων) ἡ εἴσπραξις θέλει ἀφεθῆ καταλλήλως εἰς τούς Νομάρχας, δι' ὧν θέλουν ἀποστέλλεσθαι εἰς τό Ταμεῖον τῆς Ἐπικρατείας, τό ὁποῖον θέλει κρατεῖν περί τούτων ἰδιαίτερον λογαριασμόν. Ἡ διαχείρισις τῶν πρὸς βελτίωσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῶν σχολείων προσδιορισμένων τούτων εἰσοδημάτων ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τήν ἡμετέραν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς παιδείας Γραμματείαν. Ἐν Ναυπλίῳ τῆ 25 Σεπτεμβρίου (7 Ὀκτωβρίου) 1833.²²

Τά μέτρα κατὰ τήν Σύνοδον θά γίνουν σύμφωνα πρὸς τό ἄρθρον γ τοῦ ΙΑ ψηφίσματος τῆς ἐν Ἀργεῖ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.

Κατὰ τήν παράγραφον 3 (τρία) τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐβδόμης συνεδρίας (26 Ἀπριλίου 1833) «ἐκρίθη ἐπάναγκες, οἱ μὲν ἐπίσκοποι νά μισθοδοτῶνται αὐτάρκως καί ἀναλόγως τοῦ χαρακτήρος των κατ' εὐθείαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ προσδιορισθησομένων πόρων (ἔσοδα Μοναστηριακῆς Περιουσίας) οἱ δέ πρεσβύτεροι, διάκονοι καί λοιποὶ ὑπηρέται τῶν Ἐκκλησιῶν κυρίως μὲν παρὰ τῶν κοινοτήτων, ἀφοῦ ἡ περιουσία τῶν ἐνοριῶν, τῶν ἐπισκοπῶν καί ἡ ὅλη ἐνορία περιῆλθε στήν διοίκηση καί κυριότητα τοῦ Δήμου ἢ τῆς Κοινότητος· □ ὅταν δέ οἱ πόροι τῆς Κοινότητος □ δέν ἐξαρκοῦν, ἡ Κυβέρνησις νά ἀναπληροῖ τό ἐλλεῖπον ἀπὸ τῶν προειρημένων πόρων». □

Στά πρακτικά τῆς Η' συνεδρίας τῆς Ἐπιτροπῆς (27 Ἀπριλίου 1833) διαβάζουμε: «Ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν τό περί μισθοδοσίας τοῦ

κλήρου, κατά τόν τρίτον παράγραφον τῶν πρακτικῶν τῆς χθεσινῆς συνεδριάσεως καί ἀπεφασίσθη, ὅτι πρέπει νά συστηθῆ εἰς ἑκάστην κοινότητα Ἐκκλησιαστικόν Ταμεῖον, διοικούμενον παρὰ τῶν ἐπί τούτῳ κατ' ἔτος ἐκλεγομένων ὑπό τῶν ἐνοριτῶν ἐπιτρόπων. Εἰς τό ταμεῖον τοῦτο θέλουν σύγκεισθαι: τά ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τάς Ἐκκλησίας κτημάτων εἰσοδήματα (ἔσοδα ἐκκλησιαστικῆς ἢ ἐνοριακῆς περιουσίας). Ἀπό τό ταμεῖο τοῦτο (τό δεύτερο) θέλει διατηρεῖσθαι, ἐπισκευάζεσθαι καί καλλωπίζεσθαι ὁ ναός, θέλουν μισθοδοτεῖσθαι οἱ ἐν αὐτῷ ὑπηρετοῦντες καί εἰ μὲν περισσεύουσιν οἱ πόροι, θέλουσιν ἐξοικονομεῖσθαι ἐξ αὐτῶν οἱ πτωχοί τῆς ἐνορίας, εἰ δέ ἐλλείπουσι θέλουν ἀναπληροῦσθαι παρὰ τῆς Κυβερνήσεως κατά τόν Γ' παράγραφον τῆς χθεσινῆς συνεδριάσεως (ἐκ τοῦ πρώτου ταμείου δηλαδή ἐκείνου τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας).»

Στά πρακτικά τῆς Θ' συνεδρίας τῆς Ἐπιτροπῆς (28 Ἀπριλίου 1833) «Τό Ταμεῖον τοῦτο (μοναστηριακῆς περιουσίας) θέλει ἐπαρκέσει πρὸς μισθοδοσίαν τῶν Ἐπισκόπων, πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν δι' ἑκάστην κοινότητα ἀπαιτουμένων διὰ τό Ἐκκλησιαστικόν ἐξόδων, πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου, πρὸς οἰκοδομήν Ἐκκλησιῶν, πρὸς σύστασιν φιλανθρωπικῶν καί κοινωφελῶν καταστημάτων, πρὸς περίθαλψιν καί διατροφὴν πτωχῶν καί ἀπόρων, καί ἀπλῶς εἰς πᾶν ὅ,τι θεοφιλές καί φιλάνθρωπον».

Στίς 12 Ὀκτωβρίου 1833 ἡ Ἱερά Σύνοδος μέ ἐγκύκλιόν της ἐνημέρωνε τούς Ἀρχιερεῖς, τόν κλήρον καί τόν λαόν γράφοντας τά ἑξῆς: «Τά ἔρημα καί ἐρειπωμένα Μοναστήρια ὁποιασδήποτε τάξεως καί καταστάσεως, καθὼς καί τά ἔχοντα ὀλιγωτέρους τῶν ἑξ μοναχῶν, μεθ' ὅλων τῶν εἰς αὐτά

ἀνηκόντων κινήτων καί ἀκινήτων κτημάτων, παραλαμβάνονται παρά τῆς Κυβερνήσεως εἰς λογαριασμόν τοῦ συνιστωμένου ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ, ἐξ οὗ θέλουσι μισθοδοτεῖσθαι οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐπικρατείας καί οἱ ἄλλοι κληρικοί, καθὼς καί οἱ διδάσκαλοι τῶν σχολείων καί θέλει συνιστᾶσθαι καί διατηρεῖσθαι πᾶν ὅ,τι ἀνάγεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καί τὴν παιδείαν θεοφιλές καί θεάρεστον»²³.

Τό Ἐκκλησιαστικόν Ταμεῖον συνεστήθη ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος στίς 13 Δεκεμβρίου 1834.

Μέ τά 25 ἄρθρα του καθορίζει μέ λεπτομέρειες τίς διαδικαστικές λειτουργίες ὑπογραμμίζοντας στό ἄρθρο 10 τά ἐξῆς: «Ἡ σύστασις τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμεῖου διά τά ἐκκλησιαστικά καί τὴν ἐκπαίδευσιν σκοπὸν ἔχει νά καταστήσει καθαρῶς καί ἀσφαλῶς καταφανῆ τὴν διάκρισιν τοῦ κλάδου τούτου τῆς ὑπηρεσίας, καί τὴν ἰδιαιτέραν διαχείρισιν τῶν δι' αὐτόν προσδιωρισμένων ποσοτήτων, τὸν σκοπὸν τοῦτο πρέπει νά ἔχει τό ταμεῖον ἀδιακόπως καί εἰς ὅλας τὰς ἐργασίας του ὑπ' ὄψιν».

Στίς 1(13) Ἰανουαρίου 1838 νέο Διάταγμα ἀναφέρεται εἰς τό Ἐκκλησιαστικόν Ταμεῖον. «Θεωροῦντες», γράφει τό κείμενον, «ἀναγκαῖον νά εἰσαχθεῖ εἰς τὴν δημόσιαν διοίκησιν ἡ ἄκρα, ὅσο τό δυνατόν οἰκονομία τῶν ἐξόδων, ἀναλογιζομένων δέ ὅτι δέν ἀναγκαιοῖ πολυμελῆς ἐπιτροπή πρὸς διαχείρισιν τῆς περιουσίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμεῖου καί ὅτι αἱ ἐργασίαι αὗται, ἀνατιθέμεναι εἰς τὴν Γραμματείαν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείας ὑπ' ἄρθ. 18879 ἀπεφασίσασμεν καί διατάττομεν:

α. Ἡ μέχρι τοῦδε δυνάμει τοῦ Ἡμετέρου Διατάγματος τῆς 1/13 Δεκεμβρίου 1834 ὑπάρχουσα ἐπιτροπή τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου διαλύεται.

β. Τά ἔργα, τά ὅποια διά τοῦ εἰρημένου διατάγματος τῆς 1/13 Δεκεμβρίου 1834 ἦσαν ἀνατεθειμένα εἰς τήν διαληφθεῖσαν ἐπιτροπήν ἀνατίθενται διά τοῦ παρόντος εἰς τήν ἡμετέραν ἐπί τήν ἐκκλησιαστικήν Γραμματείαν θέλουσι δέ ἐνεργεῖσθαι, ὑπό τήν ἄμεσον διεύθυνσιν τοῦ Γραμματέως τῆς Ἐπικρατείας, ἀπό τόν ὑπουργικόν σύμβουλον εἰς τάς ἐκκλησιαστικάς ὑποθέσεις παρ' αὐτῇ εἰσηγούμενον.

Ἡ ἡμετέρα ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματεία τῆς Ἐπικρατείας ἐπιφορτίζεται τήν ἐκτέλεσιν καί δημοσίευσιν τοῦ παρόντος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1/13 Ἰανουαρίου 1838

ΟΘΩΝ

ὁ ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς δημοσίας
ἐκπαιδεύσεως Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας
Γ. ΓΛΑΡΑΚΗΣ»

Μετά μίαν περίπου πενταετίαν ὁ Βασιλεὺς Ὅθων θά ἀσχοληθεῖ καί πάλι μέ τό ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ δικαιολογώντας τήν πράξιν του αὐτήν ὡς ἐξῆς:

«Θεωροῦντες ὅτι ὁ σκοπός, τόν ὁποῖον διά τοῦ ἀπό 25 Σεπτεμβρίου (7 Ὀκτωβρίου) 1833 ἡμετέρου διατάγματος προεθέμεθα ἀνατιθέντες εἰς τήν ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείαν τήν διαχείρισιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων ἦτον ἡ ἀκριβής τῶν προσόδων τούτων ἀπό τάς λοιπὰς τοῦ Κράτους προσόδους διαχώρισις, ὡς προσδιωρισμένων νά χρησιμεύσωσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τήν βελτίωσιν τοῦ ἱεροῦ κλήρου καί τήν

ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας. Σκεπτόμενοι ὅτι ἐπιτυγχανομένου σκοποῦ τούτου ἐντελῶς διά τῆς εἰς ἰδιαίτερα βιβλία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καί ἐξ αὐτῶν προσόδου ἐγγραφῆς ἢ διαχείρισις αὐτῶν παρά τῆς ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας ἀποβαίνει τοσοῦτω μᾶλλον κατάλληλος καθόσον, ἢ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης εἰδικότης ἐγγυᾶται πληρεστέραν εἰς αὐτὴν ἐπιτυχίαν. Λαβόντες ὑπ' ὄψιν, γράφει, καί τό ἡμέτερον ἀπὸ 23 Δεκεμβρίου 1834 περὶ συστάσεως τοῦ γενικοῦ λογιστηρίου διάταγμα, δι' οὗ διετάχθη ἢ κράτησις ἰδιαίτερας εἰς τὰ ἔθνικα κατάστιχα μερίδος τῆς ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί δημοσίας ἐκπαιδεύσεως καί ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν γραμματείων τῆς ἐπικρατείας ἀποφασίζομεν καί διατάττομεν:

1. Ἡ περὶ τῶν κτημάτων τῶν διαλελυμένων μοναστηρίων καί ἢ περὶ τοῦ δευτέρου δεκάτου τῶν διατηρουμένων φροντίς, ὡσαύτως δέ καί ἢ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἀντιπροσώπευσις τῆς περιουσίας ταύτης θέλει μεταβεῖ, εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας, φροντίζουσιν καί περὶ τῆς καταλληλοτέρας διαθέσεως τῶν κτημάτων διατάξεις: ἀλλὰ καί καμία ἀπαλλοτριώσις τῶν κτημάτων τούτων δέν δύναται νά γίνει, ἂν ἀκουσθέντος τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας προηγουμένως δέν ἀναγνωρισθῇ δι' εἰδικοῦ νόμου, ὅτι τοῦτο συμφέρει ὡς πρὸς τόν σκοπόν εἰς ὃν εἶναι ἀφιερωμένη ἢ ἐκκλησιαστική περιουσία.

2. Τόσον τὰ κτήματα ταῦτα, καθὼς καί ἢ ἐκ τούτων καί τοῦ δευτέρου δεκάτου τῶν διατηρουμένων μοναστηρίων πρόσοδος, θέλουν ἐξακολουθήσει ἐγγραφόμενα εἰς βιβλία ἰδιαίτερα μηδαμῶς συγχεόμενα μέ τὰ λοιπά τοῦ κράτους κτήματα.

3. Αί διά τά ἐκκλησιαστικά καί τήν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν δαπάναι, ὕστεροῦσαι μὲν τοῦ ποσοῦ τῶν ρηθισῶν ἐκκλησιαστικῶν προσόδων, θέλουσι ἀναπληροῦσθαι ἀπό τὰ λοιπά δημόσια εἰσοδήματα, οὐδέποτε δέ ἐν περιπτώσει περισσεύματος τῶν προσόδων αὐτῶν, τοῦ περισσεύματος τούτου θέλει γενεῖ χρῆσις ἄλλη μή ἀποβλέπουσαν τήν βελτίωσιν τοῦ ἱεροῦ κλήρου καί τήν κοινήν ἐκπαίδευσιν ἐπιφυλάττεται διά ταῦτα εἰς τό Ἡμέτερον ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως γραμματεῖαν τῆς ἐπικρατείας τό δικαίωμα νά λαμβάνη γνῶσιν τῆς καταστάσεως τῶν προσόδων τούτων καί νά προτείνῃ τά δέοντα συνεννοούμενη μετά τῆς ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματείας ἐπιφορτίζονται τήν δημοσίευσιν καί τήν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Ἀπριλίου 1843

ΟΘΩΝ

ὁ ἐπί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς δημοσίας
ἐκπαιδεύσεως Γραμματεὺς

I. ΡΙΖΟΣ

ὁ ἐπί τῶν Οἰκονομικῶν Γραμματεὺς

Γ. ΓΛΑΡΑΚΗΣ»

Αὐτό ἦταν καί τό τέλος τοῦ πρώτου Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου. Ὅλα τά οἰκονομικά του ἔπεσαν στόν δημόσιο κορβανά καί ἔκτοτε ἐπηκολούθησε πλήρης σιωπή.

Τό θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς καί μοναστηριακῆς περιουσίας, τῆς τύχης τοῦ Γενικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου καί τίς ὑποχρεώσεις τοῦ Κράτους ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας, ἐπανέφερε ὁ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Μελέτιος Μεταξάκης.

Μέ υπόμνημα τοῦ 1920 πού ζητοῦσε καί τά ιδιαίτερα βιβλία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καί τῆς ἐξ αὐτῶν προσόδου ἐγγραφῆς ἢ διαχειρίσις αὐτῶν παρὰ τῆς ἐπί τῶν οἰκονομικῶν Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας παρατηρεῖ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μελέτιος.

«Εἶναι ἀδύνατον νά δεχθῆ τις, ὅτι ὁ ἀρχικός σκοπός τῆς ὑπό τῆς Κυβερνήσεως ὀριστικῆς καταλήψεως τῶν $\frac{3}{4}$ περιπτου τῆς Μοναστηριακῆς περιουσίας καί τῆς φορολογίας τῶν ἄλλων Μοναστηρίων δέν ἦτο πράγματι ἡ βελτίωσις τοῦ κλήρου καί ἐφ' ὅσον ἐκ τοῦ πρώτου τούτου μέρους θά ἐπερίσσευον χρήματα καί ἡ βοήθεια τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, ὅπως ὅμως ἐξετελέσθη ἡ σχετική τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἀπόφασις, ἐπί τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους βαρύνει ἡ εὐθύνη ἀποδόσεως εἰς τήν Ἐκκλησίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἐν ᾧ μέρος αἱ ἀναληφθεῖσαι ὑποχρεώσεις δέν ἐξεπληρώθησαν. Ἐπιβάλλεται δηλονότι νά ἐξακριβωθῆ ὁποία ὑπῆρξε τῆς περιουσίας ταύτης ἡ πρόσοδος κατὰ τά διαρρέυσαντα 85 ἔτη, ὁποία ἐξ αὐτῆς πραγματική διά τήν Ἐκκλησίαν δαπάνη καί τό ὑπόλοιπον μετά τῶν σωζομένων κτημάτων καί κεφαλαίων νά ἐπιστραφῆ τῇ Ἐκκλησίᾳ»

Ἡ ἀπάντησις τῆς Κυβερνήσεως στόν Ἀρχιεπίσκοπο Μελέτιο Μεταξάκη ἦταν ἡ ἐξῆς:

«.....Προσφάτως ὅτι οὐδέ τά βιβλία, κτηματολόγια, καί λογιστικά τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ὑφίστανται πλέον, καέντα εἰς πρόσφατον ἐν τοῖς Γραφείοις τοῦ Ὑπουργείου πυρκαϊᾶς»

Ὁ τρίτος στόχος τῆς Ἀντιβασιλείας δηλαδή ἡ πλήρης διοικητική ὑποταγή τῆς Ἐκκλησίας στόν Κυβερνήτη ἢ τό Κράτος,

μετά τά ὅσα προηγήθηκαν καί ἔχουν ἤδη διατυπωθεῖ, ἦταν εὐκόλος δρόμος.

Ὁ νεαρός Ὅθων γράφει πρὸς τὸν πατέρα του βασιλιά Λουδοβίκο στίς 13 Μαΐου 1832: «... ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ τοῦ κλήρου τῆς χώρας θά μπορούσε νά γίνῃ ἐπικίνδυνη γιὰ τὸν κοσμικὸ ἄρχοντα, ἂν ὁ ἀνώτερος Κληρὸς συνιστοῦσε μιὰ ομάδα, καθόσον ὁλόκληρος ὁ κληρὸς κατόπιν θά ἔπαιρνε τό λαὸ μέ τό μέρος του ἐναντίον τοῦ ἄρχοντα. Νομίζω ὅτι θά μπορούσαμε νά ὑπερβούμε ὅλες αὐτές τίς δυσκολίες ἂν δημιουργούσαμε μιὰ σύνοδο ὑπὸ τὴν διεύθυνση κάποιου μητροπολίτη πού θά ἦταν κάτι σάν τοὺς προέδρους τῶν δικῶν μας ἐπιτροπῶν καί οὐσιαστικά δέν θά εἶχε ἐξουσία. Σέ ὀρισμένα χρονικά διαστήματα ὁ ἄρχοντας θά μπορεῖ νά διαλέξει τά μέλη αὐτῆς τῆς συνόδου...»²⁴.

Τό πνεῦμα αὐτό τῆς φιμώσεως καί αἰχμαλωσίας θά ἐπικρατήσῃ περίπου ἑβδομήνα χρόνια.

7. Τό νέο Γενικό Ἐκκλησιαστικό Ταμείο (ΦΕΚ 270/Α'/19-9-1909) καί ἡ Ἰδρυση τοῦ ΟΔΕΠ (ΦΕΚ 150/Α'/10-5-1930). Οἱ Μεγάλες ἀπαλλοτριώσεις

Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς περιόδου 1919-1920 ἔγραφε πρὸς τό Ὑπουργεῖο τῶν Ἐκκλησιαστικῶν «Τό Ταμεῖο τοῦτο ὑπό τήν πνοή τοῦ ἀνορθωτικοῦ τήν ὑπόστασή του λαβόν μέχρι μέν τῆς στιγμῆς αὐτῆς καταβάλλει τούς μισθοὺς τῶν Ἀρχιερέων, τῶν τοποτηρητῶν, τῆς Παλαιᾶς καί Νέας Ἑλλάδος, ὅλων τῶν Ἱεροκηρύκων, ὅλων τῶν καθηγητῶν τῶν ἱερῶν μαθημάτων, τίς ὑποτροφίες ὑπέρ τεσσαράκοντα ὑποτρόφων Ἐκκλησιαστικῶν καί Θεολογικῶν σπουδῶν καί τά γενικά ἔξοδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως· ἐπιπλέον τά πρὸς συντήρησιν τοῦ ἱερατικοῦ φροντιστηρίου καί τήν χορηγίαν ὑπέρ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, τά ὅποια κατά τήν λήξασαν ἐννιαετίαν ἀνήλθαν εἰς 1.000.000 δραχ. ἐτησίως κατά μέσον ὄρον.

Ἀπό τοῦ προσεχοῦς δέ ἔτους νά συνεισφέρει σημαντικῶς καί διά τήν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀξιοπρεποῦς συντηρήσεως καί μορφώσεως τοῦ κλήρου»²⁵.

Ἡ ἀλλαγὴ ὅμως τῆς Βενιζελικῆς πολιτικῆς ὀφειλομένη καί στήν διχαστικὴ τακτικὴ τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν διάκριση τῶν Ἱεραρχῶν σέ Βενιζελικούς – Κωνσταντινικούς καί ἰδιαίτερα τό περίφημο βενιζελικό ἀνάθεμα ἀντέστρεψε ὅλο τό δημιουργημένο αἰσιόδοξο ἐκκλησιαστικὸ κλίμα.

Ἀκολούθησε τό νομοθετικὸ διάταγμα «περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἀγροτικῶν ἀκινήτων» σύμφωνα μέ τό ὅποιο «κτῆματα ἀνήκοντα εἰς μονάς ἢ ἄλλα συναφῆ ἰδρύματα ἀπαλλοτριώνονταν ἐν τῷ συνόλῳ ἐπὶ σκοπῷ ἐγκαταστάσεως ἀκτημόνων γεωργῶν ἢ ὁμογενῶν προσφύγων».

Τό Γενικόν Ἐκκλησιαστικό Ταμεῖο παρά τό δημιουργικό του ἔργον καταργεῖται καί στήν θέση του δημιουργεῖται ὁ ΟΔΕΠ (Ὁργανισμός Διοικήσεως Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας) μέ τούς αὐτούς σκοπούς.

Μέ το ἴδιο ἰδρυτικό διάταγμα (ΦΕΚ 150 Α/10-5-1930) ἡ ἐκκλησιαστική περιουσία διακρίνεται εἰς τήν Διατηρητέα, ἐκείνην δηλαδή πού ἦταν ἀπαραίτητη γιά τήν συντήρηση καί τήν ἐπιβίωσή της καί τήν ρευστοποιητέα, ἐκείνην πού θά μπορούσε νά ἐκποιηθῆ πρὸς ὄφελος τῆς Ἐκκλησίας.

Κατά τό σκεπτικό τά ἔσοδα ἐκ τῶν ἀπαλλοτριώσεων τῶν κτημάτων θά κατετίθεντο στό Ταμεῖον τοῦ ΟΔΕΠ πρὸς συνέχιση τοῦ ἔργου τοῦ καταργηθέντος Β' Γενικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμεῖου τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης καί μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κυρός Δωρόθεος γράφει: «. . . ἀρχίζει ἡ ἀπαλλοτριώσις τοιφλικίων καί μεγάλων συμπαγῶν κτημάτων τῶν Ἱερῶν Μονῶν διά τήν ἀγροτικήν ἀποκατάστασιν καί διενεργοῦνται οὕτως οἱ ἀφαιρέσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἀξίας πολλῶν δισεκατομμυρίων, χωρίς ἡ Ἐκκλησία νά ἐκφράσει παράπονον, καί ἔναντι τῶν ὁποίων ἐχορηγήθησαν εἰς ταύτην 46 μόνο ἑκατομμύρια δραχμῶν καί ἔναντι των ὡς ἀποζημίωσις εἰς ὁμολογίας διά τοῦ νόμου 18/44 τά ὁποῖα ἐξανεμίσθησαν.

Ἐάν προσθέσωμεν καί τήν διά τοῦ νόμου «περὶ ἀποσβέσεως ἀγροτικῶν χρεῶν» δηλαδή τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἀγροτῶν ἐκ τῆς ὑποχρεώσεως νά καταβάλλουν τό ποσοστό τοῦ τμήματος τῆς ἀπαλλοτριώσεως πού τούς ἀναλογοῦσε καί ἐκείνου τοῦ «περὶ δραχμοποιήσεως» εἶναι δυνατόν νά γίνῃ ἀντιληπτός ὁ οἰκονομικός σεισμός, ὅστις, προστιθέμενης καί τῆς κατάστασης τῆς ἐποχῆς, ἔφερε τήν Ἐκκλησία εἰς τήν οἰκονομικήν θέσιν, ὥστε

νά ἐπαιτῆ τοῦτ' αὐτό καί νά ἀναγκάζεται νά προστρέχει εἰς τό Κράτος ζητοῦσα παρ' αὐτοῦ μετά τά ἀνωτέρω δάνειον πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν τρεχουσῶν ἀναγκῶν».

8. Σύμβασις Ἐκκλησίας – Πολιτείας

Δέν ἄργησε νά ἔρθει καί τό τρίτο καταστροφικό πλήγμα κατά τῆς ὑπολειφθείσης πλέον περιουσίας μέ τό Ν.Δ. 2185/1952 «Περί ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως κτημάτων πρός ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν καί κτηνοτρόφων» καί τό Β. Διάταγμα «Περί κυρώσεως τῆς ἀπό 18 Σεπτεμβρίου 1952 Συμβάσεως μεταξύ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (ΟΔΕΠ) καί Δημοσίου (ΦΕΚ 289/8 Ὀκτ. 1952)».

Μεταβιβάζονται εἰς τό Δημόσιον α) τό σύνολον τῶν καλλιεργησίμων ἀγρῶν ἐκ τῆς ρευστοποιητέας περιουσίας τοῦ ΟΔΕΠ (141.333) στρ. β) βοσκότοποι καί λειβάδια (601.544) στρ. δηλαδή συνολικά ἑπτακόσιες σαράντα χιλιάδες ὀκτακόσια ἑβδομήντα ἑπτὰ (742,877 στρ.), γ) ἀγροληπτικά καί ἐμφυτευτικά 32.043 στρ.

Οἱ διαπραγματεύσεις γιά τόν σκοπό κράτησαν περίπου μιά πενταετία. Βάσις τῶν συζητήσεων ἦταν ἡ τακτοποίησις τοῦ θέματος τῆς μισθοδοσίας τοῦ Κλήρου. Ἀξίζει νά διαβάσουμε κομμάτι ἀπό τά πρακτικά: «Ὁ Μακαριώτατος ἐσημείωσε διά μακρῶν ὅτι κατά τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας συζητήσεις ἐπεδείχθη ἐνδιαφέρον διά τήν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς μισθοδοσίας τῶν ἐφημερίων, τούς ὁποίους ἐτόνισεν δέν ἐπιθυμεῖ δημοσίους ὑπαλλήλους, ἀλλά εἶναι ἐκ τῶν σπουδαίων ζητημάτων, διότι πολύ θά τόν βοηθήσει εἰς τήν ἀνάδειξιν τοῦ Κλήρου καί συνεπῶς τῆς Ἐκκλησίας. . . .» ἀκόμη «Ἐζήτησεν ἐπί πλέον ἡ Ἐκκλησία, Κύριε Πρόεδρε, καί τοῦτο δεῖγμα τῆς ἀπεριορίστου συμπαθείας Αὐτῆς πρός τούς ἐκ τῶν τέκνων τῆς ἀκτημόνας, ὅπως διαμοιράση Αὕτη εἰς ἕκαστον τούτων, ἐπί τῆ βάσει ἐπισήμου πίνακος περὶ τῆς ἀκτημοσύνης του, τό ἀνήκον ἐκ

τῆς οὕτω παραχωρουμένης ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας τοῦτο δέ, διότι εἶναι δι' Αὐτήν πικρά ἢ ἐκ τοῦ παρελθόντος πείρα, δεδομένου ὅτι, εἰς πάσας τάς ἐνεργηθείσας παραχωρήσεις, ὡς ἐπὶ τό πολύ, γαῖαι καί ἀστικά κτήματα μοναστηριακά παρεχωρήθησαν ὑπό τοῦ Κράτους οὐχί εἰς ἀκτήμονας, χάριν καί μόνον τῶν ὁποίων ἐδόθησαν, ἀλλ' εἰς πλουσίους καί κτηματίας, καί εἰς ἐπισήμους ἀκόμη ἀλλά καί πρός τούς πολιτικούς φίλων τῶν τότε κυβερνώντων, χαρακτηρισθέντας ὡς ἀκτήμονας, οἵτινες ἐπώλησαν μετὰ ταῦτα τίς ἐκτάσεις αὐτάς καταστάντες πλουσιώτεροι ἐν ὀνόματι τῆς φιλανθρωπίας καί ἀναλώμασι τῶν πτωχῶν, ἀναπήρων καί ἀκτημόνων».

Ὁ κ. Πιπέρος, Γενικός Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου παρεμβαίνων ὑπέδειξεν ὅτι κατὰ τὴν γνώμην του εὐκολωτέρα θὰ ἦτο ἡ λύσις διὰ μικρᾶς αὐξήσεως τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν τῶν μονοπωλείων ἤτοι τοῦ ἄλατος, τῶν πυρείων καί τοῦ φωτιστικοῦ πετρελαίου ὡς καί τῶν παιγνιοχάρτων . . .

Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως μετὰ ἀνάλυσιν ἣν ἔκαμε τοῦ ζητήματος ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς προτάσεως τοῦ κ. Πιπέρου, συνεφώνησαν δέ ὁ κ. Ὑπουργός ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν καί ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος. Ἀνετέθη εἶτα εἰς τόν κ. Πιπέρον νά καταρτίσῃ λεπτομερῆ πίνακα τῶν εἰσπράξεων, νά τόν μεταφράσῃ εἰς τὴν Ἀγγλικήν καί παραδώσῃ εἰς τόν κ. Πρόεδρον, ὅστις ἀνέλαβε νά συνεννοηθῇ μετὰ τῶν Ἀμερικανῶν πρός τοῦτο. Ἐπίσης προτάσει τοῦ κ. Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Θρησκευμάτων ἀπεφασίσθη, ὅπως ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἀναγγεῖλῃ τὴν ἡμέραν τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀποφάσεως».

Στὰ κείμενα τῶν Ἐκθέσεων φαίνεται ὁ ἀγῶνας καί ἡ ἀγωνία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου προκειμένου νά ἀντιμετωπισθεῖ καί ἡ νέα

ληστρική διαρπαγή μεγάλου τμήματος τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας.

Ἐκ τῆς συμβάσεως Ἐκκλησίας – Πολιτείας παραμένουν ἀκόμη οἱ ἑξῆς ἐκκρεμότητες:

α. Ἡ προβλεπόμενη ὑπό τοῦ ἄρθρου 4.

«Τά ὅρια τῶν παραχωρουμένων πρὸς τό Δημόσιον ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων νά καθορισθῶσιν ὅποτεδῆποτε διά πράξεως Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας ἢ τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐξουσιοδοτουμένου ὀργάνου».

β. Νά ἐκδοθῆ τό πόρισμα τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς συσταθείσης διά τῆς ὑπ' ἀριθμ. 312/9-3-1972 κοινῆς ἀποφάσεως τῶν Ὑφυπουργῶν Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ἐπί θεμάτων Γεωργίας, Οἰκονομικῶν, Ἐθνικῆς Παιδείας καί Θρησκευμάτων, προκειμένου νά ἐξετάσει τίς διαφορές πού δημιουργήθηκαν μεταξύ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (ΟΔΕΠ) καί τοῦ Δημοσίου κατά τήν ἐφαρμογήν τῆς ἀπό 18-9-1952 Συμβάσεως.

9. Σήμερα

Ἡ παράθεση ὄλων αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν στοιχείων καί τεκμηρίων, τά ὅποια ἀποτελοῦν μέρος μόνο ἑνός τεράστιου ὑλικοῦ, τό ὅποιο εἶναι ἀναγκαῖο νά μελετηθεῖ σέ βάθος καί νά μήν διαγραφεῖ ἀπό τήν ἱστορική μνήμη μέσα στήν προοπτική «νά ξαναγραφεῖ» ἡ ἱστορία, μπορεῖ νά ἀποτελέσει ἀσφαλῆ πηγή ἱστορικῆς αὐτογνωσίας, ἀπαραίτητη σέ ὅλους μας ὄχι ὡς ξερή γνώση, ἀλλά πρῶτιστα ὡς βάση τῶν προβληματισμῶν μας γιά τό μέλλον.

Τό ὅτι καταφεύγουμε στήν ἐμπειρία τῆς ἱστορίας καί στήν ἀδιάψευστη μαρτυρία της δέν σημαίνει ὅτι εἴμαστε περιχαρακωμένοι σέ ἕναν ἄγονο ἱστορισμό οὔτε ὅτι διαβάζουμε τίς ἱστορικές πηγές μέ τόν μεγεθυντικό φακό ἑνός ἀπολογητικοῦ ναρκισσισμοῦ ἢ μιᾶς ἐπιθετικῆς αὐταρέσκειας.

Ἔχουμε πλήρη ἐπίγνωση ὅτι ὁ Κύριος «ἐξέδοτο γεωργοῖς»²⁶ τόν «ἀμπελῶνα του» καί ἐμεῖς ὡς τέτοιοι γεωργοί φέρουμε στούς ἀσθενεῖς μας ὦμους τήν μεγάλη εὐθύνη νά «ἀποδώσουμε καρπούς ἐν τοῖς καιροῖς ἡμῶν». Καί φυσικά μᾶς συνέχει ἡ ἀγωνία νά μήν ἐπιτρέψει ἡ ἀδέκαστη ἱστορία νά ἔχουμε τήν τύχη ἐκείνων τῶν κακῶν γεωργῶν, τούς ὁποίους «κακῶς ἀπολέσει αὐτούς» ὁ Κύριος.

Μελετοῦμε τήν ἱστορική ἀλήθεια, διότι αὐτή μᾶς ἔχει διδάξει καί γιά δικά μας λάθη, γιά δικές μας ἀστοχίες, γιά ὅσα ἔχει παραχωρήσει καί ἀνεχτεῖ τό ἔλεος τοῦ Πανοικτίρμονος Κυρίου ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν μας. Ἡ ἱστορική πορεία τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι μία «στενή καί τεθλιμμένη ὁδός» μέ πολλές μεταβολές καί ἐνίοτε παραμορφώσεις μέσα στό χρόνο. Ἱστορικές ἀρχέγονες Ἐκκλησίες σήμερα δείχνουν νά ἔχουν χαθεῖ, μεγάλα μοναστικά κέντρα τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ μοναχισμοῦ ἔχουν σβῆσει,

σημαντικές ανακατατάξεις επισυμβαίνουν στον ὀρθόδοξο κόσμο πολλές φορές μέσα από σχίσματα, διαιρέσεις, συγκρούσεις, συμφέροντα, ἀγκυλώσεις διαφόρων ἀποχρώσεων.

Παράλληλα δέν ἔχουν ἐκλείψει οὔτε σήμερα οἱ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν, ἡ πολεμική κατά τῆς Ἐκκλησίας, συστηματικές καὶ ὀργανωμένες προσπάθειες νά μᾶς θέσουν στό περιθώριο τῆς ἱστορίας καὶ τῆς σύγχρονης ζωῆς.

Ὅσο οἱ ἄνθρωποι κλείνουν τὰ μάτια τους στά διδάγματα τῆς ἱστορίας, τόσο ἡ τραγικότητά της θά ἀνακυκλώνεται.

Καὶ ὅσο θά ὑπάρχουν δυνάμεις πού θά φαντασιώνονται τόν «θάνατο τοῦ Θεοῦ», τόσο θά συνεχίσει νά θανατώνεται ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, ἡ ἱερότητα τῆς ζωῆς μέ τίς πανανθρώπινες οἰκουμενικές της ἀξίες.

Καὶ τό ἐρώτημα τοῦ Ἱεροῦ Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας μας, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, παραμένει ἐξαιρετικά ἐπίκαιρο καὶ ἀφοπλιστικό: «Πόσοι ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οἱ πολεμήσαντες ἀπώλοντο;»²⁷.

Ἡ ἱστορική ἀλήθεια εἶναι ἓνα πολύ χρήσιμο ἐργαλεῖο, γιὰ κάθε καλοπροαίρετο ἐρευνητῆ, γιὰ νά δώσει ἀπάντηση σέ αὐτό τό ἐρώτημα.

Τό μέλλον δέν μᾶς φοβίζει, διότι ἡ γνώση ἀπομακρύνει τόν φόβο. Ὁ λόγος τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου δέν εἶναι ἓνα ρομαντικό εὐχολόγιο, ἀλλὰ ἀπόσταγμα ἐμπειρίας, πολύτιμο γιὰ τὴν δική μας αὐτοσυνειδησία: «Τοιοῦτον ἔχει μέγεθος ἡ Ἐκκλησία· πολεμουμένη νικᾷ· ἐπιβουλευομένη περιγίνεται· ὑβριζομένη, λαμπρότερα καθίσταται· δέχεται τραύματα, καὶ οὐ καταπίπτει ὑπὸ τῶν ἐλκῶν· κλυδωνίζεται, ἀλλ' οὐ καταποντίζεται· χειμάζεται, ἀλλὰ ναγάγιον οὐχ ὑπομένει· παλαίει, ἀλλ' οὐχ ἠττᾶται· πυκτεύει, ἀλλ' οὐ νικᾶται»²⁸.

Μέσα από αυτό τό πρῶσιμα ἀπευθύνομαι σήμερα σέ σᾶς, τούς ἀγίους ἀδελφούς μου, στό Ἱερό Σῶμα τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας μας, γιά νά δώσω ἐρεθίσματα γόνιμου προβληματισμοῦ καί δυνατότητα οὐσιαστικοῦ μεταξύ μας διαλόγου ὄχι σέ θεωρητικό ἐπίπεδο, ἀλλά στήν πράξη τοῦ σήμερα μέ τό βλέμμα μας στό αὐριο.

Τί πολίτευμα θά θέλαμε; Ἀσφαλῶς ὄχι αὐτό πού ζήσαμε στή νεώτερη Ἑλλάδα μέχρι σήμερα. Ἐννοῶ αὐτό τῆς φρικτῆς καταπίεσης, ἐκεῖνο τῆς «σιωπῆς» ἢ τῆς καλῶς ὀνομασθείσης «Βαβυλώνειας αἰχμαλωσίας καί πολιτικῆς πατρωνίας μας» ἢ ἐκεῖνο τῶν δικτατοριῶν καί πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν.

Θά ἤθελα νά σᾶς ὑπογραμμίσω:

1. Ὅποιαδήποτε πρόταση ἀναθεώρησης τοῦ Συντάγματος (ἄρθρο 110 παρ. 2) ἀπόκειται στήν πρωτοβουλία τῆς Βουλῆς. Ἐπομένως ἡ ὅποιαδήποτε συζήτηση γύρω ἀπό τό θέμα αὐτό θά γίνει μέ διακομματική Ἐπιτροπή τῶν Κοινοβουλευτικῶν Κομμάτων καί ὄχι μέ ἐκπροσώπους τῆς Κυβέρνησης.

α) Ἐπειδή μόνη ἡ Βουλή ἔχει τήν ἀναθεωρητική ἀρμοδιότητα,
β) ἐπειδή τά θέματα σχέσεων Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καί Ἑλληνικοῦ Κράτους ἔχουν σημασία δομική καί ἱστορική γιά τήν πορεία τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους καί δέν μποροῦν νά ἐπιλυθοῦν χωρίς συζήτηση μέ τό σύνολο τῶν κοινοβουλευτικῶν δυνάμεων, πού ἐκπροσωποῦν τόν Ἑλληνικό λαό.

Θά ἤθελα νά τονισθεῖ, ὅτι ὅλες αὐτές οἱ ἀναθεωρητικές ἐπιδιώξεις, καμία σχέση δέν ἔχουν μέ τίς νομικές ὑποχρεώσεις τῆς Ἑλλάδος, πού προκύπτουν ἀπό τήν συμμετοχή της στήν Εὐρωπαϊκή Ἐνωση, ὅμως μᾶς βομβαρδίζουν ἢ ἐκφοβίζουν οἱ ἐδῶ παράγοντες, καθῶς εἶναι ζήτημα πού δέν ἀφορᾶ τούς πυλῶνες

τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνοποιητικῆς διαδικασίας. Χαρακτηριστικά τὰ κράτη μέλη τῆς Ε.Ε. τόνισαν στήν κοινή Δήλωση μέ ἀρθ. 11 τῆς Συνθήκης τοῦ Ἀμστερνταμ ὅτι: «Ἡ Εὐρωπαϊκή Ἑνωση σέβεται καί δέν προδικάζει τό σύμφωνα μέ τό ἐθνικό δίκαιο καθεστῶς τῶν ἐκκλησιῶν καί τῶν θρησκευτικῶν ἐνώσεων ἢ κοινοτήτων στά κράτη μέλη. Ἡ Ε.Ε. σέβεται μέ τόν ἴδιο τρόπο τό καθεστῶς τῶν φιλοσοφικῶν καί ὁμολογιακῶν ἐνώσεων».

10. Χωρισμός Ἐκκλησίας – Πολιτείας

Γιά τό κεφάλαιο αὐτό θά δανεισθῶ τίς σκέψεις τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ, τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Πειραιῶς κ. Σεραφεῖμ «Τό πρόταγμα τοῦ λεγομένου χωρισμοῦ ἐπαναλαμβάνεται ἀπό προφανῶς ἀμοίρους Νομικῆς παιδείας, οἱ ὅποιοι μέ ἐφαλτήριο τό λεγόμενο "ἠθράσος ἀγνοίας τους" θέτουν πρὸς κατεδάφιση ὅ,τι συνιστᾶ τό κράτος δικαίου πού ἐπί διακόσια χρόνια σχεδόν πύργωσε ὁ λαός μας μέ αἷμα καί ἰδρώτα.

Τά κόμματα τῆς ἀριστερᾶς μέ τή γνωστή φιλοσοφικοκοινωνική βιοκοσμοθεωρία τοῦ κομμουνιστικοῦ κοσμοειδώλου, ὅπως γνώρισε τόν χωρισμό αὐτό ὁ καταρρεύσας ὑπαρκτός σοσιαλισμός στό ἀνατολικό μπλόκ πού στήν οὐσία ἦταν διωγμός τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἐλαύνονται ἀπό ἀποτυχημένα ἀθεϊστικά ἰδεολογήματα καί συναντῶται μέ τά υπόλοιπα κόμματα τοῦ νεοφιλελεύθερου χώρου κάτω ἀπό τίς ντιρεκτίβες τῆς Νέας Ἐποχῆς καί τῆς Νέας Τάξεως....

Μιλοῦν γιά χωρισμό Ἐκκλησίας καί Κράτους, διάβαζε Ἕθνος ἐπικαλούμενοι δῆθεν προοδευτικά συνθήματα. Οἱ ἀντιλήψεις ὅμως περὶ χωρισμοῦ εἶναι τοῦ περασμένου αἰῶνα πού γεννήθηκαν κάτω ἀπό μισαλλόδοξο ἀντιθρησκευτικό καί ἀντικληρικαλιστικό λαϊκιστικό πνεῦμα, πού δέν συμβιβάζεται μέ τίς σημερινές κοινωνικές, πολιτειακές καί θρησκευτικές ἀντιλήψεις».

Ὁ χωρισμός χωρὶς νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ἡ συλλειτουργία τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, ἡ ἰδιομορφία τοῦ πολιτιστικοῦ καί Ἐθνικοῦ παρελθόντος, οἱ ἀντιλήψεις καί ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι μία ἀφελῆς συνθηματολογία πού περιέχει μόνο ἄγνοια καί προκατάληψη».

Ἡ προσωπική μου ἄποψη εἶναι, ὅτι ἡ Πολιτεία οὔτε θέλει, ἀλλ' οὔτε μπορεῖ πράγματι νά χωρισθῆ ἀπό τήν Ἐκκλησία μέ ὄρους κοινωνίας, ὅπως δέν μπορεῖ νά χωρισθῆ ἀπό ὅποιαδήποτε «γνωστή θρησκεία».

Προφανῶς μπορεῖ ἡ Πολιτεία νά ἐπιβάλη μέ ἰδεολογικά κριτήρια τόν χωρισμό τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τίς θεσμικές λειτουργίες τοῦ Κράτους, ἀλλά δέν μπορεῖ νά ἐπιβάλη καί τόν χωρισμό τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν Κοινωνία, ἀφ' ἑνός μέν γιατί ὁ ὅρος χωρισμός δέν ὑπάρχει στήν πνευματική ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία συνάπτει καί τά διεστῶτα, ἀφ' ἑτέρου δέ γιατί ἡ ἐντυπωσιακή ἱστορική ἀντοχή τῆς πνευματικῆς σχέσεώς της μέ τόν λαό παραμένει ἀλώβητη ἢ καί ἐνισχύεται ἀπό τίς ἰδεολογικές προκλήσεις, ὅπως ἀποδείχθηκε ἐπίσης ἀπό τήν ἱστορική ἀντοχή τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς στήν καταπιεστική τῶν καθεστώτων τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ὀφείλει νά ὀρίζει τίς σχέσεις της πρός τήν Πολιτεία μέ ὄρους κοινωνίας καί ὄχι μέ ὄρους ἰδεολογίας, δέν γνωρίζει τόν ὄρο «χωρισμός» στήν πνευματική της ἀποστολή, ἀφοῦ δέν μπορεῖ νά τόν ἐφαρμόσει στήν κοινωνία, ἔστω καί ἂν ἐπιβληθῆ μονομερῶς ἀπό τήν Πολιτεία μέ ἰδεολογικούς ὄρους, γι' αὐτό τήν ὀριστική ἀπάντηση στό ζήτημα αὐτό τή δίνει πάντοτε, «θᾶπτον ἢ βράδιον» ὁ ἴδιος ὁ εὐλαβῆς ἑλληνικός λαός.

Ἡ Ἐκκλησία κατά τήν ἄποψή μου δέν πρέπει νά ζητήσῃ ποτέ τόν χωρισμό ἀπό τό λαό της, γιατί αὐτό ἐπιδιώκεται. Ἐκεῖ ἀποβλέπει τό ἐγχείρημα. Ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρξε, εἶναι καί θα ὑπάρχει μάνα αὐτοῦ τοῦ λαοῦ μέ ὅ,τι αὐτό σημαίνει. Ἡ Πολιτεία ἂν τό θελήσῃ καί ἔχει τήν συγκατάθεση αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ἄς τό ἐπιχειρήσῃ τηρώντας βεβαίως τίς ὑποχρεώσεις πού ἔχει ἀναλάβῃ ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας καί τίς σχετικές συμβάσεις.

Τό ζήτημα τῶν σχέσεων Κράτους καί Ἐκκλησίας ὑπῆρξε πάντοτε μεῖζον θέμα γιά δύο ολόκληρες χιλιετίες καί προκάλεσε πάντοτε ἀπρόβλεπτες πολιτικές, ἐκκλησιαστικές καί κοινωνικές ἐντάσεις, ιδιαίτερα ὅταν ἀντιμετωπίσθηκε ἀπό τίς δύο πλευρές μέ δογματική ιδεολογική ἢ ἐκκλησιαστική ἐσωστρέφεια. Οἱ σοβαρότερες κρίσεις σχέσεως Ἐκκλησίας καί Πολιτείας πάντοτε κατέληξαν σέ συμβατικές ρυθμίσεις μετά ἀπό ὀξύτατες καί ἀλυσιτελεῖς ἀντιπαραθέσεις, οἱ ὁποῖες ὑπῆρξαν πάντοτε ὀδυνηρές γιά τούς χριστιανικούς λαούς τόσο τῆς Ἀνατολῆς ὅσο καί τῆς Δύσης καί μέ σύγχρονες προοπτικές.

Ἡ σύνδεση τῆς προτάσεως γιά τήν ἀναθεώρηση τοῦ ἀρθρου 3 τοῦ Συντάγματος μέ τήν ιδεολογική πρότασή του γιά χωρισμό Ἐκκλησίας καί Πολιτείας ὑπερβαίνει τά ὅρια ἀρμοδιοτήτων ὄχι μόνον τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς. Ἄλλωστε οἱ σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας οὔτε εἶναι, οὔτε μπορεῖ νά εἶναι μιά προσωπική ἢ ιδεολογική ὑπόθεση ἐργασίας, ἀφοῦ εἶναι ὑπόθεση ἑνός λαοῦ καί μάλιστα ὄχι μόνο μέ μεγάλο ἱστορικό βάθος. Ὅλη αὐτή ἡ ἐπιδίωξις εἶναι ρῆξις ἰδεῶν.

11. Διακριτοί Ρόλοι

Οί διακριτοί ρόλοι ἤδη ὑπάρχουν, ὅπως ἀναφέρει ὁ νῦν Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας στό βιβλίο του «Ἡ ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος. Ὑπό τό πρίσμα τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐμπειρίας». Κατ' αὐτόν «οἱ διακριτοί ρόλοι προκύπτουν ἀπό τή συγκρότηση τοῦ περιγράμματος τοῦ Κράτους δικαίου δηλ. ἀπό τήν συνταγματική καί ἔννομη τάξη καί εὐρίσκονται στά ὅρια ἐκκοσμηκείσεως τῶν σχέσεων Κράτους καί Ἐκκλησίας ὑφισταμένου τοῦ πολυθρόλητου διαχωρισμοῦ».

Οἱ συμβατικές αὐτές ρυθμίσεις καθόρισαν πάντοτε τά ὅρια τῶν «διακριτῶν ρόλων» τῆς πολιτικῆς καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας στό ἑνιαῖο σῶμα τῶν χριστιανικῶν λαῶν γιά νά προλαμβάνονται ἢ νά περιορίζονται ἀνεπιθύμητες συγχύσεις ἢ ἀυθαίρετες ὑπερβάσεις τῶν θεσμικῶν ὁρίων, οἱ ὁποῖες ζημιώνουν δυστυχῶς ὄχι μόνον τίς διμερεῖς σχέσεις τους, ἀλλά καί τήν ιδιαίτερη ἀναφορά τους στούς χριστιανούς πολίτες τοῦ κράτους.

Ἡ ἔννοια καί τό περιεχόμενο τῶν συμβατικῶν ρυθμίσεων διαμορφώθηκαν μέ διαφορετικά πολιτικά, ἐκκλησιαστικά, ἐθνικιστικά ἢ ἰδεολογικά κριτήρια δύο συναπτῶν χιλιετιῶν, γί' αὐτό προσαρμόσθηκαν στά ἀντίστοιχα κριτήρια κάθε ἐποχῆς καί καθόρισαν μέ διαφορετικούς τρόπους τόσο τήν ἔννοια, ὅσο καί τό περιεχόμενο κάθε συγκεκριμένης συμβατικῆς ρυθμίσεως ἥτοι ἀπό τήν ἀντιθετική ἢ καί ἐχθρική σχέση μέχρι τήν ἀρμονική συζυγία στή θεσμική του λειτουργία. Ἐτσι, ἄλλη ἦταν ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας στή ρωμαϊκή αὐτοκρατορία, μέ τήν ἐχθρική στάση τῆς κρατικῆς ἡγεσίας ἔναντι τῶν χριστιανῶν κατά τούς τρεῖς πρώτους αἰῶνες, ἄλλη ἦταν ἡ θέση τῆς Ἐκκλησίας στή βυζαντινή αὐτοκρατορία, μέ τήν ἀρμονική ἀλληλέγγυα συζυγία τῶν

θεσμικῶν λειτουργιῶν τῆς κρατικῆς καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας, καί ἄλλη ἢ θέση τῆς Ἐκκλησίας ἢ τῆς Θρησκείας γενικότερα μετά τούς νεώτερους χρόνους, μέ τήν προβολή ἢ καί τήν ἐπιβολή τῶν ἐθνικιστικῶν ἢ τῶν ἰδεολογικῶν κριτηρίων τῆς ἐκκοσμηκευμένης πολιτικῆς θεωρίας στίς δομές καί στίς λειτουργίες τοῦ σύγχρονου κράτους.

Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή οἱ σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας στό νεώτερο Ἑλληνικό κράτος δοκιμάσθηκαν σέ ὅλα τά ἐπίπεδα τοῦ νομοθετικοῦ πολιτειοκρατικοῦ συνδρόμου τῆς κρατικῆς ἐξουσίας γιά τίς σχέσεις τῆς μέ τήν Ἐκκλησία, τό ὁποῖο προκάλεσε ἐπικίνδυνες συγχύσεις ὄχι μόνο στούς διακριτούς ρόλους τους, ἀλλά καί στή συνείδηση τοῦ εὐλαβοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ συγχύσεις αὐτές προέβαλλαν πάντοτε τά ἰδεολογικά κριτήρια τοῦ νεώτερου νομικοῦ πολιτισμοῦ γιά νά ἀμφισβητήσουν ἢ γιά νά περιορίσουν τόν παραδοσιακό θεσμικό ρόλο τῆς Ἐκκλησίας στήν ἱστορική πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλά τό ἱστορικό βάθος τῆς πνευματικῆς σχέσεώς του μέ τήν Ὁρθοδοξία ἀποδυνάμωσε ἢ καί ἀκύρωσε μέ ὅρους κοινωνίας ὅ,τι ἐπιβαλλόταν μέ ὅρους ἰδεολογίας.

Ἐν τούτοις, οἱ ἀπρόβλεπτες αὐτές δοκιμασίες τῆς Ἐκκλησίας καί ἀπό τίς Ὁρθόδοξες Κυβερνήσεις ἀπειλοῦσαν καί τόν ἐσώτατο σκληρό πυρῆνα τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, γιατί ἀπειλοῦσαν τήν ἀπρόσκοπτη λειτουργία τῆς παραδοσιακῆς πνευματικῆς τῆς σχέσεως μέ τό ἐκκλησιαστικό τῆς σῶμα.

Ἡ κοινή ὅμως ἀναφορά τῆς Πολιτείας καί τῆς Ἐκκλησίας στό ἴδιο σῶμα, δηλαδή τόν λαό, δέν καταργεῖ καί τήν ἰδιαιτερότητα τῆς ἀποστολῆς τους.

Ἀποστολῆς πού προσδιορίζει καί τήν εἰδοποιό διαφορά τῆς σχέσεως πρὸς τό κοινό τους σῶμα δηλαδή τό λαό. Ποιά εἶναι ἢ

είδοποιός διαφορά; Ἡ Πολιτεία γεννιέται ἀπό τούς πολίτες της, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία γεννάει τά μέλη της. Συνεπῶς, ἐνῶ ἡ σχέση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας μέ τούς πολίτες εἶναι συμβατική, ἀντιθέτως ἡ σχέση τῆς Ἐκκλησίας μέ τά μέλη της εἶναι μητρική, γί' αὐτό οἱ ρόλοι τους εἶναι ὄχι μόνο διακριτοί, ἀλλά καί διαφορετικοί, ἀφοῦ ἡ ὁποιαδήποτε σύγχυση ρόλων ἀπειλεῖ τήν ταυτότητα καί τῶν δύο θεσμικῶν ἐκφράσεων μιᾶς συντεταγμένης πολιτείας.

Ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι οἱ ἐπικίνδυνες συγχύσεις τῆς περιόδου τῆς πρόσφατης δικτατορίας στήν χώρα μας κατέστησαν αἰσθητότερη τήν ἀνάγκη συμβατικῆς ρυθμίσεως σχέσεων Ἐκκλησίας καί Πολιτείας, μέ ἰδιαίτερη μάλιστα ἔμφαση στή συνταγματική κατοχύρωση τῶν διακριτῶν ρόλων τους στή σύγχρονη κοινωνία τῶν πολιτῶν. Ἡ προετοιμασία λοιπόν ἑνός συγχρόνου σχεδίου Συντάγματος γιά τόν ἐκσυγχρονισμό τοῦ κράτους ἀποφασίσθηκε ἀπό τήν Κυβέρνηση ἐθνικῆς ἐνότητας, γί' αὐτό χαρακτηρίσθηκε Συντακτική ἡ Βουλή, ἡ ὁποία προέκυπτε ἀπό τίς ἐκλογές τοῦ 1974, ἐνῶ ζητήθηκε ἀπό τά κόμματα ἡ ὑποβολή σχετικῶν προτάσεων. Στό πλαίσιο αὐτά ἐντάχθηκαν καί οἱ προτάσεις γιά τήν προσαρμογή τῶν παραδοσιακῶν σχέσεων στίς ἀρχές τοῦ νομικοῦ πολιτισμοῦ γιά τίς σχέσεις τῆς κρατικῆς ἐξουσίας μέ τή θρησκεία, μέ γνώμονα μάλιστα τήν πλήρη κατοχύρωση τόσο τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ὅσο καί τῶν ἀρχῶν τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων. Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή, ἡ προκύψασα ἀπό τίς ἐκλογές τοῦ 1974 Βουλή ἦταν Συντακτική καί ἔδωσε ἀπόλυτη προτεραιότητα στήν ἐπεξεργασία τοῦ κυβερνητικοῦ σχεδίου Συντάγματος, ἡ ὁποία ἀνατέθηκε σέ μιά πολυμελῆ Κοινοβουλευτική Ἐπιτροπή, μέ τήν ἀποστολή μάλιστα

νά αξιοποιήσει όλες τις προτάσεις τῶν κομμάτων καί γιά τίς σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας.

Βεβαίως, οἱ σχετικές προτάσεις τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς δέν ἀποσυνδέθηκαν ἀρχικῶς ἀπό τό πολιτειοκρατικό σύνδρομο τῶν προηγουμένων συνταγμάτων, ἀλλά συμπληρώθηκαν μέ προσθήκες καί διευκρινίσεις τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί Θρησκευμάτων στά περί θρησκείας ἄρθρα τοῦ Συντάγματος (3, 13, 16, 18, 105, 119 κ. ἄ.), οἱ ὁποῖες ὑποστηρίχθηκαν ἀπό τόν καθηγητή Παν. Ζέπο, ὡς ὑπουργό Παιδείας καί Θρησκευμάτων, καί ἔγιναν δεκτές ἀπό τήν συντριπτική πλειονοψηφία τῆς Βουλῆς.

Ἔτσι, διαμορφώθηκε τό νέο συνταγματικό πλαίσιο γιά τήν πληρέστερη ἀποσαφήνιση τῶν «διακριτῶν ρόλων» τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς τῆς «Ἐπικρατοῦσας Θρησκείας» καί τῆς Πολιτείας στίς θεσμικές λειτουργίες τοῦ κράτους.

Ἀπό τήν ἐμπειρία τεσσάρων περίπου δεκαετιῶν ἀπό τήν ψήφισή του εἶναι κοινή καί θεμελιωμένη ἡ ἔγκριτη γνώμη διαπρεπῶν συνταγματολόγων ὅτι οἱ νέες διατάξεις στά σχετικά μέ τή θρησκεία ἄρθρα εἰσήγαγαν μέ διακριτικό τρόπο μιά συμβατική ρύθμιση τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καί Πολιτείας, ἡ ὁποία καθορίζει μέ σαφήνεια τά ὅρια τῶν διακριτῶν ρόλων τους στή λειτουργία τοῦ κράτους. Οἱ σημαντικότερες λοιπόν προσθήκες καί διευκρινίσεις ἐπικεντρώθηκαν κυρίως στό ἀκροτελεύτιο ἐδάφιο 3 παράγρ.1, τό ὁποῖο ἀναφέρεται ἀπλῶς στά καθιερωμένα κανονικά ὄργανα διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας καί τήν Διαρκῆ Σύνοδο, ἀφοῦ ὅλες οἱ τριβές στίς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν Πολιτεία προέκυπταν πάντοτε ἀπό τίς μονομερεῖς ἢ καί αὐθαίρετες ἐπεμβάσεις τῶν ἐκάστοτε κυβερνήσεων στήν

έσωτερική διοίκηση καί λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας. Συνεπῶς τό ἄρθρο 3 στό σύνολό του ἀναφέρεται εἰδικότερα στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί τονίζει ὅτι εἶναι ἡ «ἐπικρατοῦσα» θρησκεία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἤτοι ὅπως σέ ὅλα τά μετά τήν Ἑλληνική ἐπανάσταση (1821) συντάγματα, μέ σαφῶς οὐδέτερο ἢ ἀπλῶς διαπιστωτικό χαρακτήρα, ἤτοι χωρίς καμμία προνομιακή διάκριση.

Ὅσο γιά τήν οὐδετερότητα τῆς Πολιτείας ἔναντι ὄλων τῶν νομίμως ὑφισταμένων στό ἑλληνικό κράτος «γνωστῶν θρησκειῶν» καί γιά τήν ἰσότητα δικαιωμάτων καί ὑποχρεώσεων ὄλων τῶν «γνωστῶν θρησκειῶν» ἔναντι τῆς Πολιτείας, αὐτά ρυθμίζονται μέ τό ἄρθρο 13 τοῦ Συντάγματος.

Ἐπομένως ἡ σαφής συνταγματική ὀριοθέτηση τῶν διακριτῶν ρόλων προσφέρει ἕνα σύγχρονο συνταγματικό πλαίσιο, μέ γνώμονα μάλιστα τήν ἐπιτακτική ἀνάγκη νομικῆς προστασίας τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας τόσο γιά τήν «ἐπικρατοῦσα θρησκεία» ὅσο καί τίς νομίμως ὑφιστάμενες στήν Ἑλλάδα ἄλλες «γνωστές θρησκεῖες».

Ὑπό τήν ἔννοια αὐτή, ὁ πρύτανις τῶν νεωτέρων συνταγματολόγων Ἀριστόβουλος Μάνεσης μέ τόν ἐπίσης ἔγκριτο καθηγητή Βαβοῦσκο, σέ ἐκτενῆ ἀξιολόγηση τοῦ νέου συνταγματικοῦ πλαισίου γιά τίς σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας (1975) κατέληξαν στό αὐτονόητο συμπέρασμα, ὅτι ὁ συντακτικός νομοθέτης ἔθεσε ὡς ἀφετηρία τήν παραδοσιακή ἀρχή τῆς συναλληλίας ἢ τῆς συνεργασίας τῶν δύο αὐτῶν θεσμικῶν ἐκφράσεων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀλλά μέ τίς νέες διατάξεις εἰσήγαγε τή σταδιακή ἀποσύνδεσή τους στίς ἐσωτερικές τους λειτουργίες. Ἡ ἀποσύνδεση λοιπόν αὐτή ὀδήγησε τελικῶς σέ ἕνα ιδιότυπο διοικητικό διαχωρισμό τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τό Κράτος, τά

όρια του οποίου καθορίζονται μέ συμβατική νομοθετική ρύθμιση, ήτοι κατά τό «σύστημα τής όμοταξίας».

Η συντακτική Βουλή, ή όποία ψήφισε τό ίσχύον Σύνταγμα, μέ τή συντριπτική μάλιστα πλειοψηφία τών 2/3 περίπου τής Όλομελείας της, ψήφισε μέ τήν ίδια πλειοψηφία καί τόν προβλεπόμενο από τό άρθρο 3 παράγρ. 1, του Συντάγματος, έκτελεστικό νόμο 590/1977 «Περί του Καταστατικού Χάρτη τής Έκκλησίας τής Ελλάδος», ό όποιος εφαρμόζει τίς έπιταγές τών άρθρων 3 καί 13 του Συντάγματος για «τούς διακριτούς ρόλους» μέ έντυπωσιακή μάλιστα πιστότητα στό βούλευμα του συντακτικού νομοθέτη. Οί έπιταγές του άρθρου 3 του Συντάγματος για τήν έσωτερική αὐτοτέλεια τής διοικητικής οργάνωσης τής Έκκλησίας, ήτοι στή συγκρότηση, τή λειτουργία, τίς άρμοδιότητες καί τίς ύποχρεώσεις όλων τών θεσμικών διοικητικών της οργάνων αναπτύσσονται έκτενώς καί λεπτομερώς στά άρθρα 1-36 του Καταστατικού Χάρτη, ένω οί έπιταγές του άρθρου 13 για τήν «ίση προστασία τής θρησκευτικής έλευθερίας όλων τών γνωστών θρησκείων», ήτοι καί τής Ορθοδόξου Έκκλησίας, προβάλλονται μέ περιεκτικό τρόπο στά έπόμενα άρθρα του Καταστατικού Χάρτη, για νά προσδιορισθῆ προφανώς ή «έξουσιοδότηση για τήν άσκηση από τά άρμόδια Συνοδικά όργανα τής νομοθετικής έξουσίας σέ όλα τά έσωτερικά ζητήματα πίστεως, λατρείας καί ζωής του εκκλησιαστικού σώματος (Sacra interna corporis)».

Είμαι λοιπόν προφανές ότι, όπως ό συντακτικός νομοθέτης κατοχύρωσε τό έσωτερικό δικαιο τής «έπικρατούσας θρησκείας» καί τών άλλων «γνωστών θρησκείων» έτσι καί ό κοινός νομοθέτης αναγνώρισε μέ τίς σχετικές διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη άφ' ενός μέν όλους τούς διοικητικούς

θεσμούς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑτέρου δέ τό δικαίωμα ἀσκήσεως νομοθετικῆς ἐξουσίας σέ ἀμιγῶς ἐσωτερικά ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ νομοθετική αὐτή περιγραφή τῶν ὁρίων τῶν «διακριτῶν ρόλων» κατά τήν ἐπιταγή τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος, ἔχει σαφῶς τόν χαρακτήρα μιᾶς «Συμβατικῆς ρυθμίσεως» τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καί Πολιτείας, κατά τόν τύπο τῶν «Κογκορδάτων» τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως, ἀφοῦ διακηρύσσει τόσο τόν σεβασμό τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καί τήν βούληση γιά ἐποικοδομητική συνεργασία πρὸς τό συμφέρον τοῦ λαοῦ.

Ὑπό τό πνεῦμα αὐτό, ἡ Εἰσηγητική ἔκθεση τοῦ Ὑπουργοῦ ὙΠΕΠΘ γιά τόν Καταστατικό Χάρτη εἰσάγεται μέ τή χαρακτηριστική δήλωση, ὅτι ὁ Καταστατικός Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τό ἐσωτερικό της δίκαιο, ἤτοι οἱ ἱεροί Κανόνες, ἀλλά γιά τίς σχέσεις μέ τήν Πολιτεία εἶναι ἀναγκαία ἡ νομοθετική κατοχύρωση μιᾶς «συμβατικῆς ρυθμίσεως», ἤτοι ἡ ὀριοθέτηση τῶν «διακριτῶν ρόλων». Τά ὅρια λοιπόν αὐτά καθορίζονται ρητῶς στό ἄρθρο 2 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη, ὅπου ὀρίζονται οἱ βασικοί τομεῖς κοινοῦ ἐνδιαφέροντος, γιά τούς ὁποίους εἶναι ἀναγκαία ἡ ὀφειλετική, ἡ κοινή συνεργασία, ἤτοι γιά ζητήματα: α) ἀγωγῆς τῶν νέων, β) γάμου καί διαζυγίου, γ) θρησκευτικῆς ὑπηρεσίας στρατοῦ, δ) προστασίας τῆς θρησκευτικῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς καί ε) φιλανθρωπικῆς διακονίας.

Συνεπῶς οἱ «διακριτοί ρόλοι» ὅπως αὐτοί ὀρίζονται στά ἄρθρα 3 καί 13 τοῦ Συντάγματος, εἶναι σαφῶς καθορισμένοι στόν Καταστατικό Χάρτη ὡς μία ἐπίσημη «συμβατική ρύθμιση», ἡ ὁποία ἀποδείχθηκε λειτουργική, ἀλλά εἶναι συναινετική, ἐπειδή

είναι αυτόνομη τόσο μέ όρους ιδεολογίας, όσο και μέ όρους κοινωνίας.

12. Νομοθετικές λύσεις σέ ἐκκλησιαστικά θέματα. (Φεβρουάριος 2008 – Σεπτέμβριος 2016)

1. Σύσταση ενός διαρκούς ὀργάνου διαλόγου καί διαβουλεύσεως μεταξύ Ἐκκλησίας καί Πολιτείας. Πρόκειται γιά τήν «Ἐπιτροπή γιά τή μελέτη καί επίλυση θεμάτων πού ἀπασχολοῦν τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος» (συστήθηκε μέ τήν Απόφαση Πρωθυπουργοῦ Υ 332/23.5.2011, ΦΕΚ Β' 963/24.5.2011).

2. Οἱ ἀποσπώμενοι στό ἐξωτερικό ἱερεῖς συνεχίζουν νά ἀμείβονται ἀπό τήν ὀργανική θέση, πού κατέχουν ὡς ἐφημέριοι, καί ὄχι τήν ἐκκλησιαστική ἀρχή τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἀποτελεῖ σημαντικό μέτρο ἐνίσχυσης σέ ἀνθρώπινο δυναμικό τῶν Πατριαρχείων καί τῶν Μητροπόλεων τῆς ὁμογένειας στό ἐξωτερικό (ἄρθρο 25 ἐδάφ. 3 τοῦ νόμου 4024/2011, ΦΕΚ Α 226/27.10.2011).

3. Καταργήθηκε ἡ **ὑποχρεωτική ἄδεια** Ὑπουργοῦ Γεωργίας (ἄρθρο 2 Ν. 3250/1924, Α 324) γιά τήν ἐκποίηση ἐκκλησιαστικῶν ἀκινήτων ὡς πρὸς τήν ἔκταση πέραν τῶν 250 τ.μ. (καταργήθηκε μέ τό ἄρθρο 37 παρ. 1 περ. α τοῦ Νόμου 4061/2012 (ΦΕΚ Α 66/22.3.2012).

4. Μέ τό **Προεδρικό Διάταγμα 53/2012** διατηρήθηκε σέ ἰσχύ τό εἰδικό σύστημα ἀξιολόγησῆς τῶν κληρικῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀναγνωρίζοντας ἔτσι ἡ Πολιτεία τήν μή

ένταξη τῶν ιερέων στήν τάξη τῶν δημοσίων υπαλλήλων (ΦΕΚ Α 105/30.4.2012).

5. Λύθηκε μία δημοσιονομική έκκρεμότητα τῆς μισθοδοσίας τοῦ Κλήρου διότι ὁ ἐκτός κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ λογαριασμός μέ τίτλο «Κεφάλαιο πρὸς πληρωμή μισθοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου» ἐντάχθηκε πλέον στόν προϋπολογισμό τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καί Θρησκευμάτων καί οἱ ἀποδοχές τοῦ μέχρι τότε ἀμειβόμενου ἀπό τό Κράτος κληρικοῦ καί λαϊκοῦ προσωπικοῦ τῶν Ἱ. Μητροπόλεων ἐντάσσονται στήν Ἐνιαία Ἀρχή Πληρωμῆς (ἄρθρο 13 παρ. 5 τοῦ νόμου 4111/2013, ΦΕΚ Α 18/25.1.2013).

6. Ἀναγνωρίσθηκαν ἀναδρομικά ἀπό τήν Πολιτεία ὡς ἀρμοδίως ἐκδοθεῖσες ὅλες οἱ οἰκοδομικές ἄδειες τῆς Ναοδομίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπό τῆς καταργήσεως τοῦ Ο.Δ.Ε.Π. (13.10.1988) ἕως τήν ἔναρξη ἰσχύος τοῦ νόμου (ἄρθρο 25 τοῦ νόμου 4122/2013, ΦΕΚ Α 42/19.2.2013). Ἔτσι ἐπιλύθηκε μία ἀμφιβολία πού εἶχε δημιουργηθεῖ στήν νομολογία τῶν δικαστηρίων.

7. Τά ἀκίνητα τῶν νομικῶν προσώπων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μποροῦν νά ὑπαχθοῦν πλέον στήν νομοθεσία γιά «στρατηγικές ἐπενδύσεις» ἰδιωτῶν (ἄρθρο 5 παρ. 4 τοῦ νόμου 4146/2013, ΦΕΚ Α 90/18.4.2013), ἀλλά καί νά γίνει πολεοδομική ὠρίμανσή τους καί νά ἀποκτήσουν χρήση γῆς, ἐάν δέν ἔχουν

(άρθρο 69 του νόμου 4170/2013, ΦΕΚ Α 163/12.7.2013 = άρθρο 17B Ν. 3986/2011).

8. **Εξαιρέθηκαν** τῆς κατεδαφίσεως οἱ λατρευτικοὶ χώροι τῶν γνωστῶν θρησκειῶν ἢ Βακουφίων Δυτ. Θράκης καί μποροῦν νά τακτοποιοῦνται χωρίς τήν καταβολή παραβόλου καί ειδικοῦ προστίμου (άρθρο 16) καί ιδρύθηκε Ὑπηρεσία Δομῆσεως (Υ.ΔΟΜ.) στήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καί Κεντρικό Συμβούλιο Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς (άρθρο 53 νόμου **4178/2013**, ΦΕΚ Α 178/8.8.2013). **Ὅμοίως εξαιρέθηκαν** καί οἱ βοηθητικοὶ ὑποστηρικτικοὶ χώροι τῶν λατρευτικῶν χώρων Ν.Π.Δ.Δ. τῶν γνωστῶν θρησκειῶν ἢ Βακουφίων Δυτ. Θράκης χωρίς τήν καταβολή παραβόλου καί ειδικοῦ προστίμου (άρθρο 10 νόμου **4237/2014** (ΦΕΚ Α 36/12.2.2014) = άρθρο 16 παρ. 1 περ. δ Ν. 4178/2013). **Ὅμοίως εξαιρέθηκαν** καί οἱ χώροι λατρείας τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ν.Π.Ι.Δ. τοῦ Ν. 590/1977 (Ἰδρύματα, Μουσεῖα κ.λπ.) μέ τούς βοηθητικούς τους χώρους ἐξαιροῦνται ἀπό τήν κατεδάφιση χωρίς παράβολο καί ειδικό πρόστιμο (άρθρο 46 ν. 4301/2014).

9. Ἐπίσης, ὁ νομοθέτης ἐπέτρεψε τήν σύνταξη συμβολαιογραφικῶν πράξεων τακτοποιήσεως τῆς κυριότητος γιά (στερούμενα τίτλων ιδιοκτησίας) ἐκκλησιαστικά ἀκίνητα (ἐπεκτείνοντάς τις ρητῶς καί ὑπέρ τῶν Μονῶν) καί μάλιστα ἀπό τόν ἴδιο τόν νόμιμο ἐκπρόσωπό

τους κατά άρθρα 8 Ν. 3800/1957, 88 Α.Ν. 2200/1940, 62 Ν. 590/1977, προκειμένου να εκδοθεί οικοδομική άδεια από τον νόμιμο εκπρόσωπο του εκκλησιαστικού νομικού προσώπου (άρθρο 53 ν. 4178/2011, ΦΕΚ Α 178/8.8.2013 = άρθρο 2 παρ. 2 ν. 4030/2011).

10. Συστάθηκε ανώνυμη εταιρεία με την συμμετοχή Δημοσίου και Ί. Αρχιεπισκοπής Αθηνών (Ανώνυμη Έταιρεία Αξιοποίησης Έκκλησιαστικής Ακίνητης Περιουσίας-Ε.Α.Ε.Α.Π.) για την αξιοποίηση ακινήτων της τελευταίας ή και άλλων Μητροπόλεων με έξ ήμισείας απόληψη εσόδων των δύο εταίρων (άρθρο 83 νόμου **4182/2013**, ΦΕΚ Α 185/10.9.2013).

11. Μέ τον νόμο **4235/2014** (ΦΕΚ Α 32/11.2.2014):

α. Δόθηκε ενιαύσια προθεσμία για δημοσίευση μή δημοσιευθεισών στο Φ.Ε.Κ. πράξεων διορισμών (πού εκδόθηκαν έως τό 2010) υπηρετούντων κληρικῶν τῆς Έκκλησίας τῆς Έλλάδος, Έκκλησίας τῆς Κρήτης, Ί. Μητροπόλεων Δωδεκανήσου, μέ αναδρομική ισχύ (άρθρο 68 παρ. 1 ὑποπαρ. 1). Ἡ προθεσμία καταργήθηκε καί πλέον ἐπιτρέπεται χωρίς κανένα χρονικό περιορισμό ή δημοσίευση μέ αναδρομική δύναμη πράξεων διορισμῶν κληρικῶν, πού ἐκ παραδρομῆς δέν εἶχαν δημοσιευθεῖ (55 παρ. 2 τοῦ ν. 4386/2016, ΦΕΚ Α' 83/11.5.2016), ὅπως ἀκριβῶς ἐπιτρέπεται καί για τούς δημοσίους ὑπαλλήλους.

β. **Έξαιρηση από Δημόσιο Τομέα:** τά Ν.Π.Δ.Δ. – Ν.Π.Ι.Δ. τῆς Έκκλησίας τῆς Έλλάδος, τῆς Κρήτης, Ί.Μ. Δωδεκανήσου, οἱ

Ἰσραηλιτικές Κοινότητες, ὁ Ὄργανισμός Περιθάλψεως καί Αποκαταστάσεως Ἰσραηλιτῶν Ἑλλάδος, οἱ Πατριαρχικές Μονές, τό Π.Ι.Ε.Τ. ἐξαιροῦνται ἀπό τίς διατάξεις γιά τό Δημόσιο Τομέα καί τή Γενική Κυβέρνηση ὡς πρός τήν ὀργάνωση, διοίκηση, ἐν γένει περιουσιακή καί λογιστική διαχείρισή τους, ἐκτός ἐάν εἰδική διάταξη προβλέπει τήν ὑπαγωγή τους (ἄρθρο 68 παρ. 1 ὑποπαρ. 3). Ἡ ἐξαίρεση αὐτή κατοχυρώνει περισσότερο τήν θρησκευτική αὐτονομία καί αὐτοδιοίκηση τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεών τους.

γ. Τά ἐκκλησιαστικά Ν.Π.Δ.Δ. μποροῦν νά ιδρύουν ἐταιρεῖες γιά κοινωφελεῖς καί θρησκευτικούς σκοπούς, **χωρίς ἄδεια τοῦ Κράτους.**

δ. Γιά τήν ἱκανοποίηση φιλανθρωπικῶν ἢ μορφωτικῶν σκοπῶν ἐπιτρέπεται ἡ δωρεά ἐκκλησιαστικῶν ἀκινήτων, ἀκινήτων τοῦ Δημοσίου, Ν.Π.Δ.Δ. ἢ Ο.Τ.Α., ἡ δωρεά ἀκινήτου γιά τήν ἀνέγερση ἢ λειτουργία Μονῆς, Ναοῦ ἢ Ἐπισκοπεῖου ἢ μεταξύ ἐκκλησιαστικῶν νομικῶν προσώπων καί ἀπαλλάσσονται τῶν τελῶν μεταγραφῆς (ἄρθρο 68 παρ. 1 ὑποπαρ. 8.α). Δίδεται μία διέξοδος γιά τήν τακτοποίηση τῆς ιδιοκτησίας ἐν ὄψει τῆς ἀπό πολλῶν ἐτῶν ἀνέγερσης παλαιῶν Ναῶν, Ἐπισκοπεῖων ἢ Μονῶν ἐπί δημοτικῶν καί δημοσίων ἀκινήτων.

ε. Καθιερώνεται **οἰονεὶ καθολικὴ διαδοχὴ** ἐπὶ τῆς περιουσίας προϋπαρχόντων ἐκκλησιαστικῶν νομικῶν προσώπων

ἢ Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Κοινοτήτων ἀπό τίς Ἱ. Μητροπόλεις καί Ἐνορίες, πού ἐδρεύουν στήν ἴδια ἐδαφική περιφέρεια, ἡ περιουσία τους καταγράφεται ἀτελῶς σέ μονομερῆ συμβολαιογραφική πράξη («ἔκθεση ἀπογραφῆς»), ἡ ὁποία μπορεῖ νά συντάσσεται καί γιά περιουσίες διαλελυμένων Μονῶν, Ναῶν (ἄρθρο 68 παρ. 1 ὑποπαρ. 8.β). **Οἱ Μητροπόλεις δηλαδή ἀποκτοῦν ρητῶς τήν περιουσία τῶν προκατόχων τους Ἐπισκοπῶν ἢ τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιουσιῶν τῶν καταργημένων Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Κοινοτήτων, ὅπως καί τήν περιουσία τῶν διαλελυμένων Μονῶν. Τό ἴδιο ἰσχύει γιά τίς σημερινές Ἐνορίες σέ σχέση μέ τήν περιουσία τυχόν προὔπαρχουσῶν Ἐνοριῶν στήν ἴδια ἐδαφική περιφέρεια.**

στ. Τό Δημόσιο ἀναγνωρίζει ὅτι δέν διεκδικεῖ κυριότητα σέ **ἀγροτικά ἀκίνητα** τοῦ ν. 4061/2012, στά ὁποῖα ἔχουν ἀνεγερθεῖ χῶροι θρησκευτικῆς λατρείας καί γιά ὅσο χρόνο διαρκεῖ αὐτή, τά ἀκίνητα περιέρχονται στό οἰκεῖο ἐκκλησιαστικό νομικό πρόσωπο μαζί μέ τόν ἀναγκαῖο αὐλειο χῶρο (ἄρθρο 37 παρ. 9 ν. 4235/2014 = 22 παρ. 7 ν. 4601/2012).

12. Μέ τόν **Νόμο 4301/2014** (ΦΕΚ Α 223/7.10.2014):

α. Ἐπιτρέπεται ἡ μετάταξη θεολόγων ἐκπαιδευτικῶν σέ Ἱ. Μητροπόλεις (ἄρθρο 24).

β. Ὁ Πρόεδρος τοῦ Π.Ι.Ι.Ε.Τ. ἀποκτᾶ δικαίωμα ψήφου κατά τήν ἐπιλογή τοῦ Ἀντιπροέδρου καί Γενικοῦ Γραμματέα μεταξύ

τῶν μελῶν τῆς Διοικούσας Ἐπιτροπῆς· τό Π.Ι.Ι.Ε.Τ. παύει νά ἐξαιρεῖται ἀπό τίς διατάξεις περί ἐκκλ. Ἰδρυμάτων καί Προσκυνημάτων τοῦ Ν. 590/1977, χωρίς νά καταργεῖται ὁ Ν. 349/1976 (ἄρθρο 26, 51 παρ. 6).

γ. Οἱ πέντε κενές προσωποπαγεῖς Μητροπόλεις τοῦ ἄρθρου 12 τοῦ Ν. 1951/1991 καταργοῦνται καί μονιμοποιεῖται ἡ Μητρόπολη Γουμενίσσης (ἄρθρο 44).

δ. Ἡ Δ.Ι.Σ. ἔχει ἀρμοδιότητα καθορισμοῦ τῆς συγκροτήσεως τῶν Μητροπολιτικῶν Συμβουλίων μέ Κανονισμό της (ἄρθρο 51 παρ. 1).

ε. Ἐκτός ἀπό τούς Ναούς, καί οἱ περιουσίες τῶν διαλελυμένων ἢ διαλυόμενων Μονῶν ἀναγνωρίζονται ὅτι ἀνήκουν στίς Ἰ. Μητροπόλεις (ἄρθρο 51 παρ. 2).

στ. **Τά διατάγματα διαχωρισμοῦ μοναστηριακῆς περιουσίας τοῦ ΟΔΕΠ σέ ἐκτέλεση τοῦ Ν. 4684/1930 καί οἱ Πίνακες καταγραφῆς περιουσίας τῆς ἀπό 26.9.1952 Συμβάσεως μεταξύ Δημοσίου καί Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν «τίτλους ιδιοκτησίας» ἐκ τοῦ νόμου (ἄρθρο 51 παρ. 7).**

ζ. Μετέχει ἄνευ ψήφου ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στό Πολυμελές Συμβούλιο τῆς Ριζαρείου Σχολῆς (ἄρθρο 52 παρ.2).

13. Μέ τόν νόμο 4386/2016 **μονιμοποιήθηκε ἡ Ἰ. Μητρόπολη Σταγῶν καί Μετεώρων (ἄρθρο 55, ΦΕΚ Α' 83/11.5.2016).**

13. Στελέχωση τῆς Ἐκκλησίας

Ἀπό τά συγκεντρούμενα χρήματα στό «Γαζοφυλάκιο» τῆς Δ' Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως στό Ἄργος στίς 11 Ἰουλίου 1829, μέρος προοριζόταν γιά τήν ἴδρυση καί λειτουργία ἐκκλησιαστικῶν σχολείων «εἰς βελτίωσιν τοῦ Ἱερατείου».

Μάταια ὅμως ὁ τότε Μητροπολίτης Μαντινείας Διονύσιος ἐπανέφερε τό θέμα τῆς ἰδρύσεως Ἐκκλησιαστικῶν σχολῶν γιά τήν προετοιμασία τῶν κληρικῶν.

Τό ἔτος 1858 ἐδέησε ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία, ὡς ἀντιβασιλεύς νά ὑπογράψει τόν νόμο γιά τήν δημιουργία τῆς πρώτης ἱερατικῆς σχολῆς. Ἐκτοτε θά δημιουργοῦνται περιστασιακά ἐκκλησιαστικές σχολές σέ διάφορες Μητροπόλεις.

Σοβαρή προσπάθεια γιά τό θέμα αὐτό ὑπῆρξε ἐκείνη τῶν ἀδελφῶν Ριζάρη πού ἴδρυσαν τήν Ριζάρειο Ἐκκλησιαστική Σχολή καί τό Ἐκκλησιαστικό Φροντιστήριο πού ἴδρυσε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Γερμανός Καλλιγάς.

Καί τά δύο κέντρα κατέρρευσαν. Τό μὲν πρῶτον ἀφοῦ γνώρισε πολλές ἐπιτυχίες σήμερα ἔχει καταστήσει ἕνα κατάλοιπο ἀλλοτριωμένο. Τό δεύτερο δέν μπόρεσε νά λειτουργήσει, γιατί πολεμικές συρράξεις τό χρησιμοποίησαν γιά στέγαση στρατιωτικῶν ἀναγκῶν.

Τό ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι σήμερα δυστυχῶς δέν λειτουργεῖ ὑγιῶς ἡ προετοιμασία τῶν ὑποψηφίων Κληρικῶν. Οἱ εὐθύνες βαρύνουν καί τόν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκεῖνο τῆς Πολιτείας.

Ἀσφαλῶς τό βάρος πίπτει περισσότερο στήν Ἐκκλησία καί λιγότερο στήν Πολιτεία. Χρειαζέται ἐπανεξέταση τοῦ ὅλου θέματος. Ἡ ἐσωτερική λειτουργία τῶν σχολείων αὐτῶν, οἱ

Θεματικές ένότητες τῶν σπουδῶν, ἡ ποιμαντική προετοιμασία εἶναι θέμα τῆς Ἐκκλησίας καί ὄχι τῆς Πολιτείας.

Ἄλλως εἶναι σάν ἡ Ἐκκλησία νά ἐπιδιώκει νά ἔχει τόν πρῶτο λόγο σέ ἄλλα σχολεῖα παραγωγικῆς μορφῆς.

Στό κεφάλαιο αὐτό ἔχουν ἀναφορά ὅλα τά ἐκκλησιαστικά σχολεῖα γιά τά ὁποῖα θά πρέπει νά φροντίσουμε ἐξ ἀρχῆς καί αὐτά εἶναι:

Τά Ἐκκλησιαστικά Λύκεια.

Τά ἐτοιμαζόμενα Μεταλυκειακά Προγράμματα.

Οἱ ἀνώτατες Ἐκκλησιαστικές Σχολές.

Τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν λειτουργεῖ πράγματι προβληματικά. Τό βάρος εὐθύνης πέφτει στήν Ἐκκλησία, στήν Πολιτεία καί ἐν πολλοῖς στά πρόσωπα πού καλοῦνται νά διακονήσουν στόν Τομέα αὐτό.

Ὑπῆρξα ἀπό τούς πρώτους πού ὑπεστήριξα ὅτι πρέπει νά γίνουν ἀλλαγές στό μάθημα αὐτό. Καί μάλιστα κατακρίθηκα ἀπό μερικούς.

Ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο πρωτοστάτησε ἡ Πολιτεία, τά καινούργια προγράμματα τά ὁποῖα μελέτησα, μέ ἔπεισαν ὅτι **δέν πρόκειται γιά Θρησκευτικά, ἀλλά γιά μιᾶ ἐπιχείρηση ἀλλοιώσεως τῆς πίστεώς μας.**

Γιά τό θέμα αὐτό παραπέμπω στήν πολυσέλιδη ἐπιστολή τήν ὁποία ἀπηύθυνα στόν Πρωθυπουργό καί τούς Ἀρχηγούς τῶν Κομμάτων καί τήν ὁποῖα πρό ὀλίγων ἡμερῶν σᾶς κοινοποίησα.

Πρότασίς μου: Ἐξ ἀρχῆς ἀντιμετώπιση κάθε ἀναγκαίας ἀλλαγῆς σέ συνεργασία πραγματική Ἐκκλησίας καί Πολιτείας ὅπως προβλέπει τό Σύνταγμα καί ὁ Καταστατικός μας Χάρτης.

14. Ἐκκλησιαστική Περιουσία καὶ ἀξιοποίηση αὐτῆς

Ποιά εἶναι ἐπὶ τέλους αὐτή ἡ μυθώδης ἀκίνητη περιουσία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ὁποία γίνεται τόσο θόρυβος καὶ ἐξάπτονται φαντασίες; Ὅση καὶ ὅποια εἶναι ἡ θρυλουμένη αὐτή περιουσία δέν μπορεῖ νὰ ἀξιοποιηθῆ οὔτε ἓνα τετραγωνικό μέτρο γῆς ἂν δέν συναινέσει ἡ Πολιτεία.

Ἐχουν ἐπιβληθεῖ σέ αὐτή τόσα βάρη καὶ τόσες δεσμεύσεις πού πιστεύω, ἂν δέν βρεθῆ τρόπος Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία νὰ συνεργαστοῦν εἰλικρινά καὶ μέ ἀποφασιστικότητα δέν γίνεται τίποτε. Ἄν ἐπιτευχθῆ αὐτή ἡ συνεργασία τότε τό ὄφελος τῆς λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας, οἱ δυνατότητες ὠφέλειας τῆς Πολιτείας καὶ κυρίως ἡ ἀνακούφιση τῶν πτωχῶν καὶ ἀναγκασμένων ἀνθρώπων θά ἐπιτευχθοῦν.

Ποιά εἶναι ἐπὶ τέλους αὐτή ἡ περιουσία:

1. Δέν γίνεται ἀσφαλῶς λόγος γιὰ ἐκείνην πού παρέλαβε μέ νόμο καὶ σύμβαση τό Κράτος καὶ ἀνέλαβε τὴν μισθοδοσία τοῦ Κλήρου καὶ τὴν λειτουργία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχολῶν. Ἀσφαλῶς οὔτε γιὰ τὴν ἄλλη τεράστια περιουσία πού διέθεσε ἡ Ἐκκλησία στήν Πολιτεία καὶ τοὺς Δήμους γιὰ Σχολεῖα, Νοσοκομεῖα καὶ κάθε εἶδους ἰδρύματα σέ ὅλα τὰ μέρη τῆς πατρίδος μας.

2. Εἶναι ἡ ἐν ἐκκρεμότητι τεράστια περιουσία τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀπαλλοτριωθειῶν ἐκτάσεων πού ἀκόμη δέν κατεβλήθησαν οἱ ἀποζημιώσεις.

3. Εἶναι ἡ ἐν ἐκκρεμότητι περιουσία τῆς συμβάσεως Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας τοῦ Ν.Δ. 2185/1952, ΦΕΚ. 289/8 Ὀκτ. 1952.

Γιὰ τίς ἐκκρεμότητες αὐτές συστάθηκε Ἐπιτροπὴ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 312/9-3-1972 κοινῆς ἀποφάσεως τῶν Ὑφυπουργῶν Ἐθνικῆς

Οικονομίας ἐπί θεμάτων Γεωργίας, Οικονομικῶν, Ἐθνικῆς Παιδείας καί Θρησκευμάτων, προκειμένου νά ἐξετάσει τίς διαφορές πού δημιουργήθηκαν μεταξύ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (ΟΔΕΠ) καί τοῦ Δημοσίου κατά τήν ἐφαρμογήν τῆς ἀπό 18-9-1952 Συμβάσεως.

4. Εἶναι ἡ ἐν ἐκκρεμότητι περιουσία τῶν Ν. 1700/1987, 1811/1998 καί ὅπως ἐκείνη διαμορφώθηκε μέ τήν ὑπ' ἀριθμ. 10/1993/405/483-484 ἀπόφαση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, σύμφωνα μέ τήν ὁποία «πᾶν φυσικόν ἢ νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμοῦ τῆς περιουσίας του. Οὐδείς δύναται νά στερηθῆ τῆς ιδιοκτησίας αὐτοῦ εἰ μή διά λόγους δημοσίας ὠφελείας καί ἀπό τούς προβλεπομένους ὑπό τοῦ Νόμου καί τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου».

Ὡς Ἀρχιεπίσκοπος δηλώνω ἀπό τή θέση αὐτή ὅτι μέ βάση τόν ὑπάρχοντα νόμον 4182/2013 (ἄρθρα 83 ἐπ.)-(ΦΕΚ 185/Α/13-9-2013) προσκαλῶ τήν Πολιτείαν ἀπό αὔριο τό πρωῖ, ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν καί τά Μοναστήρια Πεντέλης καί Πετράκη νά ἀρχίσουμε τήν διαδικασία ἀξιοποιήσεως τουλάχιστον τοῦ πρώτου ἀκινήτου τῆς Ἐκκλησίας.

Γιά τά ὑπόλοιπα ἀκίνητα νά ἀρχίσει ἡ ἐκκαθάριση, ἡ τακτοποίηση καί ἡ καταγραφή.

Θά εἴμεθα ὅμως ἀνεδαφικοί ἂν δέν ὑπολογίσουμε Κράτος καί Ἐκκλησία τίς παρενέργειες καί ἐπιπτώσεις τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων καί τό βᾶρος τῆς κρατούσης γραφειοκρατικῆς συμπεριφορᾶς προκειμένου νά ἀντιμετωπισθοῦν τέτοιες ὑποθέσεις.

Γιά νά φθάσουμε στό ἐπιθυμητό σημεῖο αὐτῆς τῆς συνεργασίας πρέπει νά ὑπολογίσουμε καί τά ἐμπόδια πού

παρεμβάλλονται καί ιδιαίτερα εκείνα πού προέρχονται από τόν χῶρο τῆς γραφειοκρατικῆς λειτουργίας τῆς Δικαιοσύνης.

Από τά στοιχεῖα πού ἔχω στά χέρια μου ὑπογραμμίζω τά ἑξῆς:

1. Ὁ πρῶν ΟΔΕΠ ἤγειρε τήν ἀπό 7/11/1961 διεκδικητικήν ἀγωγήν κυριότητος δι' ἕκτασιν 60 στρ. ἐπί τῆς ὁδοῦ Μεσογειῶν, ὅπου κεῖται τό Ὑπουργεῖο Μεταφορῶν. Ἐπί τῆς ἀγωγῆς αὐτῆς ἐξεδόθη ἡ 7207/1978 ὀριστική ἀπόφασις δεχθεῖσα τήν ἀγωγήν μας. Ἐπί ἀσκηθείσης ἐφέσεως τοῦ Δημοσίου ἐξεδόθη ἡ ὑπ' ἀριθμ. 9266/1981 Απόφασις τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν τάξασα ἐμμαρτύρους ἀποδείξεις. Διεξαχθεισῶν τῶν ὡς ἄνω ἀποδείξεων κατετέθη ὑπό τοῦ ΟΔΕΠ κλήσις διά τήν ἐπαναφοράν τῆς ὑποθέσεως πρὸς συζήτησιν ἡ ὁποία προσδιωρίσθη διά τήν 17-11-1987. Ἡ ἐν λόγῳ ἕκτασις ἐδηλώθη ὡς ἐκκλησιαστική εἰς τό Ἐθνικόν Κτηματολόγιον ἐν ἔτει 2008 καί ἀναμένομεν τήν ἀνάρτησιν τῶν προσωρινῶν κτηματολογικῶν στοιχείων (1961-2016=55 χρόνια).

2. Ὁ πρ. ΟΔΕΠ κατέθεσε τήν ἀπό 31-7-1969 διεκδικητικήν ἀγωγήν κυριότητος 4.858 στρ. εἰς τήν θέσιν «Ἄσπρο Λιθάρι» ἐντός τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κτήματος Λεγραινῶν Σουνίου. Ἐπί τῆς ἀγωγῆς αὐτῆς ἐξεδόθη ἡ ὑπ' ἀριθμ. 1830/1981 ὀριστική ἀπόφασις τοῦ Πολυμελοῦς Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν διά τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίσθη ἡ Ἰ. Μ. Πεντέλης ὡς κυρία τῆς ἐκτάσεως τῶν 4.858 στρ.

Κατά τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς ἡσκήθη ἔφεσις ὑπό τοῦ Δημοσίου ἡ ὁποία ἀπερρίφθη διά τῆς ὑπ' ἀριθμ. 219/1984 ἀποφάσεως τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν. Κατά τῆς ἐν λόγῳ ἀποφάσεως ἡσκήθη αἴτησις ἀναιρέσεως ὑπό τοῦ Δημοσίου, ἡ ὁποία οὐδέποτε συνεζητήθη λόγω τοῦ Ν. 1811/1988. Ἡ ἐν λόγῳ ἕκτασις 4.858 στρ. εἰς τό Ἄσπρο Λιθάρι ἐδηλώθη ὡς ἐκκλησιαστική εἰς τό Ἐθνικόν

Κτηματολόγιον, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὑπολοίπου κτήματος, συνολικοῦ ἔμβαδοῦ 15.000 στρ. περίπου καί ἀναμένομεν τήν ἀνάρτησιν τῶν κτηματολογικῶν στοιχείων (1969-2016=47 χρόνια).

3. Ὁ πρ. ΟΔΕΠ κατέθεσε τήν 7-12-1963 διεκδικητικὴν ἀγωγὴν κυριότητος διὰ δύο ἐκτάσεις συνολικοῦ ἔμβαδοῦ 66.400 τ. μ. εἰς τήν θέσιν «Κόκκινα Χώματα» Ἀμπελοκήπων, αἱ ὁποῖαι κατέχονται παρανόμως ὑπὸ τῆς Χωροφυλακῆς. Ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτῆς ἐξεδόθη ἡ ὑπ' ἀριθμ. 10293/1965 προδικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ Πολυμελοῦς Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν πού διέταξε ἀποδείξεις. Εἰς τό ἀρχεῖον τῆς ὑπηρεσίας δέν εὐρέθη ἄλλη ἀπόφασις ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἀγωγῆς. Ὡστόσο, ἀπὸ τήν ὑπ' ἀριθμ. 7206/1978 ὀριστικὴν ἀπόφαση τοῦ Πολυμελοῦς Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν ἀναφορικῶς μέ ἑτέραν ἔκτασιν 425 μ. ἐγγύς τῆς Σχολῆς Χωροφυλακῆς, ἡ ὁποία ἐξεδόθη ἐπὶ ἀγωγῆς τοῦ ΟΔΕΠ κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου, προκύπτει ὅτι μέχρι τό ἔτος 1978 δέν εἶχε ἐκδοθεῖ ὀριστικὴ ἀπόφασις ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἀγωγῆς ἀναφορικῶς πρὸς τὰς ὡς ἄνω ἐκτάσεις συνολικοῦ ἔμβαδοῦ 66.400 μ.

Μόλις ὀλοκληρωθῆ ἡ ἔρευνα ὑπὸ τοῦ Γραφείου Νομικῶν Ὑποθέσεων καί τοῦ Τμήματος Κτηματολογίου τῆς ΕΚΥΟ θά δηλωθῆ ἡ ἐν λόγῳ ἔκτασις εἰς τό Ἐθνικόν Κτηματολόγιον.

Δηλαδή μία ὑπόθεσις πού ἀρχίζει στίς 7-12-1963 καί πού μέχρι σήμερα κλείνει 53 χρόνια ὑπογραμμίζουμε: μόλις ὀλοκληρωθῆ ἡ ἔρευνα τοῦ Γραφείου Νομικῶν Ὑποθέσεων καί τοῦ Τμήματος Κτηματολογίου τῆς ΕΚΥΟ θά δηλωθῆ ἡ ἐν λόγῳ ἔκτασις εἰς τό Ἐθνικόν Κτηματολόγιον (!!!).

Δέν θά σᾶς καταπονήσω μέ πάμπολλες ἄλλες ὅμοιες περιπτώσεις. Εἶναι ἀνάγκη ὅμως νά σταθῶ σέ δύο τρεῖς κραυγάζουσες.

α) Παραπήγματα-Βάρη.

Παραπήγματα είναι ή έκτασις 207 στρεμ. από τήν Ίερά Μονή Πετράκη μέχρι τήν πλατεῖα Μαβίλη. Μέ τό Π.Δ. 14/22-9-1931 (ΦΕΚ 328/Α'/22-9-1931) διαχωρισμοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας περιέρχεται ὡς πρός τήν διαχείριση στόν ΟΔΕΠ.

Λόγω πολεμικῶν ἀναγκῶν τῆς χώρας τό Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν ἐνοικίασε τήν έκταση αὐτή καί σύμφωνα μέ τά ὑπάρχοντα γραπτά στοιχεῖα στά ἀρχεῖα τῆς Ίεράς Μονῆς Πετράκη εἰσέπραττε ἐνοίκιον μέχρι τῆς 11/7/1903. Στήν έκταση αὐτή ἀνήγειρε τό κράτος νοσοκομειακές ἐγκαταστάσεις γιά τίς ἀνάγκες τοῦ πολέμου τοῦ 1897, παραπήγματα τῶν Στρατῶνων τοῦ Πεζικοῦ καί ἄλλα στρατιωτικά κτίρια.

Ἡ μή κοινοβουλευτική Κυβέρνηση τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Κονδύλη μέ πολιτειακή πράξη καί συγκεκριμένα δυνάμει τῆς ΙΔ' Συντακτικῆς Πράξης τῆς 21-11-1935 (ΦΕΚ 590/Α'/21-11-1935) ἀπαλλοτρίωσε ἀναγκαστικά τόν χῶρο τῶν Παραπηγμάτων ὑπέρ τοῦ Ταμείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης (Τ.ΕΘ.Α.) καί καθορίστηκε ἀποζημίωση 5.000.000 (πέντε ἑκατομμυρίων) δραχμῶν, τά ὁποῖα θά καταβάλλονταν ἀπό τό Ταμεῖο Ἐθνικῆς Ἀμύνης στόν Ὄργανισμό Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας (ΟΔΕΠ) ἀτόκως σέ δύο ἴσες ἄτοκες δόσεις. Τό ποσό οὐδέποτε κατεβλήθη.

Μέ τήν ἀνωτέρω Συντακτική Πράξη ὀρίστηκε, κατά παράβαση τοῦ ἰσχύοντος τότε Συντάγματος τοῦ 1911, ὅτι ή νομή καί ή κυριότητα τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος κτήματος τῶν Παραπηγμάτων θά περιορχόταν στό ΤΕΘΑ, ἀπό τῆς δημοσιεύσεως τῆς Συντακτικῆς Πράξης, ἤτοι ἀπό τῆς 21-11-1935, καί πρό τῆς καταβολῆς τῆς ἀποζημίωσης. [Περί ἀπαλλοτριώσεως γηπέδου τοῦ ΟΔΕΠ εἰς θέσιν Παραπήγματα ὑπέρ τοῦ Ταμείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ΦΕΚ 590/Α'/21-11-1935].

Ἐπειδή ὅμως δέν κατεβλήθη ἡ ὀρισθεῖσα ἀποζημίωση, τό ιδιοκτησιακό καθεστώς τῆς ἐκτάσεως τῶν Παραπηγμάτων ρυθμίστηκε ἐκ νέου, τήν περίοδο τῆς μεταξικῆς δικτατορίας, μέ τήν ἀπό 12 Μαρτίου τοῦ 1939 σύμβαση, πού συνήφθη μεταξύ τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν, ὡς ἐκπροσώπου τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου, τοῦ Ὑπουργοῦ Συγκοινωνίας, ἐνεργοῦντος γιά λογαριασμό τοῦ Εἰδικοῦ Ταμείου Μονίμων Ὀδοστρωμάτων Ἀθηνῶν (Ε.Τ.Μ.Ο.Α), τοῦ Ὑφυπουργοῦ Στρατιωτικῶν, ἐνεργοῦντος γιά λογαριασμό τοῦ Ὄργανισμοῦ τοῦ Ταμείου Ἐθνικῆς Ἀμύνης, τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ ΟΔΕΠ, ἐνεργοῦντος γιά λογαριασμό τοῦ Ὄργανισμοῦ αὐτοῦ καί τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ταμείου Παρακαταθηκῶν καί Δανείων. Μέ τήν ἐν λόγω σύμβαση, ἡ ὁποία κυρώθηκε μέ τόν Ἀναγκαστικό Νόμο 1706/1939 (ΦΕΚ 158/Α'/1939) συμφωνήθηκαν τά ἐξῆς:

.....

β. Ὁ ΟΔΕΠ νά παραιτηθεῖ οἰασδήποτε ἀξιώσεως κυριότητος ἀποζημιώσεως ὑπό τοῦ Δημοσίου γιά τήν μέχρι τήν ὑπογραφή τῆς Συμβάσεως χρήση τῆς ἀνωτέρω ἐκτάσεως ὑπό τόν ὄρο ὅ ΕΤΜΟΑ νά καταβάλλει στόν ὄργανισμό τό ποσό τῶν 63.000.000 δραχμῶν.

.....

Ἡ ἀνωτέρω σύμβαση παρέμεινε ἀνεκτέλεστη. Δέν πραγματοποιήθηκε κανένας ὄρος τῆς. Τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐκτάσεως παρέμεινε κάτω ἀπό τήν διαχείριση τοῦ ΤΕΘΑ. Ὁ δέ πόλεμος πού πλησίαζε καί σέ λίγο ἔφτασε ἀπέτρεψε κάθε σκέψη κατεδαφίσεως στρατιωτικῶν ἐγκαταστάσεων καί κυρίως τοῦ νοσοκομειακοῦ συγκροτήματος.

Μετά τήν χρονιά τῆς ἀπελευθερώσεως (1944) τό Δημόσιον μή σεβόμενον τήν σύμβαση τοῦ 1939 ἄρχισε τήν διάθεση τῶν ἐκτάσεων αὐτῶν κατά τήν κρίση του.

Κατόπιν διαμαρτυριῶν τῆς ιδιοκτῆτριας Ἱερᾶς Μονῆς Πετράκη, ὁ ΟΔΕΠ κατέθεσε τὴν ἀπὸ 23-1-1959 ἀγωγή ἐνώπιον τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν καὶ δικάσιμος ὠρίσθη ἡ 6 Μαρτίου 1959. Δυστυχῶς μέ τὴν μέθοδον τῶν συνεχῶν ἀναβολῶν ἡ τελευταία συζήτηση ὀρίσθηκε γιὰ τὶς 20-2-1967, παραμονές τοῦ πραξικοπήματος τοῦ 1967, κατὰ τὴν ὁποία δόθηκε καὶ ἄλλη ἀναβολή.

Ἀκολούθησε ἡ δικτατορία τοῦ 1967 καὶ ἡ καινούργια Ἐκκλησιαστικὴ Διοίκηση ἀκολούθησε ἄλλην τακτικὴν. Ἀπεφάσισε δηλαδή νὰ ἀγοράσει τὴν δική της ιδιοκτησία μέ δύο συμβολαιογραφικὰ πράξεις.

α. Μέ τὴν πρώτη, ἀρθ. 2358/26 Ἰουλίου 1971 τοῦ συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Νικ. Ἀνασ. Παπαντωνίου, τμῆμα τοῦ ἐναπομείναντος οἰκοπέδου ἐκτάσεως 4954,72 τ.μ. ἀνταλλάχθηκε μέ ἕκταση τῆς Μονῆς Πετράκη 2689,706 τ.μ. ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο κομμάτι τῆς Βάρης γιὰ τὴν δημιουργία τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων. Ὁ τότε ὑπουργὸς Γεωργίας δὲν συγκατετέθη εἰς τὸν ἀποχαρακτηρισμὸν τῆς ἐν λόγω ἐκτάσεως διότι ὑπεστήριξε ὅτι ἔπρεπε ἡ ὅλη ἐκεῖ ἕκτασις τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀποχαρακτηρισθῆ καὶ ὄχι μόνον ἡ παραχωρουμένη εἰς τὸ Δημόσιον. Ἐν τούτοις τὸ Συμβόλαιο ὑπεγράφη.

β. Μέ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 17619/20 Ἰουλίου 1973 συμβόλαιον τοῦ συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Πραξιτέλους Δημ. Φραντζεσκάκη ὁ ΟΔΕΠ ἀγόρασε καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἐκκλησιαστικὸν κτῆμα τῆς ὁδοῦ Δεινοκράτους ἐκτάσεως ἕξι χιλιάδων πεντακοσίων δέκα καὶ εἴκοσι ὀκτώ (6.510,28) μ² ἀντὶ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐκατὸν ὀγδόντα δύο ἑκατομμυρίων, διακοσίων ὀγδοήκοντα ἑπτὰ χιλιάδων καὶ ὀκτακοσίων σαράντα (182.287,840) δραχμῶν.

Τό λυπηρόν στήν προκειμένη περίπτωση εἶναι ὅτι ὁ ΟΔΕΠ ὑπογράφει εἰς τό συμβόλαιον καί τά ἐξῆς:

«Συμφωνεῖται εἰδικώτερον ὅτι ὁ Ὄργανισμός Διοικήσεως καί Διαχειρίσεως Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας (ΟΔΔΕΠ) παραιτεῖται ρητῶς τοῦ δικογράφου καί τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπό 12-1-1959 ἀγωγῆς τοῦ κατά 1) τοῦ Εἰδικοῦ Ταμείου Μονίμων Ὀδοστρωμάτων Ἀθηνῶν ἀνακοινωθήσης δέ εἰς α) τό Ἑλληνικόν Δημόσιον, β) τό Ταμεῖον Ἐθνικῆς Ἀμύνης καί γ) Τό Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καί Δανείων, ἥτις ἀγωγή ἐγερθεῖσα ἐνώπιον τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν ἔλαβεν ἀριθμόν πράξεως καταθέσεως 965/23 Ἰανουαρίου 1959. Συναινεῖ δέ ρητῶς ὁ ἀφ' ἑτέρου συμβαλλόμενος ΟΔΕΠ ὅπως διαγραφῆ ἡ εἰρημένη ἀγωγή ἐκ τῶν Βιβλίων Διεκδικήσεων τοῦ Ὑποθηκοφυλακείου Ἀθηνῶν, παραγγέλων τόν ἀρμόδιον Ὑποθηκοφύλακα ὅπως διαγράψῃ ταύτην».

Οἱ δύο αὐτές συμβολαιογραφικῆς πράξεις εἶναι ἄκυρες, διά πολλούς λόγους κυρίως ὅμως διότι ἡ Συντακτική Πράξις τῆς 21ης-11-1935 ἦταν ἄκυρη ὡς ἀντισυνταγματική καί τά Δικαστήρια ὄφειλαν νά προβοῦν σέ αὐτεπάγγελτο ἔλεγχο τῆς συνταγματικότητάς της, παρά τό γεγονός ὅτι ὁ ΟΔΕΠ δέν πρόβαλε ἰσχυρισμό περί ἀντισυνταγματικότητος αὐτῆς καί κυρίως διότι ὁ συμβαλλόμενος ἀπό πλευρᾶς Ἐκκλησίας δέν ἦταν ἡ ἰδιοκτήτρια τῆς ἐκτάσεως, ἀλλά ὁ ΟΔΕΠ δηλ. ὁ διαχειριστής αὐτῆς, ἐνεργῶν ἐν προκειμένῳ ἐρήμην τῆς ἰδιοκτήτριας Μονῆς.

β) Νέα Νοσηλευτικὴ Μονάδα.

Ἡ Ἱερά Μονή Πετράκη μέ τό ὑπ' ἀρθ. 11615/2-3-1916 δωρητήριο συμβόλαιο ἐδώρισε κατά πλήρη κυριότητα νομῆ καί κατοχῆ στό Θεραπευτήριον «ΣΩΤΗΡΙΑ» ἔκτασι 215,512 στρ. ὑπό τούς ἐξῆς ὅρους:

1) νά ύφίσταται τό θεραπευτήριο «ΣΩΤΗΡΙΑ» αὐτοτελῶς, μή διαλυόμενο ἢ συγχωνευόμενο μέ ἄλλο Ἰδρυμα ἢ Νομικό Πρόσωπο καί νά ἐκπληροῖ τόν προορισμό του χρησιμοποιώντας τήν δωρούμενη ἔκταση πρὸς νοσηλεία φυματιῶντων ἀποκλειομένης πάσης ἄλλης χρήσεως. 2) Νά βρίσκονται στή διάθεση τῆς Ἱερᾶς Μονῆς πέντε (5) κλίνες πρὸς δωρεάν νοσηλεία ἀσθενούντων ἀπό φυματίωση, οἱ ὁποῖοι θά ὑποδεικνύονται κάθε φορά ἀπό τό Ἡγουμενοσυμβούλιο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς. 3) Τό Θεραπευτήριο ΣΩΤΗΡΙΑ θά στερεῖται τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπαλλοτριώσεως ἢ ὑποθηκεύσεως τῆς δωρουμένης ἐκτάσεως. 4) Σέ περίπτωση μή ἐκπληρώσεως τῶν ἀνωτέρω ὄρων ἀπό τό Νοσοκομεῖο ἢ ἐν λόγῳ δωρεά θά ἀνεκαλεῖτο αὐτοδικαίως.

Μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 31184/1-4-1978 συμβόλαιον τοῦ συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Χρήστου Παπαχρήστου πάλιν ἡ Ἱερά Μονή Πετράκη δωρίζει πρὸς τό Δημόσιο 319 στρ. συνεχομένης ἐκτάσεως γιά τήν ἀνέγερση Νέας Νοσοκομειακῆς Μονάδας τῆς Ανατολικῆς Ἀττικῆς. Μεταξύ τῶν ὄρων πού ἐτέθησαν ἦταν καί ὁ ἑξῆς:

«ἡ σύμβαση νά τελεῖ ὑπό τήν διαλυτική αἴρεση, ὅτι σέ περίπτωση μή πραγματοποιήσεως τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς Νέας Νοσηλευτικῆς Μονάδας ἐντός δεκαετίας ἀπό τῆς συγγραφῆς τοῦ συμβολαίου, θά ἐλύετο αὐτοδικαίως μέ μονομερῆ δήλωση τοῦ δωρητοῦ, συντασσομένης ἐνώπιον Συμβολαιογράφου σχετικῆς πράξεως μεταγραφησομένης νομίμως. 5) Ἡ ἀποδοχή καί ἡ ἔγκριση ὑπό τοῦ δωρεοδόχου Δημοσίου νά γίνει μέ ἄλλη πράξη ἀποδοχῆς, ἢ ὁποία θά μετεγράφετο νομίμως ἄνευ οἰασδήποτε ἐπιφυλάξεως καί ἢ ὁποία ἀποδοχή θά ἔπρεπε νά γίνει ἐντός προθεσμίας τριῶν (3) μηνῶν ἀπό τήν ἡμερομηνία ὑπογραφῆς τοῦ συμβολαίου δωρεᾶς».

Ἡ δωρεά αὐτή ἔγινε ἀποδεκτή ἀπό τό Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν μέ τήν ὑπ' ἀριθμ. 6498/1655/3 Αὐγ. 1978 ἀπόφαση καί μέ τήν ἔνδειξη «περί ἀποδοχῆς προτάσεως δωρεάν παραχωρήσεως ἀκινήτου ὑπό τῶν ΟΔΕΠ καί Ἱερᾶς Μονῆς Ἀσωμάτων Πετράκη πρὸς τό Ἑλληνικόν Δημόσιον ὑπό ὄρον».

Δυστυχῶς ὅμως μέ τήν ἀπό 20-7-1993 Σύμβαση μεταξύ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καί τοῦ Ἐθνικοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, πού κυρώθηκε διά τοῦ ἄρθρου 29 τοῦ Ν. 2166/1993 (ΦΕΚ 137/24-8-1993 τ. Α) τό Δημόσιο ἀναγνώρισε ὅτι δέν ἐξεπλήρωσε τήν ὑποχρέωσή του γιά ἀνέγερση ἐντός δεκαετίας τῆς Νέας Νοσηλευτικῆς Μονάδας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, δηλαδή μέχρι τήν 18-5-1989.

Δοθέντος ὅτι ἡ Νέα Νοσηλευτική Μονάδα δέν ἀνεγέρθηκε ὑπό τοῦ Πανεπιστημίου μέχρι τήν 18-5-1989 πληρώθηκε ἡ διαλυτική αἴρεση τόσο τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 256790/1979 συμβολαίου ἀνταλλαγῆς τοῦ Συμβολαιογράφου Ἀθηνῶν Ἰωάννου Καβαλέκα, ὅσο καί τῆς διά τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 31184/12-7-1978 πράξης τοῦ ἰδίου Συμβολαιογράφου καί ἔγινε δεκτή ἀπό τό Ἑλληνικό Δημόσιο, δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθμ. Π 6498/1655/3-8-1978 τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν. Κατά συνέπεια, ἀπό τῆς παρελεύσεως ἀπράκτου δεκαετίας ἀπό τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 256790/1979 συμβολαίου ἀνταλλαγῆς ἡ Ἱερά Μονή Πετράκη ἐπανέκτησε αὐτοδικαίως τήν κυριότητα τῆς ἐκτάσεως τῶν 319 στρεμμάτων.

Οἱ συμβάσεις πού ὑπεγράφησαν ἐν συνεχείᾳ μεταξύ τοῦ Δημοσίου καί τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι ἀπολύτως ἄκυρες, διότι τόσο ὁ ΟΔΕΠ, ὅσο καί ἡ Ἱερά Μονή Πετράκη δέν συμβλήθηκαν σ' αὐτές, τό δέ Δημόσιον δέν εἶχε ἐξουσία διάθεσης τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος ἐπί τμημάτων τῆς ἐκτάσεως τῶν 319 στρεμμάτων, χωρίς τήν συναίνεση τῆς Ἱ. Μονῆς Πετράκη καί τῆς Ἐκκλησίας

τῆς Ἑλλάδος καί ἀκόμη λόγω τῆς ὀριστικῆς πλέον ἀποφάσεως τοῦ Δημοσίου νά μὴν προχωρήσει στήν κατασκευή νέας νοσηλευτικῆς μονάδας στήν ἔκταση τῶν 319 στρεμμάτων, ὅπως αὐτή προκύπτει ἀπό τήν 15-12-2000 σύμβαση μεταξύ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καί τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου, ἡ ὁποία κυρώθηκε μέ τό ἄρθρο 10 τοῦ Ν. 2892/2001, πληρώθηκε ἡ διαλυτική αἴρεση τοῦ ἀνωτέρω δωρητηρίου συμβολαίου καί συνεπῶς ἡ κυριότητα τῆς ὡς ἄνω ἐκτάσεως ἐπανῆλθε αὐτοδικαίως στήν Ἱερά Μονή Ἀσωμάτων (Πετράκη) ἀπό τῆς 15-12-2000.

Ἡ Ἐκκλησία κατέθεσε ἀγωγή κατά τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καί ἐπ' αὐτῆς ἐξεδόθη ἡ ὑπ' ἀριθμ. 573/2015 ἀπόφασις τοῦ Πολυμελοῦς Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν.

Κατά τήν ἀπόφασιν «ἡ κρινομένη ἀγωγή ἀπαραδέκτως εἰσάγεται πρὸς συζήτηση ἐνώπιον τοῦ παρόντος Δικαστηρίου δεδομένου ὅτι δέν προσκομίσθηκε ἀπό τό ἐνάγον Ν.Π.Δ.Δ. πιστοποιητικό τοῦ ἀρμόδιου Προϊσταμένου Δημόσιας Οἰκονομικῆς Ὑπηρεσίας μέ τό ὁποῖο θά πιστοποιεῖται ὅτι τό ἀκίνητο ἔχει δηλωθεῖ στή δήλωση ΕΝΦΙΑ, ὅπως ἀπαιτεῖται ἀπό τή διάταξη τοῦ ἄρθρου 51Α παρ. 5 τοῦ Ν. 4134/2013 σχετικά μέ τίς ἐμπράγματα ἀγωγές...».

Δυστυχῶς ὁ χρόνος καί ὁ κόπος σας δέν ἐπιτρέπουν νά ἐπεκταθῶ σέ ἄλλα θέματα ὅπως: ἡ λειτουργία τῶν Ναῶν-Μνημείων, οἱ ἀναγκαῖες μεταρρυθμίσεις στό Νόμο περί Ἐκκλησιαστικῆς Δικαιοσύνης, ἡ ἀπονομή χάριτος στούς Κληρικούς κ. ἄ. Πιστεύω ὅτι θά δοθεῖ εὐκαιρία πρὸς ἀντιμετώπιση καί αὐτῶν.

15. Τά οικονομικά μας

Ἡ οικονομική ἀσφυξία πού ἔχει πλήξει τήν χώρα μας ἦταν φυσικό νά πλήξει καί τόν οικονομικό ὄργανισμό τῆς Ἐκκλησίας μας τόν ΟΔΕΠ.

Τά οικονομικά τοῦ ἔτους 2015 ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Ἔσοδα: 8.007.667,42 Εὐρώ.

Ἔξοδα: 10.010.807,30 Εὐρώ.

Χρέος: 2.003.139,88 Εὐρώ.

Φόροι: 3.050.590,98 Εὐρώ.

Εὐχή ὄλων μας εἶναι ἡ κατάστασις νά μὴν ὀδηγήσει εἰς ἀπόλυση ὑπαλλήλων ἀπό τούς ἐκκλησιαστικούς ὀργανισμούς. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη συγκρότησις μόνιμης Ἐπιτροπῆς γιά ἐνασχόληση μέ τό θέμα αὐτό.

Φιλανθρωπικό-Κοινωνικό Ἔργο

Ἡ φιλανθρωπία καί ἡ κοινωνική πρόνοια τῆς Ἐκκλησίας παρουσιάζει τήν ἐξῆς εἰκόνα σέ ὅλη τήν χώρα:

Σύνολο Μονάδων: **3.738 μονάδες.**

Σύνολο Ἐπωφελομένων Ἀτόμων: **1.267.147 ἄτομα.**

Τό 2015 δαπανήθηκε γιά τό ἐπιτελούμενο ἔργο συνολικό ποσό **126.041.801,73 Εὐρώ**, ἐνῶ τή δεκαετία 2005-2015, τήν περίοδο δηλαδή τῆς κρίσεως, τό συνολικό ποσό ἀνῆλθε στό **1.130.422.739,83 Εὐρώ**.

Ἡ βαρειά φορολογία ὀδηγεῖ μέ μαθηματική ἀκρίβεια στό κλείσιμο πολλῶν ἀπό αὐτά τά ἰδρύματα. Ἀπαιτεῖται συγκρότησις μόνιμης Ἐπιτροπῆς γιά συζήτηση μέ τήν Πολιτεία γιά τό ἔργο αὐτῆς τῆς διακονίας.

16. Τί συμβαίνει στη Γερμανία

Πολλές φορές στον δημόσιο διάλογο ακούγεται τό επιχείρημα ότι οί προωθούμενες αλλαγές στην προοπτική τῆς ἐκκοσμικεύσεως τοῦ Κράτους ἀπορρέει ἀπό τό Εὐρωπαϊκό δίκαιο καί ὅτι τρόπον τινά ἀποτελεῖ τρόπο ἑναρμονίσεως τῆς ἐγχώριας νομοθεσίας μέ τήν Εὐρωπαϊκή.

Ἄν μελετήσει κανείς ὁμως σχετικά ἰσχύοντα νομοθετικά κείμενα ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης θά καταλήξει σέ ἄλλα συμπεράσματα.

Ἡ Ὁμοσπονδιακή Δημοκρατία τῆς Γερμανίας, βασικός καί ἰσχυρός πυλώνας τῆς Ἐνωσης, καταβάλλει ἑτησίως διόλου εὐκαταφρόνητα ποσά ὡς ἀποζημίωση γιά τήν ἀρπαγή τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας.

Σύμφωνα μέ τά δικά τους δεδομένα γιά τόν λόγο αὐτό οί κρατικές παροχές γιά τό ἔτος 2013 ἦταν περίπου 470 ἐκ. Εὐρώ.

Τά ἔσοδα ἀπό τήν ἐκκλησιαστική φορολογία ὑπολογίζονται περίπου στό εἰκοσαπλάσιο.

Ἡ ἐκπαίδευση ἀποτελεῖ, βάσει τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ Γερμανικοῦ Συντάγματος εὐθύνη τοῦ Κράτους, ἡ ὁποία ὁμως δέν παραγνωρίζει οὔτε τό ρόλο τῶν κηδεμόνων-γονέων τῶν παιδιῶν οὔτε τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων.

Ἡ παράγραφος 3 εἶναι χαρακτηριστική:

«3. Ἡ διδασκαλία τῶν Θρησκευτικῶν στά δημόσια σχολεῖα μέ ἐξαίρεση τά ἐλεύθερα ὁμολογίας σχολεῖα (εἰδική κατηγορία σχολείων) εἶναι κανονική διδακτική κατεύθυνση. Χωρίς νά παραβλάπτεται τό δικαίωμα εὐθύνης τοῦ Κράτους ἡ διδασκαλία τῶν Θρησκευτικῶν γίνεται σέ ἀπόλυτη συμφωνία μέ τίς ἀρχές τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων. Κανένας ἐκπαιδευτικός δέν

ἐπιτρέπεται νά ὑποχρεώνεται νά διδάξει Θρησκευτικά ἐνάντια στή θέλησή του».

Τό μάθημα, λοιπόν, τῶν Θρησκευτικῶν γίνεται σέ σχέση καί συμφωνία μέ τίς θεμελιώδεις ἀρχές τῆς ἐκάστοτε θρησκευτικῆς ὀντότητας διατηρουμένου τοῦ δικαιώματος τῆς κρατικῆς ἐπίβλεψης.

Τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν εἶναι στά δημόσια σχολεῖα κανονικό, τακτικό μάθημα, καί ἔτσι ἐξασφαλίζεται ὡς θεσμός, πού ἔχει τήν ἀρχή του στό ἴδιο τό δημόσιο-κρατικό δίκαιο. Ἐπιβάλλεται λοιπόν ἐκ τοῦ Συντάγματος τῆς χώρας νά ὑπάρχει τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν καί δέν ἐπαφίεται στή διακριτική εὐχέρεια τοῦ ἐκάστοτε νομοθέτη νά τό ἐπιτρέψη ἢ ὄχι. Μέ αὐτόν τόν τρόπο τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν εἶναι συστατικό μέρος τοῦ σχολείου γενικότερα, ἀκριβῶς ὅπως ὅλα τά ὑπόλοιπα ὑποχρεωτικά μαθήματα, μέ τά ὁποῖα ἀπολαμβάνει τήν ἴδια περιοπή. Τό ἐκάστοτε κρατικό συμβόλαιο, ἀναλαμβάνοντας τήν εὐθύνη τοῦ μορφωτικοῦ καθιδρύματος-ὀντότητος, στήν εὐθύνη παροχῆς τοῦ μορφωτικοῦ ἀγαθοῦ, συμπεριλαμβάνει καί τήν εὐθύνη γιά τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν.

Στό πλαίσιο τοῦ ἄρθρου 7 πού ἀναφέρθηκε γίνεται ξεκάθαρο ὅτι, στούς μαθητές, στούς κηδεμόνες, στίς θρησκευτικές ὀντότητες, ἀναγνωρίζεται τό δικαίωμα γιά ἀπαίτηση τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν. Αὐτό ἔχει καί τό νόημα ὅτι, τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν ὀφείλει νά γίνεται σύμφωνα μέ τίς ἀρχές τῆς ἐκάστοτε θρησκευτικῆς ὀντότητος.

Ἀξίζει ἐπίσης νά ἐπισημάνουμε τά ἐξῆς, τά ὁποῖα εἶναι ιδιαίτερα ἐνδιαφέροντα γιά τήν νομική μεταχείριση τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν.

α) Τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν εἶναι ὑποχρεωτικό μέ ἐξασφαλισμένη ἀπό τό Σύνταγμα δυνατότητα προσωπικῆς ἄρσης τῆς ὑποχρεωτικότητας μέ δήλωση τῶν κηδεμόνων τῶν μαθητῶν. Τό δικαίωμα ὅμως αὐτό τῆς μερικῆς ἀπαλλαγῆς δέν βασιίζεται σέ καμία περίπτωση στόν ἄν ἐπιθυμεῖ κάποιος ἢ ὄχι νά μετέχει στό μάθημα, ἀλλά στήν θεμελιώδη ἀναγνώριση τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καί τῆς πίστεως. Ἄρα ἀναιτιολόγητη δυνατότητα ἀπαλλαγῆς δέν ὑφίσταται στό γερμανικό δίκαιο.

β) Ὑπάρχει μόνο ἡ δυνατότητα τῆς ὁμολογιακά ἢ θρησκευτικά συνδεδεμένης διδασκαλίας τῶν Θρησκευτικῶν. Αὐτό δίνει τή δυνατότητα στό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν νά γίνονται δεκτά καί παιδιά ἄλλων ὁμολογιῶν πού ἀποτελοῦν μειονότητα, ἐάν ὑπάρχει ἡ συγκατάθεση τῶν γονέων ἢ κηδεμόνων.

Μέ αὐτόν τόν τρόπο δίδεται καί ἡ δυνατότητα γνώσης τῶν ἄλλων θρησκευτῶν παρά τόν σαφεῆ ὁμολογιακό χαρακτήρα τοῦ μαθήματος.

γ) Οἱ θεολόγοι δάσκαλοι καί καθηγητές τοῦ μαθήματος προκειμένου νά διδάξουν τό μάθημα χρειάζονται τή σχετική ἄδεια ἀπό τόν οἰκείο ἐπίσκοπο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς ἢ τῆς ἐκάστοτε Προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ὀρθόδοξοι δάσκαλοι Θρησκευτικῶν σέ γερμανικά σχολεῖα ὀφείλουν νά ἔχουν τή σχετική ἄδεια ἀπό τόν ἐκάστοτε Μητροπολίτη Γερμανίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἀσχέτως ἐθνικότητας καί προέλευσης.

δ) Ὅταν δέν συμπληρώνεται ὁ ἐλάχιστος ἀπαιτούμενος ἀριθμός μαθητῶν (π.χ. στή Βάδη-Βυρτεμβέργη 8) γιά τόν διορισμό ἀπό τό Κράτος καθηγητοῦ Θρησκευτικῶν, τότε ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νά γίνει μάθημα μέ εὐθύνη τῆς θρησκευτικῆς

κοινότητας χωρίς να υπάρχει αμοιβή από το Κράτος για το δάσκαλο τῶν Θεησκευτικῶν.

Κατά συνέπεια **ὁ ὁμολογιακὸς χαρακτήρας τοῦ μαθήματος δέν θίγει τὰ δικαιώματα τῶν μειονοτήτων.**

17. Προτάσεις μου:

1. Δέν θά ἤθελα νά συνεχισθῆ αὐτός ὁ τρόπος λειτουργίας Ἐκκλησίας καί Πολιτείας, ἐκείνης δηλαδή ἀπό τό ἔτος 1834 μέχρι σήμερα. Τῆς καταπιέσεως, τῆς ἀναγκαστικῆς σιωπῆς, τῆς «Βαβυλώνιας αἰχμαλωσίας» ἢ τῆς «ὑπό πατρωνίαν» διαβιώσεως.
2. Ὁ χωρισμός Ἐκκλησίας καί Πολιτείας δέν εἶναι χαρακτηριστικό τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιμαντικῆς διακονίας. Ἡ Ἐκκλησία «δέν χωρίζεται ἀπό τά παιδιά της». Ὅποιος θέλει ἀποχωρεῖ. Ὅποιος θέλει ἐπιστρέφει.
3. Νά καθιερωθῆ ὁ τρόπος «τῶν Διακριτῶν Ρόλων» πού ἐν μέρει λειτουργεῖ σήμερα, ἀλλά τῶν «Καθαρῶν Διακριτῶν Ρόλων» μέ τάση συνεργασίας, ὅταν τό χρειάζεται ὁ λαός μας.
4. Τρόπος Στελέχωσης τῆς Ἐκκλησίας.
5. Ἀξιοποίησις τῆς ἐναπομεινάσης ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας σέ συνεργασία μέ τήν Πολιτεία.
6. Ἀντιμετώπισις τῶν παρενεργειῶν τῶν ἀποφάσεων τῆς Κοσμικῆς Δικαιοσύνης.
7. Ὑλοποίηση τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως στή Βουλή τήν Τετάρτη 28 Σεπτεμβρίου 2016 σύμφωνα μέ τήν ὁποία θά συνεχισθῆ ἡ συνεργασία μέσα ἀπό ἀμοιβαῖο διάλογο ἀπό μηδενική βάση Ἐκκλησίας – Πολιτείας γιά τό περιεχόμενο τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν.

Προτείνω: α) τά ἀρχιερατικά μέλη τῆς Ἐκκλησίας νά εἶναι:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....

β) από λαϊκά μέλη να μή συμμετάσχη κανείς από τίς μέχρι τώρα δύο συνδικαλιστικές ενώσεις ΠΕΘ και ΚΑΙΡΟΣ.

8. Ἡ Ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι καθωρισμένη. Αὐτήν θά ἀκολουθήσουμε σταθερά κάτω ἀπό ὅποιεσδήποτε κοσμικές συνθήκες. Πυλῶνες μας θά συνεχίσουν νά εἶναι:
- α) «ἀγαπήσεις Κύριον τόν Θεόν σου ἐν ὅλη τῇ καρδίᾳ σου καί ἐν ὅλη τῇ διανοίᾳ σου», β) «ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν» καί γ) «οὐκ ἤλθον διακονηθῆναι ἀλλά διακονῆσαι».

Εὐχαριστῶ.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

-
- ¹ Πρὸς Φιλιππησίους 3, 13.
- ² Κατὰ Ματθαῖον 22, 37-40.
- ³ Κατὰ Λουκᾶν 10, 30-37.
- ⁴ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἐπιστολή 101, PG 37, 181C.
- ⁵ Κατὰ Ματθαῖον 25, 35-37.
- ⁶ Κατὰ Ματθαῖον 25, 40.
- ⁷ Κατὰ Λουκᾶν 15, 13.
- ⁸ Κατὰ Λουκᾶν 15, 18.
- ⁹ Ἀγίου Πορφυρίου Κausοκαλυβίτου, Βίος καὶ Λόγοι, Ἰ.Μ. Χρυσοπηγῆς, Χανιά 2014, σελ. 197.
- ¹⁰ Κατὰ Ἰωάννην 18, 36.
- ¹¹ Κατὰ Ματθαῖον 20, 28.
- ¹² Πρωτ. Γεώργιου Μεταλληνοῦ «Τὸ ράσο στὴν Ἐπανάσταση τοῦ '21», Περιοδικὸ Ρεσάλτο, τεῦχος 6, 2006, σελ. 46.
- ¹³ 12. T. Wyse πρὸς λόρδο Πάλμερστον, 28 Ἰουλίου 1850, Fr. . . . 225.
- ¹⁴ Sabatier πρὸς στρατηγὸ Witte, Ἀθήνα, 18 Σεπτεμβρίου 1850, Grèce LIV 156, MAE, Fr. . . . 225.
- ¹⁵ Fr. . . . 225-226.
- ¹⁶ 22. Αἰών, Ἀθηναί 29 Σεπτεμβρίου 1851 σ.1196 σελ.
- ¹⁷ P.von Perglas πρὸς βασιλιά Λουδοβίκο, Ἀθήνα (8 Νοεμβρίου 1851 fr.....231.
- ¹⁸ 36. T. Wyse πρὸς κόμη τοῦ Malmesbury, Ἀθήνα, 7 Ἰουνίου 1852. FO 32 Greece 190, 66, fr...238.
- ¹⁹ Θεοδώση Τσιρώνη, Ἐκκλησία πολιτευομένη 2010 σελ. 42.
- ²⁰ (20 Φεβρουαρίου 1914) 76 Αὐτόθι σελ.
- ²¹ Κων/νου Δυοβουνιώτη, Ἡ κατὰ τό 1834 Διάλυσις τῶν Μοναστηριῶν ἐν Ἑλλάδι, Ἱερά Σύνοδος XII (1908) σελ. 4.
- ²² Μάμουκα Ἀνδρέου. Τὰ Μοναστηριακά σελ. 77. Κων/πολη 235.
- ²³ 70 Συλλογὴ Ἐγκυκλίων τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1833-1901) σελ. 642.
- ²⁴ (44 Ὅθων πρὸς Λουδοβίκο, Μόναχο, 13 Μαΐου 1832, ἀπὸ τὸν H.Rall σελ. 193) fr.....143.
- ²⁵ Ἀθηνῶν Μελετίου Μεταξάκη, Ὑπόμνημα πρὸς Ἱεράν Σύνοδον 1920
- ²⁶ Κατὰ Ματθαῖον 21, 33.
- ²⁷ Ἀγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου «Ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεὶς Εὐτρόπιος ἀπεσπάσθη» PG 52.
- ²⁸ Ἀγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ὁ.π.